

II

(Ανακοινώσεις)

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Κατευθυντήριες γραμμές που παρέχουν μια κοινή ερμηνεία του όρου «περιβαλλοντική ζημία» που ορίζεται στο άρθρο 2 της οδηγίας 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας

(2021/C 118/01)

Πίνακας περιεχομένων

	Σελίδες
1. Εισαγωγή	1
2. Το νομικό και ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο	2
3. «Ζημία»	9
4. Επισκόπηση της «περιβαλλοντικής ζημίας»	10
5. «Ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων»	17
6. «Ζημία των υδάτων»	26
7. «Ζημία του εδάφους»	43
8. Συμπεράσματα	48
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	49
Κατάλογος των αποφάσεων του Δικαστηρίου που αναφέρονται στις κατευθυντήριες γραμμές	49

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σκοπός της οδηγίας 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας ⁽¹⁾ (στο εξής: «οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη» ή «οδηγία») είναι να διαμορφώσει ένα πλαίσιο για την περιβαλλοντική ευθύνη βάσει της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», με σκοπό την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας ⁽²⁾. Τροπολογία που εγκρίθηκε το 2019 ⁽³⁾ επιβάλλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την υποχρέωση να καταρτίσει κατευθυντήριες γραμμές που παρέχουν μια κοινή ερμηνεία του όρου «περιβαλλοντική ζημία» που ορίζεται στο άρθρο 2 της οδηγίας ⁽⁴⁾. Στην παρούσα ανακοίνωση διατυπώνονται οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές.

⁽¹⁾ ΕΕ L 143 της 30.4.2004, σ. 56.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004L0035-20190626&qid=1568193390794&from=EN>.

⁽²⁾ Άρθρο 1.

⁽³⁾ Η οδηγία έχει τροποποιηθεί τέσσερις φορές: με την οδηγία 2006/21/ΕΚ (ΕΕ L 102 της 11.4.2006, σ. 15), την οδηγία 2009/31/ΕΚ (ΕΕ L 140 της 5.6.2009, σ. 114), την οδηγία 2013/30/ΕΕ (ΕΕ L 178 της 28.6.2013, σ. 66), και τον κανονισμό (ΕΕ) 2019/1010 (ΕΕ L 170 της 25.6.2019, σ. 115), αντίστοιχα.

⁽⁴⁾ Αποτέλεσμα της τροποποίησης ήταν η προσθήκη του ακόλουθου κειμένου στο άρθρο 18 παράγραφος 3 της οδηγίας: “Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020, η Επιτροπή καταρτίζει κατευθυντήριες γραμμές που παρέχουν μια κοινή ερμηνεία του όρου “περιβαλλοντική ζημία” που ορίζεται στο άρθρο 2”.

2. Στην οικονομία της οδηγίας, ο όρος «περιβαλλοντική ζημία» έχει καθοριστική σημασία. Χρησιμοποιείται για τον καθορισμό του γενικού σκοπού της οδηγίας ⁽⁵⁾. Όταν προκαλείται περιβαλλοντική ζημία ή όταν υπάρχει απειλή τέτοιας ζημίας, γεννώνται υποχρεώσεις για τους φορείς εκμετάλλευσης οι οποίες αφορούν την ανάληψη δράσης πρόληψης ή αποκατάστασης, καθώς και συναφείς υποχρεώσεις για τις αρμόδιες αρχές ⁽⁶⁾, ενώ άλλα πρόσωπα δικαιούνται να ζητήσουν την ανάληψη δράσης ⁽⁷⁾. Σε περίπτωση διασυννοιακής ζημίας που επηρεάζει περισσότερο του ενός κράτη μέλη, ενεργοποιούνται υποχρεώσεις συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών ⁽⁸⁾. Επιπλέον, ο όρος ενέχει συνέπειες για τους χρηματοπιστωτικούς φορείς που παρέχουν χρηματοοικονομική ασφάλεια για την κάλυψη ευθυνών βάσει της οδηγίας ⁽⁹⁾. Ως εκ τούτου, ο όρος διαδραματίζει δυνητικά μείζονα ρόλο στην προστασία του περιβάλλοντος, καθώς συμβάλλει στον καθορισμό του αν η περιβαλλοντική ζημία προλαμβάνεται και αποκαθίσταται.
3. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές για την κοινή ερμηνεία της περιβαλλοντικής ζημίας καλύπτουν μια ανάγκη η οποία διαπιστώθηκε στο πλαίσιο αξιολόγησης της οδηγίας που διενεργήθηκε από την Επιτροπή το 2016 (στο εξής: αξιολόγηση) ⁽¹⁰⁾. Η αξιολόγηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της οδηγίας παρεμποδιζόταν από τη σημαντική έλλειψη ομοιόμορφης εφαρμογής βασικών εννοιών, ειδικότερα εννοιών που σχετίζονται με την περιβαλλοντική ζημία ⁽¹¹⁾. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή ανέθεσε σε ανάδοχο να καταρτίσει, από κοινού με την ομάδα κυβερνητικών εμπειρογνομώνων σχετικά με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη και την αρμόδια υπηρεσία της Επιτροπής, ένα έγγραφο κοινής αντίληψης βασισμένο στην έρευνα και στις διαβουλεύσεις ⁽¹²⁾. Παρότι δεν καταρτίστηκε έγγραφο της Επιτροπής ούτε συμφωνήθηκε κάποιο έγγραφο με τα κράτη μέλη, αυτές οι προπαρασκευαστικές εργασίες βοήθησαν να προετοιμαστεί το έδαφος για τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές.
4. Στο πλαίσιο αυτό, οι κατευθυντήριες γραμμές εξετάζουν όλες τις πτυχές του ορισμού της «περιβαλλοντικής ζημίας». Ο όρος είναι πλούσιος σε περιεχόμενο, καθώς παραπέμπει σε ή ενσωματώνει διάφορους άλλους όρους και έννοιες. Οι κατευθυντήριες γραμμές περιλαμβάνουν αυτούς τους άλλους όρους και έννοιες, καθώς είναι απαραίτητοι για την κατανόηση του όρου. Όσον αφορά τη δομή, οι κατευθυντήριες γραμμές εξετάζουν κατ' αρχάς το νομικό και ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου είναι συναφής ο ορισμός. Στη συνέχεια, εξετάζουν κατά σειρά τον ορισμό της «ζημίας» και το πλήρες κείμενο του ορισμού της «περιβαλλοντικής ζημίας», πριν εξετάσουν λεπτομερώς τις τρεις χωριστές κατηγορίες περιβαλλοντικής ζημίας που περιλαμβάνονται σε αυτόν, δηλαδή τη «ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων», τη «ζημία των υδάτων» και τη «ζημία του εδάφους». Στο τέλος παρουσιάζονται συνολικά συμπεράσματα.
5. Δεδομένου ότι στόχος των κατευθυντήριων γραμμών είναι η παροχή κοινής ερμηνείας του ορισμού, το περιεχόμενό τους είναι αναλυτικό και λεπτομερές. Παρότι δεν προορίζονται αποκλειστικά για κάποιο συγκεκριμένο αναγνωστικό κοινό, θεωρείται ότι είναι χρήσιμες ιδίως για τα ακόλουθα πρόσωπα, τα οποία επιτελούν στο σύνολό τους ρόλους βάσει της οδηγίας: κράτη μέλη, αρμόδιες αρχές, φορείς εκμετάλλευσης, φυσικά και νομικά πρόσωπα και πάροχοι χρηματοοικονομικής ασφάλειας. Οι κατευθυντήριες γραμμές αποσκοπούν στην όσο το δυνατόν πληρέστερη αντιμετώπιση των δυσκολιών κατανόησης που έχουν ήδη ανακύψει ή αναμένεται εύλογα να προκύψουν στο μέλλον. Στο πλαίσιο αυτό αναλύουν ενδελεχώς όλα τα μέρη του ορισμού της «περιβαλλοντικής ζημίας», εφιστώντας την προσοχή στις αναλυτικές εκτιμήσεις που μπορούν να συναχθούν από τη διατύπωση και το νομικό και κανονιστικό πλαίσιο, και παραπέμποντας σε νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΔΕΕ ή Δικαστήριο), η οποία μπορεί να συμβάλει στην αποσαφήνιση διαφόρων πτυχών του ορισμού είτε άμεσα είτε κατ' αναλογία.
6. Οι κατευθυντήριες γραμμές καταρτίστηκαν υπό την αποκλειστική ευθύνη της Επιτροπής. Ωστόσο, μόνο το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει έγκυρα το δίκαιο της Ένωσης.

2. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

7. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη είναι μια γενική, οριζόντια περιβαλλοντική πράξη, η οποία εφαρμόζεται σε περισσότερους από έναν περιβαλλοντικούς τομείς. Ως εκ τούτου, συμπληρώνει άλλες πράξεις της Ένωσης που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος. Ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» αναφέρεται ρητά σε τέσσερις από αυτές: οδηγία 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 2ας Απριλίου 1979, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών ⁽¹³⁾ [νυν οδηγία 2009/147/ΕΚ περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών ⁽¹⁴⁾] (στο εξής: οδηγία για τα πτηνά)· οδηγία 92/43/ΕΟΚ του

⁽⁵⁾ Βλ. άρθρο 2.

⁽⁶⁾ Βλ. ιδίως τα άρθρα 5, 6 και 11 της οδηγίας.

⁽⁷⁾ Άρθρο 12 της οδηγίας. Το δικαίωμα αυτό καλύπτει και την «προληπτική δράση» εάν ένα κράτος μέλος δεν αποφάσισε, κατά τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, να κάνει χρήση της δυνατότητας, την οποία παρέχει το άρθρο 12 παράγραφος 5, να μην εφαρμόζει το δικαίωμα αυτό στις περιπτώσεις επικείμενης απειλής ζημίας.

⁽⁸⁾ Άρθρο 15 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας.

⁽⁹⁾ Άρθρο 14 της οδηγίας.

⁽¹⁰⁾ Αξιολόγηση REFIT της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, SWD(2016) 121 final.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2016:121:FIN>

⁽¹¹⁾ Αξιολόγηση REFIT, σ. 60.

⁽¹²⁾ Έγγραφο κοινής αντίληψης — Βασικοί όροι και έννοιες της ΟΠΕ. Ειδική Σύμβαση αριθ. 07.0203/2016/745366/SER/ENV.E4 <https://circabc.europa.eu/ui/group/cafdbfbb-a3b9-42d8-b3c9-05e8f2c6a6fe/library/3112f0b5-0021-49ce-9dfc-9127a1e12a8b/details>

⁽¹³⁾ ΕΕ L 103 της 25.4.1979, σ. 1.

⁽¹⁴⁾ ΕΕ L 20 της 26.1.2010, σ. 7.

Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας⁽¹⁵⁾ (στο εξής: οδηγία για τους οικοτόπους)· οδηγία 2000/60/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2000, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων⁽¹⁶⁾ (στο εξής: οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα)· και οδηγία 2008/56/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, περί πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον⁽¹⁷⁾ (στο εξής: οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική). Οι παραπομπές σε διατάξεις των άλλων αυτών πράξεων, καθώς και η κατανόησή τους, είναι απαραίτητες για την κατανόηση της «περιβαλλοντικής ζημίας».

8. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη βασίζεται στην αρχή «ο ρυπαίων πληρώνει» και την αντανάκλα⁽¹⁸⁾. Επιπλέον, η κοινή ερμηνεία της «περιβαλλοντικής ζημίας» πρέπει να στηρίζεται, κατά περίπτωση, και σε άλλες αρχές στις οποίες βασίζεται η περιβαλλοντική πολιτική της Ένωσης, συγκεκριμένα στην αρχή της προφύλαξης⁽¹⁹⁾ και στις αρχές της προληπτικής δράσης και της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή⁽²⁰⁾, οι οποίες είναι σημαντικές για την ερμηνεία της. Γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως η αρχή της αναλογικότητας, είναι επίσης συναφείς για την οδηγία.
9. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη καλύπτει τις δυσμενείς συνέπειες επαγγελματικών δραστηριοτήτων για το περιβάλλον. Οι δραστηριότητες αυτές υπόκεινται σε νομικές απαιτήσεις βάσει άλλης περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης⁽²¹⁾. Η σχετική νομοθεσία δημιουργεί ένα ευρύτερο κανονιστικό πλαίσιο που είναι συναφές για την εφαρμογή των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία όσον αφορά την περιβαλλοντική ζημία. Ο λόγος είναι ότι συνήθως οι διατάξεις της εν λόγω νομοθεσίας αποσκοπούν επίσης στην πρόληψη ή στον περιορισμό πολλών από τις δυσμενείς συνέπειες για τη φύση, τα ύδατα και το έδαφος, οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του όρου «περιβαλλοντική ζημία».

Ευθύνη για περιβαλλοντική ζημία

10. Ο όρος «περιβαλλοντική ζημία» πρέπει να γίνει κατανοητός σε σχέση με τα πρόσωπα που ενδέχεται να υπέχουν σχετική νομική ευθύνη δυνάμει της οδηγίας, τις περιστάσεις και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη τους, καθώς και τα είδη της δράσης που πρέπει να αναλάβουν λόγω της ευθύνης αυτής.
11. Τα πρόσωπα που ενδέχεται να υπέχουν νομική ευθύνη αναφέρονται ως «φορείς εκμετάλλευσης»⁽²²⁾ και ευθύνονται μόνο για «επαγγελματικές δραστηριότητες» που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας⁽²³⁾. Στην υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια της «επαγγελματικής δραστηριότητας» δεν περιορίζεται μόνο στις δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγορά ή έχουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα, αλλά περιλαμβάνει το σύνολο των δραστηριοτήτων που ασκούνται σε επαγγελματικό πλαίσιο, σε αντίθεση με ένα αμιγώς προσωπικό ή οικιακό πλαίσιο, και, ως εκ τούτου, καλύπτει επίσης τις δραστηριότητες που ασκούνται προς το δημόσιο συμφέρον βάσει αρμοδιότητας που έχει ανατεθεί από τον νόμο⁽²⁴⁾. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η οδηγία εφαρμόζεται σε δημόσιο οργανισμό αρμόδιο για την αποστράγγιση υγροτόπου προς όφελος της γεωργίας.
12. Οι κυριότερες σχετικές επαγγελματικές δραστηριότητες⁽²⁵⁾ είναι αυτές που περιγράφονται στο παράρτημα III της οδηγίας. Οι φορείς εκμετάλλευσης των δραστηριοτήτων αυτών μπορεί να είναι υπεύθυνοι και για τις τρεις κατηγορίες περιβαλλοντικής ζημίας βάσει της οδηγίας. Επιπλέον, η ευθύνη των φορέων εκμετάλλευσης που καλύπτονται από το παράρτημα III είναι αντικειμενική, δηλαδή δεν εξαρτάται από την εκ μέρους τους πράξη ή παράλειψη από υπαιτιότητα (δόλος ή αμέλεια). Για τη στοιχειοθέτηση αντικειμενικής ευθύνης αρκεί η διαπίστωση αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της περιβαλλοντικής ζημίας και της επαγγελματικής δραστηριότητας. Η όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας εκθέτει τους λόγους για τους οποίους οι επαγγελματικές δραστηριότητες που περιγράφονται στο παράρτημα III εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της. Αναφέρει ότι η οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται στις επαγγελματικές δραστηριότητες που συνεπάγονται κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον, προσθέτοντας τα εξής: «Οι δραστηριότητες αυτές θα πρέπει να ορίζονται, κατ' αρχήν, με αναφορά στην αντίστοιχη [ενωσιακή] νομοθεσία, η οποία προβλέπει κανονιστικές απαιτήσεις σε σχέση με ορισμένες δραστηριότητες ή πρακτικές που θεωρείται ότι συνεπάγονται πιθανό ή άμεσο κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον».

⁽¹⁵⁾ ΕΕ L 206 της 22.7.92, σ. 7.

⁽¹⁶⁾ ΕΕ L 32 της 22.12.2000, σ. 1.

⁽¹⁷⁾ ΕΕ L 164 της 25.6.2008, σ. 19.

⁽¹⁸⁾ Βλ. ιδίως το άρθρο 1 της οδηγίας.

⁽¹⁹⁾ Βλ. υπόθεση C-129/16 *Türkevei Tejtermelő Kft* και υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, στις οποίες το Δικαστήριο αναφέρει την αρχή της προφύλαξης —στη σκέψη 52 της πρώτης και στη σκέψη 31 της δεύτερης.

⁽²⁰⁾ Άρθρο 191 παράγραφος 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁽²¹⁾ Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι πράξεις που αναφέρονται στο παράρτημα III ή οι πράξεις που τις διαδέχθηκαν σε περίπτωση αυτές έχουν αντικατασταθεί.

⁽²²⁾ Ορίζονται στο άρθρο 2 σημείο 6 της οδηγίας.

⁽²³⁾ Ορίζονται στο άρθρο 2 σημείο 7 της οδηγίας. Βλ. επίσης το άρθρο 3 παράγραφος 1 της οδηγίας.

⁽²⁴⁾ Σκέψη 76 της απόφασης.

⁽²⁵⁾ Βλ. άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας.

13. Οι επαγγελματικές δραστηριότητες του παραρτήματος III ορίζονται με αναφορά σε άλλες πράξεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης, πολλές από τις οποίες έχουν κωδικοποιηθεί, τροποποιηθεί ή αντικατασταθεί μετά την έκδοση της οδηγίας. Ωστόσο, οι εν λόγω επαγγελματικές δραστηριότητες εξακολουθούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Το έγγραφο κοινής αντίληψης παρείχε πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της σχετικής νομοθεσίας ⁽²⁶⁾. Οι επαγγελματικές δραστηριότητες του παραρτήματος III καλύπτουν, μεταξύ άλλων, την άσκηση πολλών βιομηχανικών δραστηριοτήτων, στις οποίες περιλαμβάνονται οι μεγαλύτερες βιομηχανικές εγκαταστάσεις ή οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις υψηλότερου κινδύνου όπως τα εργοστάσια χημικών προϊόντων· οι διαδικασίες διαχείρισης αποβλήτων· ορισμένες απορρίψεις ρυπαντών στα ύδατα· η άντληση και κατακράτηση ύδατος· η παραγωγή, χρήση, αποθήκευση, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον και μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης ορισμένων ουσιών, παρασκευασμάτων και προϊόντων, καθώς και οι μεταφορές επικίνδυνων ή ρυπογόνων εμπορευμάτων οδικώς, σιδηροδρομικώς, δια των εσωτερικών πλωτών οδών, θαλασσίως ή εναερίως.
14. Για μία κατηγορία «περιβαλλοντικής ζημίας», και συγκεκριμένα τη ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, φορείς εκμετάλλευσης επαγγελματικών δραστηριοτήτων πέραν εκείνων που παρατίθενται στο παράρτημα III μπορεί επίσης να υπέχουν ευθύνη σε περίπτωση που ενεργούν εκ δόλου ή εξ αμελείας ⁽²⁷⁾.
15. Σύμφωνα με άλλη ισχύουσα περιβαλλοντική νομοθεσία της Ένωσης, οι φορείς εκμετάλλευσης υποχρεούνται συχνά να κατέχουν άδεια και να τηρούν τους όρους της· ή μπορεί να δεσμεύονται να λειτουργούν σύμφωνα με γενικές δεσμευτικές απαιτήσεις. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ορισμένοι φορείς εκμετάλλευσης να ασκούν επαγγελματικές δραστηριότητες χωρίς την απαιτούμενη άδεια ή χωρίς να τηρούν όλους τους ισχύοντες κανόνες. Αυτό μπορεί να συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση προσώπων που εκτελούν παράνομες εργασίες επεξεργασίας αποβλήτων. Η εν λόγω παράνομη συμπεριφορά δεν εξαιρεί τους συγκεκριμένους φορείς εκμετάλλευσης από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Σε αντίθετη περίπτωση, το αποτέλεσμα θα ήταν ασυμβίβαστο με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Η οδηγία αποτελεί έκφραση της αρχής αυτής —και πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της ⁽²⁸⁾. Περαιτέρω υποστήριξη για την κάλυψη των παράνομων φορέων εκμετάλλευσης παρέχει η υπόθεση C-494/01, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*, στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορεί να προκύψει μη τήρηση των απαιτήσεων ελέγχου που συνδέονται με τους όρους άδειας όσον αφορά εργασίες επεξεργασίας αποβλήτων που πραγματοποιούνται χωρίς άδεια ⁽²⁹⁾. Κατ' αναλογία, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι απαιτήσεις σχετικά με την ευθύνη βάσει της οδηγίας μπορούν ομοίως να ισχύουν για επαγγελματικές δραστηριότητες που ασκούνται κατά παράβαση της άδειας ή άλλων κανονιστικών απαιτήσεων.
16. Στις υποθέσεις C-378/08, *Raffinerie Mediterranee (ERG I) SpA κ.λπ.*, και C-534/13, *Fira Group κ.λπ.*, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο μηχανισμός περιβαλλοντικής ευθύνης που προβλέπεται στην οδηγία απαιτεί την απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της δραστηριότητας του ή των εντοπισθέντων φορέων εκμετάλλευσης και της περιβαλλοντικής ζημίας ή της επικείμενης απειλής τέτοιας ζημίας ⁽³⁰⁾. Όσον αφορά την αιτιώδη συνάφεια, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εφόσον προβλέπεται από τη νομοθεσία κράτους μέλους, για την απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας αρκεί η ύπαρξη τεκμηρίου βασισμένου σε ευλογοφανείς ενδείξεις ⁽³¹⁾.
17. Η οδηγία δεν ορίζει τα γεγονότα για τα οποία θεμελιώνεται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της επαγγελματικής δραστηριότητας και της περιβαλλοντικής ζημίας ή της επικείμενης απειλής. Σε διάφορα σημεία του κειμένου της οδηγίας, γίνεται αναφορά σε «εκπομπή, γεγονός ή συμβάν» ⁽³²⁾. Ωστόσο, με εξαίρεση την «εκπομπή» ⁽³³⁾, οι όροι αυτοί δεν ορίζονται και, όπως προκύπτει από την υπόθεση C-529/15, *Folk* ⁽³⁴⁾ και την υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, η οδηγία καλύπτει τις συνέπειες της κανονικής άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας του παραρτήματος III. Στην υπόθεση C-529/15, η κανονική άσκηση σχετιζόταν με έναν υδροηλεκτρικό σταθμό, ενώ στην υπόθεση C-297/19 σχετιζόταν με τη συντήρηση αποστράγγισης σε υγρότοπο. Ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να θεωρείται ότι η ευθύνη στοιχειοθετείται μόνο για μεμονωμένα ατυχήματα ή συμβάντα· μπορεί επίσης να στοιχειοθετηθεί σε σχέση με τις κανονικές εργασίες και να αφορά τα είδη των περιστάσεων που περιγράφονται στις παραγράφους 18 και 19 κατωτέρω. Για λόγους ευκολίας, οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται σε ολόκληρο το φάσμα των πιθανών γεγονότων ως «ζημιογόνα γεγονότα».

⁽²⁶⁾ Βλ. κεφάλαιο 2.9 του εγγράφου κοινής αντίληψης σχετικά με τη «Νομοθεσία που αναφέρεται στο παράρτημα III», σ. 41-43.

⁽²⁷⁾ Άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας.

⁽²⁸⁾ Βλ., κατ' αναλογία, υπόθεση C-15/19, *AMA*, σκέψη 54.

⁽²⁹⁾ Σκέψεις 190-194.

⁽³⁰⁾ Σκέψη 52 και σκέψη 54, αντίστοιχα.

⁽³¹⁾ Βλ. υπόθεση C-378/08, *Raffinerie Mediterranee (ERG) SpA and others*, στην οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ως εξής: «η οδηγία 2004/35 δεν απαγορεύει εθνική ρύθμιση παρέχουσα στις αρμόδιες αρχές, που ενεργούν στο πλαίσιο της οδηγίας αυτής, τη δυνατότητα να τεκμαίρουν την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως ρυπάνσεων διάχυτου χαρακτήρα, μεταξύ φορέων εκμεταλλεύσεως και διαπιστωθείσας ρυπάνσεως, λόγω ακριβώς της εγγύτητας των εγκαταστάσεών τους με τη ζώνη ρυπάνσεως. Σύμφωνα, όμως, με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», προκειμένου να τεκμαρθεί τέτοιου είδους αιτιώδης συνάφεια, η αρμόδια αρχή πρέπει να διαθέτει ευλογοφανείς ενδείξεις ικανές να στηρίξουν την υπόθεσή της, όπως είναι η εγγύτητα της εγκαταστάσεως του φορέα εκμεταλλεύσεως με τη διαπιστωθείσα ρύπανση και αντιστοιχία μεταξύ των ρυπογόνων ουσιών που ανευρέθηκαν και των συστατικών που χρησιμοποιεί ο εν λόγω φορέας εκμεταλλεύσεως στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του».

⁽³²⁾ Βλ., για παράδειγμα, το άρθρο 17.

⁽³³⁾ Βλ. άρθρο 2 παράγραφος 8 της οδηγίας.

⁽³⁴⁾ Σκέψη 33.

18. Ο χαρακτήρας των παραγόντων που προκαλούν δυσμενείς συνέπειες —οι οποίοι αποκαλούνται «ζημιογόνοι παράγοντες»⁽³⁵⁾ — μπορεί επίσης να ποικίλλει⁽³⁶⁾. Οι εν λόγω παράγοντες μπορεί να έχουν προσθετικό χαρακτήρα —περιλαμβάνοντας, για παράδειγμα, την εναπόθεση αποβλήτων στο έδαφος ή τη χρήση αδρανών υλικών για την πλήρωση υγροτόπου, ή τη μόλυνση του περιβάλλοντος υποδοχής από ρύπους. Ή μπορεί να έχουν αφαιρετικό ή εξορυκτικό χαρακτήρα —περιλαμβάνοντας, για παράδειγμα, την παρεμπόδιση της ροής ποταμού⁽³⁷⁾ ή την απομάκρυνση δέντρων ή ορυκτών. Ή μπορεί να έχουν καθαρά καταστροφικό χαρακτήρα —όπως όταν εξαλείφονται χαρακτηριστικά του εδάφους ή θανατώνονται άτομα προστατευόμενου είδους.
19. Η εκδήλωση δυσμενών συνεπειών μπορεί να είναι αιφνίδια και τυχαία —για παράδειγμα όταν μια έκρηξη σε εργοστάσιο χημικών προϊόντων προκαλεί πυρκαγιά, καταστροφή κτιρίων και ρύπανση του εδάφους και των υδάτων μέσω της έκλυσης τοξικών ουσιών ή πυροσβεστικών ουσιών στα ύδατα. Ή μπορεί να είναι άμεση —για παράδειγμα όταν ένας προστατευόμενος δασικός οικοτόπος χάνεται λόγω εργασίας ταχείας υλοτόμησης. Ή μπορεί να είναι σταδιακή —για παράδειγμα όταν μια διαρροή από σπασμένο αγωγό προκαλεί σωρευτική βλάβη στο περιβάλλον υποδοχής, η οποία ανιχνεύεται μόνο μετά από κάποιο χρονικό διάστημα. Είναι επίσης πιθανό οι δυσμενείς συνέπειες από το ίδιο ζημιογόνο γεγονός να εκδηλωθούν και με τους δύο τρόπους —για παράδειγμα όταν μια αιφνίδια και τυχαία έκλυση μεγάλης ποσότητας τοξικών ουσιών σε έναν ποταμό προκαλεί άμεση θανάτωση ιχθύων πριν προκαλέσει μια βραδύτερη και πιο σταδιακή υποβάθμιση των δομών ενός προστατευόμενου υδάτινου οικοτόπου ή του οικοτόπου ενός προστατευόμενου είδους.
20. Ομοίως, τόσο τα ζημιογόνα γεγονότα όσο και οι δυσμενείς συνέπειές τους μπορεί να γίνουν γνωστά σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Εάν το ζημιογόνο γεγονός είναι ένα μεγάλο ατύχημα, θα γίνει αμέσως γνωστό, αλλά ένα άγνωστο συμβάν μπορεί να μην αποκαλυφθεί για κάποιο χρονικό διάστημα —για παράδειγμα, ρήγμα σε υπόγεια δεξαμενή αποθήκευσης που περιέχει επικίνδυνες ουσίες⁽³⁸⁾.
21. Η οδηγία προβλέπει τρεις βασικές κατηγορίες υποχρεώσεων για τους φορείς εκμετάλλευσης:
- στις περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει ακόμη συμβεί περιβαλλοντική ζημία αλλά υπάρχει επικείμενη απειλή να προκληθεί τέτοια ζημία, οι φορείς εκμετάλλευσης πρέπει να λαμβάνουν τα απαραίτητα προληπτικά μέτρα⁽³⁹⁾ αμελλητί⁽⁴⁰⁾,
  - στις περιπτώσεις στις οποίες έχει συμβεί περιβαλλοντική ζημία, ο φορέας εκμετάλλευσης οφείλει να λάβει «όλα τα εφικτά μέτρα για τον άμεσο έλεγχο, περιορισμό, απομάκρυνση ή άλλου είδους διαχείριση των συγκεκριμένων ρύπων ή/και οιαδήποτε άλλων ζημιογόνων παραγόντων προκειμένου να περιορισθεί ή να προληφθεί η περαιτέρω περιβαλλοντική ζημία και οι δυσμενείς συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία, ή η περαιτέρω υποβάθμιση των υπηρεσιών»⁽⁴¹⁾. Για λόγους ευκολίας, οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται σε αυτά τα μέτρα ως «άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων»,
  - στις περιπτώσεις στις οποίες έχει συμβεί περιβαλλοντική ζημία, οι φορείς εκμετάλλευσης υποχρεούνται να λαμβάνουν μέτρα αποκατάστασης⁽⁴²⁾. Πρέπει να προσδιορίζουν τα κατάλληλα μέτρα αποκατάστασης σύμφωνα με το παράρτημα II της οδηγίας και να τα υποβάλλουν προς έγκριση στην αρμόδια αρχή⁽⁴³⁾.
22. Η χρήση των λέξεων «αμελλητί» και «άμεσος» καταδεικνύει ότι για τις δύο πρώτες κατηγορίες υποχρεώσεων ο χρόνος έχει καθοριστική σημασία. Αυτό έχει επιπτώσεις στην κοινή ερμηνεία του όρου «περιβαλλοντική ζημία». Τα καθήκοντα του φορέα εκμετάλλευσης τα οποία συνίστανται στη λήψη προληπτικών μέτρων και στην άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων δύναμει της οδηγίας υφίστανται παράλληλα με παρόμοιες υποχρεώσεις που απορρέουν από άλλη περιβαλλοντική νομοθεσία της Ένωσης, για παράδειγμα την οδηγία 2010/75/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 2010, περί βιομηχανικών εκπομπών (ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης)⁽⁴⁴⁾ (στο εξής: οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές).

⁽³⁵⁾ Βλ. χρήση της έκφρασης στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας.

⁽³⁶⁾ Ωστόσο, όσον αφορά τη ζημία του εδάφους, οι ζημιογόνοι παράγοντες περιορίζονται στην άμεση ή έμμεση εισαγωγή εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών.

⁽³⁷⁾ Βλ. τις περιστάσεις στην υπόθεση C-529/15, *Folk*.

⁽³⁸⁾ Βλ. επίσης παράρτημα VI.1. της οδηγίας, το οποίο αναφέρεται στην «ημερομηνία κατά την οποία επήλθε ή/και ανακαλύφθηκε η ζημία».

⁽³⁹⁾ Υπάρχει επίσης κίνητρο για τους φορείς εκμετάλλευσης να λαμβάνουν μέτρα προφύλαξης, δηλαδή μέτρα που αποσκοπούν στην αποφυγή της πιθανότητας περιβαλλοντικής ζημίας. Τα μέτρα αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν τη διενέργεια εκτιμήσεων κινδύνου ή τη δημιουργία συστημάτων διαχείρισης κινδύνου και/ή την εφαρμογή τεχνολογιών μείωσης/μετριασμού των κινδύνων. Παρότι δεν απαιτούνται άμεσα από την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη, τα μέτρα αυτά μπορούν να συμβάλουν στην αποφυγή ζημιογόνων γεγονότων και μπορούν επίσης να διευκολύνουν την εξασφάλιση χρηματοοικονομικής ασφάλειας για τους φορείς εκμετάλλευσης. Τα μέτρα αυτά πρέπει να διακρίνονται από τα «προληπτικά μέτρα» καθ'αυτά, όπως προβλέπονται στο άρθρο 5 της οδηγίας.

⁽⁴⁰⁾ Άρθρο 5 παράγραφος 1 της οδηγίας.

⁽⁴¹⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας.

⁽⁴²⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας.

⁽⁴³⁾ Άρθρο 7 παράγραφος 1 της οδηγίας.

⁽⁴⁴⁾ ΕΕ L 334 της 17.12.2010, σ. 17.

23. Οι φορείς εκμετάλλευσης πρέπει επίσης να εκπληρώνουν ορισμένες παρεπόμενες υποχρεώσεις. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις στις οποίες έχει συμβεί περιβαλλοντική ζημία, οι φορείς εκμετάλλευσης πρέπει να « ενημερών[ουν] την αρμόδια αρχή αμελλητί για όλες τις σχετικές πτυχές της κατάστασης »⁽⁴⁵⁾ και μπορεί να τους ζητηθεί να παράσχουν συμπληρωματικές πληροφορίες⁽⁴⁶⁾. Μπορεί να τους ζητηθεί να εκπληρώσουν παρόμοιες υποχρεώσεις παροχής πληροφοριών σε περίπτωση επικείμενης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας⁽⁴⁷⁾. Μπορεί επίσης να απαιτηθεί από αυτούς να διενεργήσουν τη δική τους αξιολόγηση σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία και να παράσχουν στην αρμόδια αρχή κάθε πληροφορία και στοιχείο που είναι απαραίτητο⁽⁴⁸⁾. Πέραν της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, μπορεί να ζητηθεί από τους φορείς εκμετάλλευσης να παράσχουν στις αρχές σχετικές πληροφορίες βάσει άλλης περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης, για παράδειγμα βάσει της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές⁽⁴⁹⁾ ή της οδηγίας 2012/18/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, για την αντιμετώπιση των κινδύνων μεγάλων ατυχημάτων σχετιζόμενων με επικίνδυνες ουσίες και για την τροποποίηση και στη συνέχεια την κατάργηση της οδηγίας 96/82/ΕΚ του Συμβουλίου (στο εξής: οδηγία Seveso)⁽⁵⁰⁾.
24. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη περιέχει διατάξεις σχετικά με τα χρονικά όρια εφαρμογής της, οι οποίες καθορίζουν όρια για την εφαρμογή της με αναφορά στην ημερομηνία της 30ής Απριλίου 2007 και στην παρέλευση διαστήματος τριάντα ετών⁽⁵¹⁾. Το χρονικό πεδίο εφαρμογής για τα συγκεκριμένα μέρη που καθορίστηκαν με τις τροποποιήσεις της εν λόγω οδηγίας είναι, ασφαλώς, διαφορετικό —για παράδειγμα, όσον αφορά τη ζημία των θαλάσσιων υδάτων, η οδηγία ισχύει από τις 19 Ιουλίου 2015⁽⁵²⁾. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι επαγγελματικές δραστηριότητες που διέπονται από άδειες που προηγούνται της 30ής Απριλίου 2007 καλύπτονται για σκοπούς ευθύνης εφόσον και στον βαθμό που η ζημιόγonos δραστηριότητα συνεχίζεται μετά τις 30 Απριλίου 2007. Στην υπόθεση C-529/15, *Folk*, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία «εφαρμόζεται *ratione temporis* στις περιβαλλοντικές ζημιές που επήλθαν μετά την 30ή Απριλίου 2007, αλλά έχουν προκληθεί από τη λειτουργία εγκαταστάσεως η οποία έχει αδειοδοτηθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία περί υδάτων και έχει τεθεί σε λειτουργία πριν από την εν λόγω ημερομηνία». ⁽⁵³⁾
25. Η οδηγία περιλαμβάνει επίσης διατάξεις σχετικά με εξαιρέσεις, καθορίζοντας όρια για την εφαρμογή της με αναφορά σε ορισμένες συγκεκριμένες αιτίες περιβαλλοντικής ζημίας⁽⁵⁴⁾. Επιπλέον, προβλέπει ορισμένους λόγους τους οποίους ένας φορέας εκμετάλλευσης μπορεί να επικαλεστεί προκειμένου να αποφύγει την ανάληψη του κόστους των προληπτικών μέτρων και των μέτρων αποκατάστασης⁽⁵⁵⁾. Παρέχει επίσης στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αποφασίσουν να απαλλάξουν έναν φορέα εκμετάλλευσης από το κόστος των δράσεων αποκατάστασης, εφόσον ο φορέας εκμετάλλευσης αποδείξει ότι δεν ενήργησε εκ δόλου ή εξ αμελείας και ότι τήρησε όλους τους όρους της άδειας⁽⁵⁶⁾ ή ότι ενήργησε σύμφωνα με τις πλέον προηγμένες επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις⁽⁵⁷⁾. Ωστόσο, υπάρχουν όρια στις τελευταίες αυτές δυνατότητες, όπως καθίσταται σαφές στην απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-529/15, *Folk*⁽⁵⁸⁾ σχετικά με το άρθρο 8 παράγραφος 4 στοιχείο α) της οδηγίας.
26. Η οδηγία επιτρέπει στα κράτη μέλη να διατηρούν ή να θεσπίζουν αυστηρότερες διατάξεις σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία⁽⁵⁹⁾. Αυτό συνάδει με το άρθρο 193 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Ωστόσο, το δικαίωμα εφαρμογής αυστηρότερων διατάξεων δεν είναι το ίδιο με το δικαίωμα εφαρμογής διαφορετικών διατάξεων οι οποίες δεν πληρούν τις απαιτήσεις της οδηγίας· ούτε αποτελεί δικαίωμα μη καταλογισμού ευθύνης σε φορείς εκμετάλλευσης για «περιβαλλοντική ζημία» βάσει της οδηγίας. Οι απαιτήσεις της οδηγίας πρέπει, κατ' ελάχιστον, να πληρούνται από κάθε άποψη.

Ο ρόλος των αρμόδιων αρχών και οι σχετικοί ευρύτεροι ρόλοι των κρατών μελών

27. Παρότι υπεύθυνος για την περιβαλλοντική ζημία είναι ο φορέας εκμετάλλευσης, οι αρμόδιες αρχές⁽⁶⁰⁾ έχουν καθήκοντα σε σχέση με αυτήν. Επομένως, η κοινή ερμηνεία του όρου «περιβαλλοντική ζημία» απαιτεί να γίνει κάποια αναφορά στον ρόλο τους.

⁽⁴⁵⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 1 της οδηγίας.

⁽⁴⁶⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 2 στοιχείο α) της οδηγίας.

⁽⁴⁷⁾ Άρθρο 5 παράγραφοι 2 και 3 της οδηγίας.

⁽⁴⁸⁾ Άρθρο 11 παράγραφος 2 δεύτερη περίοδος της οδηγίας.

⁽⁴⁹⁾ Βλ. άρθρα 7 και 8 της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές.

⁽⁵⁰⁾ ΕΕ L 197 της 24.7.2012, σ. 1.

⁽⁵¹⁾ Άρθρο 17 της οδηγίας.

⁽⁵²⁾ Άρθρο 38 παράγραφος 2 της οδηγίας 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2013, για την ασφάλεια των υπεράκτιων εργασιών πετρελαίου και φυσικού αερίου και την τροποποίηση της οδηγίας 2004/35/ΕΚ (ΕΕ L 178 της 28.6.2013, σ. 66).

⁽⁵³⁾ Βλ. επίσης υπόθεση C-378/08, *ERG*.

⁽⁵⁴⁾ Άρθρο 4 της οδηγίας.

⁽⁵⁵⁾ Άρθρο 8 παράγραφος 3 της οδηγίας.

⁽⁵⁶⁾ Άρθρο 8 παράγραφος 4 στοιχείο α) της οδηγίας —αναφέρεται συχνά ως «εξαιρέση λόγω άδειας».

⁽⁵⁷⁾ Άρθρο 8 παράγραφος 4 στοιχείο β) της οδηγίας —αναφέρεται συχνά ως «άμυνα κινδύνου ανάπτυξης» ή ως «πλέον προηγμένη άμυνα».

⁽⁵⁸⁾ Στη σκέψη 34, το Δικαστήριο έκρινε ότι «αντιβαίνει στην οδηγία [...] διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία εξαιρεί από την έννοια της «περιβαλλοντικής ζημίας», γενικώς και αυτοδικαίως, οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει δυσμενώς, σε σημαντικό βαθμό, την οικολογική, χημική ή ποσοτική κατάσταση ή το οικολογικό δυναμικό συγκεκριμένων υδάτων, απλώς και μόνον λόγω του ότι η ζημία αυτή καλύπτεται από άδεια χορηγηθείσα κατ' εφαρμογήν του εν λόγω εθνικού δικαίου».

⁽⁵⁹⁾ Άρθρο 16 της οδηγίας. Βλ., για παράδειγμα, υπόθεση C-129/16.

⁽⁶⁰⁾ Οι οποίες ορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 1 της οδηγίας.

28. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει να εντοπίζουν τον φορέα εκμετάλλευσης που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την επικείμενη απειλή ζημίας ⁽⁶¹⁾. Κατά συνέπεια, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να γνωρίζουν την ύπαρξη περιβαλλοντικής ζημίας ή απειλής ζημίας· διαφορετικά, το καθήκον εντοπισμού του φορέα εκμετάλλευσης στερείται νοήματος.
29. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει επίσης να εκτιμούν τη σοβαρότητα της περιβαλλοντικής ζημίας ⁽⁶²⁾. Και πάλι, το καθήκον εκτίμησης της σοβαρότητας έχει νόημα μόνον αν οι αρχές γνωρίζουν την ύπαρξη της ζημίας ή της απειλής ζημίας.
30. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει να καθορίζουν τα μέτρα αποκατάστασης που πρέπει να ληφθούν από τον φορέα εκμετάλλευσης σύμφωνα με το παράρτημα II της οδηγίας ⁽⁶³⁾ βάσει του προσδιορισμού των πιθανών μέτρων αποκατάστασης από τον φορέα εκμετάλλευσης και με τη συνεργασία του οικείου φορέα εκμετάλλευσης, όπως απαιτείται. Στην υπόθεση C-379/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA κ.λπ.*, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη δυνατότητα των αρμόδιων αρχών να τροποποιούν τα μέτρα αποκατάστασης, επισημαίνοντας παράλληλα την ανάγκη να δίνεται στον φορέα εκμετάλλευσης η δυνατότητα ακρόασης ⁽⁶⁴⁾.
31. Τα καθήκοντα εντοπισμού του υπεύθυνου φορέα εκμετάλλευσης, εκτίμησης της σοβαρότητας της περιβαλλοντικής ζημίας και καθορισμού των μέτρων αποκατάστασης απαιτούν από τις αρμόδιες αρχές να διαθέτουν και να εφαρμόζουν σχετικές πληροφορίες σχετικά με το ζημιογόνο γεγονός, την επαγγελματική δραστηριότητα, την περιβαλλοντική ζημία και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ τους, καθώς και τον φορέα εκμετάλλευσης που ασκεί τη δραστηριότητα. Στις παραγράφους 32 έως 37 κατωτέρω περιγράφονται διάφορα πιθανά είδη και πηγές σχετικών πληροφοριών. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ενδέχεται να μην υπάρχουν πάντα άμεσα διαθέσιμες πλήρεις πληροφορίες και ότι οι αρμόδιες αρχές ενδέχεται να πρέπει να ενεργήσουν ταχέως. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή της προφύλαξης δικαιολογεί την παρέμβαση των αρμόδιων αρχών βάσει εύλογης πεποίθησης ότι έχει προκληθεί ή επικείμενη περιβαλλοντική ζημία.
32. Όπως επισημάνθηκε στην παράγραφο 23 ανωτέρω, οι φορείς εκμετάλλευσης έχουν καθήκον, βάσει της οδηγίας, να ενημερώνουν τις αρμόδιες αρχές σχετικά με ζημιογόνα γεγονότα και συναφή περιβαλλοντική ζημία. Όπως επίσης επισημάνθηκε, οι φορείς εκμετάλλευσης ενδέχεται να έχουν χωριστά καθήκοντα παροχής στις αρμόδιες αρχές πληροφοριών σχετικά με ζημιογόνα γεγονότα βάσει άλλης περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ορισμένοι φορείς εκμετάλλευσης να μην υποβάλουν σχετικά στοιχεία. Για παράδειγμα, ζημιογόνα γεγονότα και περιβαλλοντική ζημία που συνδέονται αιτιώδως με παράνομες δραστηριότητες ή παράνομες ή αμελείς πράξεις ή παραλείψεις στο πλαίσιο εγκεκριμένων δραστηριοτήτων είναι απίθανο ή λιγότερο πιθανό να αναφερθούν.
33. Στην αιτιολογική σκέψη 15 της οδηγίας αναφέρεται ότι οι δημόσιες αρχές θα πρέπει να εξασφαλίζουν την ορθή εφαρμογή και επιβολή του καθεστώτος που προβλέπει η οδηγία, και η οδηγία περιέχει διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι αρμόδιες αρχές μπορούν να απαιτούν περισσότερες πληροφορίες και αυξημένο επίπεδο δέσμευσης από τον φορέα εκμετάλλευσης ⁽⁶⁵⁾. Ωστόσο, είναι σημαντικό οι αρμόδιες αρχές να καταφεύγουν σε πηγές πληροφοριών άλλες από εκείνες που παρέχονται από τον φορέα εκμετάλλευσης δυνάμει της οδηγίας.
34. Μια πιθανή πηγή πληροφοριών σχετικά με ζημιογόνα γεγονότα και περιβαλλοντική ζημία είναι οι αιτήσεις για ανάληψη δράσης που υποβάλλονται από τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν τέτοιες αιτήσεις ⁽⁶⁶⁾. Οι αιτήσεις για ανάληψη δράσης πρέπει να «συνοδεύονται από τις σχετικές πληροφορίες και στοιχεία που θεμελιώνουν τους διατυπωθέντες ισχυρισμούς για την εκάστοτε περιβαλλοντική ζημία» ⁽⁶⁷⁾.
35. Μια άλλη πιθανή πηγή σχετικών πληροφοριών είναι τα αποτελέσματα της κανονιστικής εποπτείας δυνάμει άλλης ισχύουσας περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης. Ένα παράδειγμα θα μπορούσε να είναι οι τακτικές επιθεωρήσεις βιομηχανικών εγκαταστάσεων βάσει της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές ⁽⁶⁸⁾. Παρότι, για σκοπούς ευθύνης, δεν συμπίπτουν όλα τα ζημιογόνα γεγονότα με κανονιστικές παραβάσεις από φορέα εκμετάλλευσης, οι κανονιστικές παραβάσεις καθιστούν πιθανότερο να υπάρξουν ζημιογόνα γεγονότα. Αυτό οφείλεται στο ότι οι σχετικές κανονιστικές απαιτήσεις αποσκοπούν στον έλεγχο των δυνητικών ή πραγματικών κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον που συνδέονται με τις σχετικές επαγγελματικές δραστηριότητες. Κατά συνέπεια, η συμμόρφωση με αυτές αναμένεται να μειώσει στην πράξη την

⁽⁶¹⁾ Άρθρο 11 παράγραφος 2 της οδηγίας.

⁽⁶²⁾ Ό.π.

⁽⁶³⁾ Άρθρο 7 παράγραφος 2 και άρθρο 11 παράγραφος 2 της οδηγίας.

⁽⁶⁴⁾ Βλ. σκέψεις 47 έως 57 και σκέψη 66.

⁽⁶⁵⁾ Βλ., για παράδειγμα, άρθρο 5 παράγραφοι 3 και 4, και άρθρο 6 παράγραφοι 2 και 3 της οδηγίας.

⁽⁶⁶⁾ Άρθρο 12 παράγραφος 1 της οδηγίας.

⁽⁶⁷⁾ Άρθρο 12 παράγραφος 2 της οδηγίας.

⁽⁶⁸⁾ Βλ. άρθρο 23 της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές.

πιθανότητα εμφάνισης ζημιολογών γεγονότων. Στο ίδιο πνεύμα, η μη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις αυτές —συμπεριλαμβανομένης της σοβαρής καταστρατήγησής τους— καθιστά πιθανότερο να προκύψουν ζημιολογικά γεγονότα. Υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν κατάλληλα συστήματα για την ανταλλαγή πληροφοριών, η παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις κανονιστικές απαιτήσεις αναμένεται, ως εκ τούτου, να βοηθήσει τις αρμόδιες αρχές δυνάμει της οδηγίας να λαμβάνουν γνώση για την περιβαλλοντική ζημία ή την επικείμενη απειλή ζημίας, να εντοπίζουν τον φορέα εκμετάλλευσης και να χαρακτηρίζουν το ζημιολογικό γεγονός. Μπορεί επίσης να βοηθήσει τις αρμόδιες αρχές στην εκτίμηση της περιβαλλοντικής ζημίας, παρέχοντας, για παράδειγμα, πληροφορίες σχετικά με τη φύση των ρυπογόνων εκπομπών.

36. Όπως θα καταστεί σαφές σε παρακάτω ενότητες των παρουσιών κατευθυντήριων γραμμών, η εκτίμηση της σοβαρότητας της περιβαλλοντικής ζημίας απαιτεί γενικά πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος υποδοχής. Ορισμένες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος θα συνδέονται άμεσα με το ζημιολογικό γεγονός —για παράδειγμα, αρχεία της θνησιμότητας ιχθύων σε ποταμό που επηρεάστηκε πρόσφατα δυσμενώς από ρυπογόνο εκπομπή. Ωστόσο, άλλες σχετικές πληροφορίες για την κατάσταση του περιβάλλοντος θα συνίστανται σε αρχεία και πληροφορίες που συλλέγονται για άλλους σκοπούς —για παράδειγμα, για τον καθορισμό της γενικής κατάστασης διατήρησης ενός προστατευόμενου είδους ή της κατάστασης ενός προστατευόμενου φυσικού τόπου, όπως ενός τόπου Natura 2000. Πολλές σχετικές πληροφορίες για την κατάσταση του περιβάλλοντος θα προκύπτουν από την παρακολούθηση της κατάστασης του περιβάλλοντος από τις εθνικές διοικήσεις. Ιδιαίτερη σημασία θα έχουν οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται και αντιπαραβάλλονται στο πλαίσιο των τεσσάρων οδηγιών που αναφέρονται στην παράγραφο 7 ανωτέρω. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να συμπληρώνονται από άλλες σχετικές πληροφορίες αναγνωρισμένης επιστημονικής αξίας —για παράδειγμα, μια περιβαλλοντική μη κυβερνητική οργάνωση (ΜΚΟ) μπορεί να παράσχει εκτενείς πληροφορίες μέσω της επιστήμης των πολιτών ⁽⁶⁹⁾.
37. Στενά συνδεδεμένες, από άποψη δυναμικής σημασίας, με τις πληροφορίες για την κατάσταση του περιβάλλοντος είναι οι επιστημονικές και τεχνικές πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο της περιβαλλοντικής ζημίας —για παράδειγμα, οι επιστημονικές γνώσεις σχετικά με τον κύκλο ζωής ενός προστατευόμενου είδους που επηρεάζεται δυσμενώς ή σχετικά με τους κινδύνους τους οποίους ενέχει για την ανθρώπινη υγεία η έκθεση σε ορισμένους ρύπους.
38. Όπως προαναφέρθηκε, η επέλευση ή η επικείμενη απειλή περιβαλλοντικής ζημίας συμπίπτει συχνά, αν και όχι πάντα, με παράβαση άλλης περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης. Οι εν λόγω παραβάσεις μπορεί να απαιτούν ή να δικαιολογούν τη λήψη χωριστών μέτρων από τις αρχές των κρατών μελών για την εξασφάλιση των αποτελεσμάτων που απαιτούνται από άλλη νομοθεσία της Ένωσης (για παράδειγμα, για την προστασία των φυσικών τόπων βάσει της οδηγίας για τα πτηνά και της οδηγίας για τους οικοτόπους), και για την επιβολή αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων. Ως εκ τούτου, τα ίδια πραγματικά περιστατικά μπορεί να στοιχειοθετήσουν τόσο περιβαλλοντική ευθύνη όσο και ευθύνη για κυρώσεις, και στην πράξη η εκτίμηση της περιβαλλοντικής ζημίας βάσει της οδηγίας μπορεί να πραγματοποιηθεί παράλληλα με την εκτίμηση των παραβάσεων για άλλους σκοπούς. Για παράδειγμα, στις συμπεριφορές τις οποίες τα κράτη μέλη υποχρεούνται να ποινικοποιήσουν βάσει της οδηγίας 2008/99/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου (στο εξής: οδηγία για το περιβαλλοντικό έγκλημα) ⁽⁷⁰⁾ περιλαμβάνονται ορισμένες συμπεριφορές (αν και όχι όλες) οι οποίες είναι πιθανό να στοιχειοθετήσουν περιβαλλοντική ευθύνη ⁽⁷¹⁾. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να εκτιμήσουν τη σοβαρότητα της περιβαλλοντικής ζημίας, οι αρμόδιες αρχές μπορούν να βασίζονται στις ίδιες πηγές πληροφοριών με τις αρχές που είναι υπεύθυνες για την επιβολή κυρώσεων. Πρέπει, ωστόσο, να τονιστεί ότι η εφαρμογή των απαιτήσεων σχετικά με την ευθύνη βάσει της οδηγίας είναι ανεξάρτητη από την επιβολή κυρώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός ότι οι αρχές μπορεί να λαμβάνουν μέτρα για την επιβολή διοικητικών ή ποινικών κυρώσεων δεν αποτελεί λόγο κατάργησης των καθηκόντων των αρμόδιων αρχών τα οποία συνίστανται στην εξασφάλιση της εκτίμησης και της πρόληψης της περιβαλλοντικής ζημίας, της άμεσης διαχείρισης των ζημιολογών παραγόντων ή της αποκατάστασης της ζημίας σύμφωνα με την οδηγία (ισχύει και το αντίστροφο: η προσπάθεια στοιχειοθέτησης περιβαλλοντικής ευθύνης δεν αποτελεί λόγο να παραβλεφθεί ο ρόλος των κυρώσεων) ⁽⁷²⁾.
39. Προκύπτουν διάφορα περαιτέρω ζητήματα όσον αφορά περιπτώσεις στις οποίες η ευθύνη βάσει της οδηγίας συμπίπτει με κανονιστικές παραβάσεις βάσει άλλης σχετικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης, ειδικότερα της άλλης νομοθεσίας που αναφέρεται στην ίδια την οδηγία. Πρώτον, εάν οι ζημιολογικοί παράγοντες δεν ελέγχονται σύμφωνα με την οδηγία ή άλλη νομοθεσία, η αρχή της αποτελεσματικότητας απαιτεί από τα κράτη μέλη και τις αρχές τους να ενεργήσουν ώστε να εξασφαλίσουν τη συμμόρφωση με τις σχετικές διατάξεις της οδηγίας και με την άλλη νομοθεσία που παραβιάζεται. Δεύτερον, η οδηγία δεν προβλέπει ρητά τη δευτερεύουσα ευθύνη των δημόσιων αρχών για τη λήψη προληπτικών μέτρων, μέτρων για την άμεση διαχείριση των ζημιολογών παραγόντων και μέτρων αποκατάστασης, ούτε προβλέπει ρητά ότι όλα

⁽⁶⁹⁾ Σε όλα τα κράτη μέλη, οι ορνιθολογικές ΜΚΟ διαδραματίζουν, για παράδειγμα, πολύ σημαντικό ρόλο στη συλλογή και την αντιπαραβολή αρχείων σχετικά με την κατανομή των πτηνών. Η αναγνωρισμένη επιστημονική αξία των πληροφοριών αυτών έχει αναγνωριστεί από το Δικαστήριο, βλ. υπόθεση C-3/96, *Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών*, σκέψεις 68 έως 70.

⁽⁷⁰⁾ ΕΕ L 328 της 6.12.2008, σ. 91.

⁽⁷¹⁾ Βλ. άρθρο 3 της οδηγίας 2008/99/ΕΚ.

⁽⁷²⁾ Για παράδειγμα, στην ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το περιβαλλοντικό έγκλημα αναφέρεται ότι η οδηγία ισχύει υπό την επιφύλαξη άλλων συστημάτων απόδοσης ευθυνών για την πρόκληση βλάβης στο περιβάλλον, δυνάμει του [ενωσιακού] ή του εθνικού δικαίου.

αυτά τα μέτρα μπορούν να παραλειφθούν αν ο φορέας εκμετάλλευσης δεν τα λάβει ή αν ο φορέας εκμετάλλευσης μπορεί να δικαιολογήσει τη μη ανάληψη του κόστους τους ⁽⁷³⁾. Η διάκριση στην οποία προβαίνει η οδηγία μεταξύ των μέτρων και του κόστους των μέτρων αυτών υποδηλώνει ότι τα μέτρα απαιτούνται ανεξάρτητα από το αν ο φορέας εκμετάλλευσης μπορεί ή θα πρέπει να επωμισθεί το σχετικό κόστος ⁽⁷⁴⁾. Τρίτον, από τη νομολογία προκύπτει ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να υποχρεωθεί να λάβει περαιτέρω μέτρα σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί το απαιτούμενο αποτέλεσμα, παρά το γεγονός ότι οι αρχές έχουν λάβει μέτρα κατά ενός φορέα εκμετάλλευσης. Στην υπόθεση C-104/15, *Επιτροπή κατά Ρουμανίας*, η οποία αφορούσε την οδηγία για τα εξορυκτικά απόβλητα ⁽⁷⁵⁾, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος εξακολουθούσε να είναι υπεύθυνο για τον μη έλεγχο των τοξικών εκπομπών σκόνης από εγκατάσταση εξορυκτικών αποβλήτων, παρά το γεγονός ότι είχε επιβάλει κυρώσεις στον φορέα εκμετάλλευσης ⁽⁷⁶⁾ και ότι ο φορέας εκμετάλλευσης είχε καταστεί αφερέγγυος ⁽⁷⁷⁾.

3. «ΖΗΜΙΑ»

40. Ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» περιλαμβάνει τον όρο «ζημία», ο οποίος ορίζεται χωριστά. Ο όρος «ζημία» δεν είναι αυτοτελής (υπό την έννοια ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την οδηγία δεν ισχύουν στο επίπεδο γενικότητας που διαπιστώνεται σε αυτόν). Όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, πρέπει να χρησιμοποιούνται οι ακριβέστερες διατυπώσεις που περιέχονται στον ορισμό της «περιβαλλοντικής ζημίας». Παρά την επιφύλαξη αυτή, ο ορισμός της «ζημίας» είναι σημαντικός όχι μόνο επειδή ενσωματώνεται στον ορισμό της «περιβαλλοντικής ζημίας», αλλά επειδή παρουσιάζει τέσσερις βασικές έννοιες που εξειδικεύονται στον αναλυτικότερο ορισμό. Ως εκ τούτου, οι κατευθυντήριες γραμμές εξετάζουν τη «ζημία» πριν να εξετάσουν άλλα στοιχεία του ορισμού της «περιβαλλοντικής ζημίας».

Πλαίσιο 1: Ορισμός της «ζημίας»

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 2 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ως «ζημία» νοείται «η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή η μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο που μπορεί να συμβεί άμεσα ή έμμεσα».

41. Οι τέσσερις βασικές έννοιες που περιλαμβάνονται στον ορισμό της «ζημίας» είναι οι εξής:
- το υλικό πεδίο των όσων επηρεάζονται, δηλαδή φυσικοί πόροι και υπηρεσίες φυσικών πόρων,
  - η έννοια των *δυσμενών συνεπειών*, δηλαδή οι δυσμενείς μεταβολές και οι υποβαθμίσεις,
  - το *εύρος* αυτών των *δυσμενών συνεπειών*, δηλαδή οι μετρήσιμες συνέπειες,
  - οι *τρόποι* με τους οποίους μπορούν να συμβούν αυτές οι δυσμενείς συνέπειες, δηλαδή άμεσα ή έμμεσα.

Υλικό πεδίο των φυσικών πόρων και των υπηρεσιών φυσικών πόρων

Πλαίσιο 2: Ορισμοί των «φυσικών πόρων» και της «υπηρεσίας φυσικών πόρων»

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 12 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ως «φυσικοί πόροι» νοούνται τα «προστατευόμενα είδη και φυσικοί οικοτόποι, τα ύδατα και το έδαφος».

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 13 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ως «υπηρεσίες» και «υπηρεσίες φυσικών πόρων» νοούνται «οι λειτουργίες που επιτελούνται από έναν φυσικό πόρο προς όφελος άλλων φυσικών πόρων ή του κοινού».

42. Όσον αφορά το υλικό πεδίο, ο ορισμός της «ζημίας» αναφέρεται σε δύο έννοιες οι οποίες επίσης ορίζονται ρητά στην οδηγία, δηλαδή στους «φυσικούς πόρους» και στις «υπηρεσίες φυσικών πόρων». Ως «φυσικοί πόροι» νοούνται τρεις χωριστές κατηγορίες πόρων: τα προστατευόμενα είδη και οι φυσικοί οικοτόποι· τα ύδατα· και το έδαφος. Παράλληλα, ο ορισμός των «υπηρεσιών φυσικών πόρων» αναδεικνύει τις αλληλεξαρτήσεις αυτών των διαφορετικών κατηγοριών κάνοντας αναφορά στις λειτουργίες που επιτελούν η μία για την άλλη. Ακολουθούν ορισμένα ενδεικτικά παραδείγματα: ένα αλατούχο έλος (τύπος

⁽⁷³⁾ Βλ. άρθρο 8.

⁽⁷⁴⁾ Βλ. και πάλι άρθρο 8.

⁽⁷⁵⁾ Οδηγία 2006/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διαχείριση των αποβλήτων της εξορυκτικής βιομηχανίας και την τροποποίηση της οδηγίας 2004/35/ΕΚ (ΕΕ L 102 της 11.4.2006, σ. 15).

⁽⁷⁶⁾ Βλ. σκέψη 96 της απόφασης.

⁽⁷⁷⁾ Βλ. σκέψη 99 της απόφασης.

φυσικού οικοτόπου) μπορεί να προστατεύει παράκτια εδάφη· τα επιφανειακά ύδατα (κατηγορία υδάτων) μπορούν να υποστηρίξουν προστατευόμενα είδη άγριων πτηνών· το έδαφος μπορεί να διηθεί ρύπους οι οποίοι διαφορετικά μπορεί να έφταναν στα υπόγεια ύδατα (κατηγορία υδάτων). Ο ορισμός των «υπηρεσιών φυσικών πόρων» αναφέρεται επίσης σε λειτουργίες των φυσικών πόρων που ωφελούν τους ανθρώπους. Ενδεικτικά, ορισμένοι φυσικοί οικοτόποι, όπως οι τυρφώνες, χρησιμεύουν ως σημαντικές αποθήκες άνθρακα· ορισμένα ύδατα αποτελούν πηγή πόσιμου νερού και ορισμένα παρέχουν ιχθύς για ερασιτεχνική αλιεία· και το έδαφος είναι απαραίτητο για την παραγωγή και τη φιλοξενία τροφίμων.

Δυσμενείς συνέπειες

43. Όσον αφορά τις δυσμενείς συνέπειες, ο ορισμός της «ζημίας» αφορά, πρώτον, τη «δυσμενή μεταβολή» ενός φυσικού πόρου και, δεύτερον, την «υποβάθμιση» μιας υπηρεσίας φυσικών πόρων. Ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ακρίβεια, αλλά είναι χρήσιμο να ληφθούν υπόψη τρεις γενικές παράμετροι:
- τόσο η «δυσμενή μεταβολή» όσο και η «υποβάθμιση» έχουν δυσμενείς συνέπειες,
  - οι δυσμενείς αυτές συνέπειες αφορούν τόσο την κατάσταση ενός φυσικού πόρου όσο και τις επωφελείς λειτουργίες που επιτελεί ο φυσικός πόρος τόσο για άλλους φυσικούς πόρους όσο και για τους ανθρώπους. Ως εκ τούτου, στις δυσμενείς συνέπειες περιλαμβάνονται όχι μόνο οι δυσμενείς συνέπειες στις ιδιότητες ενός φυσικού πόρου, αλλά και οι δυσμενείς συνέπειες στις αλληλεξαρτήσεις και τις δυναμικές σχέσεις εντός και μεταξύ φυσικών πόρων και υπηρεσιών, δηλαδή οι λειτουργίες τις οποίες οι φυσικοί πόροι παρέχουν τόσο μεταξύ τους όσο και στο κοινό,
  - οι έννοιες της μεταβολής και της υποβάθμισης συνεπάγονται διαφορά μεταξύ της κατάστασης «πριν από» και της κατάστασης «μετά από» ζημιόγono γεγονός.

Μετρήσιμες

44. Προκειμένου να έχει εφαρμογή ο ορισμός της «ζημίας», οι δυσμενείς μεταβολές και η υποβάθμιση πρέπει να είναι «μετρήσιμες». Μετρήσιμη σημαίνει ότι η ζημία πρέπει να μπορεί να ποσοτικοποιηθεί ή να εκτιμηθεί και ότι η κατάσταση πριν και μετά από ένα ζημιόγono γεγονός πρέπει να μπορεί να συγκριθεί ουσιαστικά.

Άμεσα ή έμμεσα

45. Τέλος, ο ορισμός της «ζημίας» προβλέπει το ενδεχόμενο επέλευσης δυσμενών μεταβολών ή υποβάθμισης τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Η φράση «άμεσα ή έμμεσα» αφορά την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ ενός ζημιόγono γεγονόςτος, αφενός, και συγκεκριμένων δυσμενών συνεπειών, αφετέρου. Ορισμένες φορές η αιτιώδης συνάφεια θα είναι άμεση, για παράδειγμα όταν η πράξη αποψίλωσης ενός φορέα εκμετάλλευσης καταστρέφει έναν προστατευόμενο φυσικό δασικό οικοτόπο. Άλλες φορές θα είναι έμμεση, για παράδειγμα όταν οι απορρίψεις θρεπτικών ουσιών σε ένα υδατικό σύστημα οδηγούν στην υποβάθμιση ενός απομακρυσμένου προστατευόμενου υδάτινου οικοτόπου. Όσον αφορά την αλυσίδα αιτίου-αιτιατού, είναι χρήσιμο να γίνει αναφορά σε ένα μοντέλο πηγής-διαδρομής-αποδέκτη. Οι ζημιόγono παράγοντες που συνδέονται με μια επαγγελματική δραστηριότητα (πηγή) μπορούν να διέλθουν μέσω του αέρα, των υδάτων ή του εδάφους (διαδρομή) προτού επηρεάσουν έναν συγκεκριμένο φυσικό πόρο (αποδέκτης). Στην υπόθεση C-129/16, *Türkevei Tejtermelő Kft.*, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, παρότι η ατμοσφαιρική ρύπανση δεν συνιστά αυτή καθαυτή περιβαλλοντική ζημία, μπορεί να προκληθεί ζημία στους φυσικούς πόρους λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης⁽⁷⁸⁾. Ένα ζημιόγono γεγονός μπορεί να διαχωριστεί από τις δυσμενείς συνέπειες τις οποίες προκαλεί από άποψη χρόνου (π.χ. ο φυσικός πόρος υφίσταται καθυστερημένη αντίδραση) ή χώρου (π.χ. ο φυσικός πόρος υφίσταται δυσμενείς συνέπειες σε τοποθεσία που απέχει από την τοποθεσία στην οποία συνέβη το ζημιόγono γεγονός) ή από την άποψη των σχετικών φυσικών πόρων (π.χ. πράξη που συνίσταται στη χρήση τοξικής ουσίας στο έδαφος προκαλεί τον θάνατο προστατευόμενου είδους). Η αντίληψη ότι οι δυσμενείς συνέπειες μπορούν να προκύψουν έμμεσα συνδέεται επίσης με τις λειτουργίες τις οποίες παρέχουν οι φυσικοί πόροι μεταξύ τους.

4. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΖΗΜΙΑΣ»

46. Ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» ενσωματώνει και εξειδικεύει τον ορισμό της «ζημίας». Καταρχάς, όσον αφορά το υλικό και γεωγραφικό πεδίο, διαχωρίζει και διαιρεί τις τρεις κατηγορίες «φυσικών πόρων» που περιλαμβάνονται στον ορισμό της «ζημίας», δηλαδή τα προστατευόμενα είδη και τους φυσικούς οικοτόπους· τα ύδατα· και το έδαφος. Επιπλέον, για τις δύο πρώτες κατηγορίες φυσικών πόρων, περιλαμβάνει ορισμένες λεπτομέρειες που βοηθούν στον προσδιορισμό του γεωγραφικού πεδίου εφαρμογής των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία. Δεύτερον, στο πλαίσιο καθεμιάς από τις κατηγορίες φυσικών πόρων, οι σχετικές δυσμενείς συνέπειες περιγράφονται λεπτομερέστερα με αναφορά σε ορισμένες

⁽⁷⁸⁾ Βλ. σκέψεις 40-46. Βλ. επίσης τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας.

έννοιες (οι οποίες στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αποκαλούνται «έννοιες αναφοράς»). Τρίτον, περιλαμβάνεται η έννοια της σημασίας για τον περαιτέρω προσδιορισμό του εύρους των δυσμενών συνεπειών που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Ένα τέταρτο σημείο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι ο ορισμός της περιβαλλοντικής ζημίας δεν αποκλείει το ενδεχόμενο συνύπαρξης και των τριών υποκατηγοριών ζημίας των φυσικών πόρων.

Πλαίσιο 3: Ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας»

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 1 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη ⁽⁷⁹⁾, ως «περιβαλλοντική ζημία» νοείται:

«α) Ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, ήτοι οποιαδήποτε ζημία έχει σημαντικά δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη συντήρηση της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης αυτών των οικοτόπων ή ειδών. Η σημασία αυτών των συνεπειών πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με την αρχική κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι.

Η ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων δεν καλύπτει τις δυσμενείς συνέπειες που είχαν προσδιοριστεί εκ των προτέρων και που προήλθαν από πράξη φορέα εκμετάλλευσης ο οποίος είχε εξουσιοδοτηθεί ρητά από τις αρμόδιες αρχές, σύμφωνα με τις διατάξεις εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφοι 3 και 4 ή του άρθρου 16 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ή του άρθρου 9 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ ή, όταν πρόκειται για οικοτόπους και είδη που δεν καλύπτονται από το κοινοτικό δίκαιο, σύμφωνα με ισοδύναμες διατάξεις του εθνικού δικαίου για την προστασία της φύσης.

β) «Ζημία των υδάτων», ήτοι οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει δυσμενώς σε σημαντικό βαθμό:

i) την οικολογική, χημική ή ποσοτική κατάσταση ή το οικολογικό δυναμικό, όπως ορίζει η οδηγία 2000/60/ΕΚ, των συγκεκριμένων υδάτων, εξαιρουμένων των δυσμενών επιπτώσεων στις οποίες εφαρμόζεται το άρθρο 4 παράγραφος 7 της εν λόγω οδηγίας, ή

ii) την περιβαλλοντική κατάσταση των συγκεκριμένων θαλάσσιων υδάτων, όπως ορίζει η οδηγία 2008/56/ΕΚ, στον βαθμό που συγκεκριμένες πτυχές της περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος δεν καλύπτονται ήδη από την οδηγία 2000/60/ΕΚ ⁽⁸⁰⁾.

γ) Ζημία του εδάφους, ήτοι οιαδήποτε ρύπανση του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία, ως αποτέλεσμα της άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών.»

Υλικό και γεωγραφικό πεδίο κάθε φυσικού πόρου

47. Λόγω του βαθμού διαίρεσης του υλικού πεδίου, η κοινή ερμηνεία της «περιβαλλοντικής ζημίας» απαιτεί λεπτομερή ανάλυση κάθε κατηγορίας φυσικών πόρων. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται το γεωγραφικό εύρος κάθε κατηγορίας πόρων. Σχόλια σχετικά με το υλικό και το γεωγραφικό πεδίο παρέχονται στις επόμενες ενότητες των παρούσων κατευθυντήριων γραμμών.

Έννοιες αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες

48. Και για τις τρεις κατηγορίες φυσικών πόρων, ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» χρησιμοποιεί μια έννοια αναφοράς για τον προσδιορισμό της σημασίας των δυσμενών συνεπειών. Για τα προστατευόμενα είδη και τους φυσικούς οικοτόπους, η έννοια αναφοράς είναι η ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης των εν λόγω ειδών και οικοτόπων. Όσον αφορά τα ύδατα, η έννοια αναφοράς είναι η οικολογική, χημική ή ποσοτική κατάσταση ή το οικολογικό δυναμικό των υδάτων βάσει της οδηγίας-πλαisiού για τα ύδατα και η περιβαλλοντική κατάσταση των θαλάσσιων υδάτων βάσει της οδηγίας-πλαisiού για τη θαλάσσια στρατηγική, οι οποίες έχουν διαφορετικές διαστάσεις. Όσον αφορά το έδαφος, η έννοια αναφοράς είναι οι κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία. Η λειτουργία αυτών των εννοιών αναφοράς είναι να παρέχουν παραμέτρους και κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να εξεταστεί η συνάφεια των δυσμενών συνεπειών. Οι έννοιες παρέχουν στοιχεία βάσει των οποίων πρέπει να μετρώνται οι δυσμενείς συνέπειες. Οι έννοιες αναλύονται λεπτομερέστερα στις ενότητες των παρούσων κατευθυντήριων γραμμών που αφορούν τις συγκεκριμένες κατηγορίες ζημίας των φυσικών πόρων.

Η αξιολόγηση της σημασίας

49. Οι έννοιες αναφοράς προσδιορίζουν τα είδη των δυσμενών συνεπειών που καλύπτονται από την οδηγία. Ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» περιλαμβάνει έναν περαιτέρω προσδιορισμό: οι λέξεις «σημαντικά» και «σοβαρό» και η φράση «σε σημαντικό βαθμό» χρησιμοποιούνται για κάθε κατηγορία φυσικών πόρων και η οδηγία απαιτεί τη λήψη προληπτικών μέτρων, την άμεση διαχείριση των ζημιόγόνων παραγόντων ή τη λήψη μέτρων αποκατάστασης μόνο εφόσον οι δυσμενείς συνέπειες αξιολογούνται ως σημαντικές από την άποψη των αναφερόμενων εννοιών αναφοράς.

⁽⁷⁹⁾ Το κείμενο είναι ενοποιημένο και αντικατοπτρίζει την προσθήκη των θαλάσσιων υδάτων μετά την αρχική έκδοση της οδηγίας.

⁽⁸⁰⁾ Προστέθηκε με την οδηγία 2013/30/ΕΕ (ΕΕ L 178 της 28.6.2013, σ. 66).

50. Μεταξύ των νομοθετικών πράξεων της Ένωσης για το περιβάλλον, η απαίτηση αξιολόγησης της σημασίας δεν απαντάται μόνο στην οδηγία σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη. Η εν λόγω απαίτηση περιλαμβάνεται επίσης, για παράδειγμα, στην οδηγία για τους οικοτόπους ⁽⁸¹⁾ και βρίσκεται στο επίκεντρο της οδηγίας 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημόσιων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον ⁽⁸²⁾ (στο εξής: οδηγία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων). Ωστόσο, η αξιολόγηση της σημασίας σύμφωνα με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη είναι *sui generis*.
51. Στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, για μια κοινή ερμηνεία της αξιολόγησης της σημασίας θα μπορούσε να είναι επωφελής η συνεκτίμηση των εξής:
- περιστάσεις υπό τις οποίες προκύπτει η ανάγκη αξιολόγησης της σημασίας,
  - σκοποί της αξιολόγησης της σημασίας,
  - νομικές ευθύνες όσον αφορά τη διενέργεια της αξιολόγησης,
  - πλαίσιο ή πλαίσια διενέργειας της αξιολόγησης,
  - εστίαση της αξιολόγησης,
  - διενέργεια της αξιολόγησης,
  - καθορισμός της σημασίας.

Περιστάσεις

52. Όπως αναφέρεται στην ενότητα 2 των παρουσών κατευθυντήριων γραμμών, τα ζημιογόνα γεγονότα, οι ζημιογόνοι παράγοντες, οι σχετικές επαγγελματικές δραστηριότητες, η συμπεριφορά των φορέων εκμετάλλευσης και η φύση της αιτιώδους συναφείας μπορεί να διαφέρουν σημαντικά στο σύνολό τους. Η αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει να μπορεί να προσαρμοστεί σε όλες αυτές τις μεταβλητές. Για παράδειγμα, ένα μεμονωμένο ατύχημα θα δημιουργήσει ένα διαφορετικό σύνολο προκλήσεων για μια εργασία που βρίσκεται σε εξέλιξη, όπως αυτή που αποτελεί αντικείμενο της υπόθεσης C-529/15, *Folk*.

Σκοποί

53. Η αξιολόγηση της σημασίας των δυσμενών συνεπειών δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Πραγματοποιείται με σκοπό να προσδιοριστεί αν οι δυσμενείς συνέπειες απαιτούν:
- προληπτικά μέτρα,
  - άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων και/ή
  - μέτρα αποκατάστασης.
54. Οι τρεις αυτοί σκοποί είναι διακριτοί και, ανάλογα με τις περιστάσεις, ορισμένοι μπορεί να είναι συναφείς ενώ άλλοι όχι. Για παράδειγμα, σε περιπτώσεις επικείμενης απειλής, μοναδικός σκοπός της αξιολόγησης θα είναι η πρόληψη ζημιογόνου γεγονότος. Σε περιπτώσεις στις οποίες έχει ήδη συμβεί ζημιογόνο γεγονός, ενδέχεται να απαιτείται ή να μην απαιτείται άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων. Για παράδειγμα, η εν λόγω άμεση διαχείριση μπορεί να μην είναι πλέον δυνατή όταν οι ζημιογόνοι παράγοντες έχουν ήδη προκαλέσει δυσμενείς επιπτώσεις και έχουν εξαντληθεί. Και οι τρεις σκοποί μπορούν, ασφαλώς, να καταστούν διαδοχικά συναφείς, για παράδειγμα όταν η επικείμενη απειλή ζημιογόνου γεγονότος καθίσταται πραγματικό ζημιογόνο γεγονός που απαιτεί άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων, καθώς και λήψη επακόλουθων μέτρων αποκατάστασης. Ως εκ τούτου, η αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει να προσαρμόζεται στους σκοπούς που είναι συναφείς για τις συγκεκριμένες περιστάσεις που έχουν προκύψει.
55. Οι σκοποί της πρόληψης και της άμεσης διαχείρισης των ζημιογόνων παραγόντων σχετίζονται με δυνητικούς ή πραγματικούς ζημιογόνους παράγοντες. Οι σκοποί αυτοί αντικατοπτρίζουν τις αρχές της Συνθήκης σχετικά με την πρόληψη και την επανόρθωση στην πηγή. Όπως προαναφέρθηκε, εξαρτώνται από τον παράγοντα του χρόνου.

⁽⁸¹⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

⁽⁸²⁾ ΕΕ L 26 της 28.1.2012, σ. 1.

56. Ο σκοπός του προσδιορισμού της ανάγκης λήψης μέτρων αποκατάστασης συνδέεται στενά με τις ειδικές απαιτήσεις της οδηγίας σχετικά με τα μέτρα αποκατάστασης, που περιγράφονται λεπτομερώς στο παράρτημα II. Στην περίπτωση ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, καθώς και ζημίας των υδάτων, τα μέτρα αποκατάστασης αποσκοπούν στην επαναφορά του περιβάλλοντος στην αρχική του κατάσταση (βλ. πλαίσιο 4 κατωτέρω) μέσω πρωτογενούς, συμπληρωματικής και αντισταθμιστικής αποκατάστασης, όροι οι οποίοι ορίζονται στο σύνολό τους. Όπως παρατηρείται, οι απαιτήσεις αυτές επικεντρώνονται στο περιβάλλον που έχει επηρεαστεί δυσμενώς και όχι στους ζημιογόνους παράγοντες —αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η περαιτέρω διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων, όπως αναφέρεται στην υπόθεση *Folk* ⁽⁸³⁾. Στην περίπτωση ζημίας του εδάφους, τα μέτρα αποκατάστασης αποσκοπούν στην περαιτέρω διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων, εάν οι παράγοντες αυτοί εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία ακόμη και μετά την επίτευξη του προαναφερόμενου δεύτερου στόχου.

Πλαίσιο 4: Ορισμός της «αρχικής κατάστασης»

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 14 της οδηγίας, ως «αρχική κατάσταση» νοείται «η κατάσταση που θα επικρατούσε κατά τη στιγμή της ζημίας των φυσικών πόρων και των υπηρεσιών εάν δεν είχε συμβεί η περιβαλλοντική ζημία, υπολογιζόμενη με βάση τις καλύτερες διαθέσιμες πληροφορίες».

Καθήκοντα των ενδιαφερομένων

57. Όπως αναφέρεται στην παράγραφο 29, η αρμόδια αρχή είναι υπεύθυνη για την αξιολόγηση της σημασίας. Η αιτιολογική σκέψη 24 της οδηγίας ορίζει τα εξής: «Οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διεκπεραιώνουν οι ίδιες ορισμένα καθήκοντα που συνεπάγονται κατάλληλη διοικητική διακριτική ευχέρεια, και συγκεκριμένα, το καθήκον αξιολόγησης του μεγέθους της ζημίας και του καθορισμού των μέτρων αποκατάστασης τα οποία θα πρέπει να ληφθούν.»
58. Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι φορείς εκμετάλλευσης φέρουν την ευθύνη για την άμεση πρόληψη ζημιογόνων γεγονότων και την άμεση διαχείριση των ζημιογόνων παραγόντων. Οι ευθύνες αυτές συνεπάγονται ότι οι φορείς εκμετάλλευσης πρέπει να αναγνωρίζουν ανεξάρτητα τους ζημιογόνους παράγοντες που συνδέονται με τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες και να τους αντιμετωπίζουν προδραστικά. Επιπλέον, οι σχετικές διατάξεις της οδηγίας υποδεικνύουν ότι η αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει να πραγματοποιείται στο πλαίσιο μιας δυναμικής σχέσης μεταξύ του φορέα εκμετάλλευσης και της αρμόδιας αρχής, όπου ο πρώτος υποχρεούται να παρέχει ενεργά πληροφορίες και να σέβεται τις οδηγίες της αρμόδιας αρχής ⁽⁸⁴⁾. Στις εν λόγω οδηγίες μπορεί να περιλαμβάνεται η οδηγία προς τον φορέα εκμετάλλευσης να διενεργήσει τη δική του αξιολόγηση και να παράσχει κάθε πληροφορία και στοιχείο που είναι απαραίτητο ⁽⁸⁵⁾. Αυτή η δυναμική σχέση είναι ιδιαίτερα σημαντική όταν έχουν ήδη επέλθει δυσμενείς συνέπειες και είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα αποκατάστασης.
59. Η αξιολόγηση της σημασίας μπορεί να διενεργηθεί σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν ενδιαφερόμενα μέρη εκτός της αρμόδιας αρχής και του φορέα εκμετάλλευσης. Ειδικότερα, η αρμόδια αρχή πρέπει να εκπληρώσει διάφορα νομικά καθήκοντα όσον αφορά μια έγκυρη αίτηση για ανάληψη δράσης ⁽⁸⁶⁾.
60. Όταν η περιβαλλοντική ζημία επηρεάζει ή ενδέχεται να επηρεάσει πλείονα κράτη μέλη, τα οικεία κράτη μέλη έχουν καθήκοντα συνεργασίας τα οποία είναι σημαντικά για την αξιολόγηση της σημασίας ⁽⁸⁷⁾.

Πλαίσιο

61. Οι κατηγορίες φυσικών πόρων που είναι συναφείς και οι αντίστοιχες έννοιες αναφοράς καθορίζουν τα στοιχεία που πρέπει να αξιολογηθούν. Για παράδειγμα, σε περίπτωση ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων πρέπει να ληφθούν υπόψη στοιχεία που είναι αρκετά διαφορετικά σε σύγκριση με την περίπτωση ζημίας του εδάφους. Τα συγκεκριμένα αυτά στοιχεία εξετάζονται αναλυτικότερα στις επόμενες ενότητες των παρουσών κατευθυντήριων γραμμών.

⁽⁸³⁾ Στην υπόθεση *Folk* τέθηκε το ζήτημα αν η λειτουργία ενός υδροηλεκτρικού σταθμού μπορεί να στοιχειοθετήσει ευθύνη βάσει της οδηγίας.

⁽⁸⁴⁾ Άρθρα 5 και 6 της οδηγίας.

⁽⁸⁵⁾ Άρθρο 11 παράγραφος 2 δεύτερη περίοδος της οδηγίας.

⁽⁸⁶⁾ Βλ. ειδικότερα τις διατάξεις του άρθρου 12 παράγραφοι 3 και 4 της οδηγίας.

⁽⁸⁷⁾ Άρθρο 15 της οδηγίας.

Εστίαση της αξιολόγησης

62. Η εστίαση της αξιολόγησης θα πρέπει να ποικίλλει ανάλογα με τις σχετικές περιστάσεις, τους σκοπούς και το πλαίσιο.
63. Από τον ορισμό της «ζημίας» προκύπτει ότι οι δυσμενείς συνέπειες περιλαμβάνουν μεταβολές και υποβαθμίσεις που πρέπει να είναι μετρήσιμες, ενώ από τον ορισμό της «περιβαλλοντικής ζημίας» προκύπτει ότι οι εν λόγω μεταβολές και υποβαθμίσεις πρέπει να συνδέονται με τις έννοιες αναφοράς.
64. Η μέτρηση συνίσταται στη σύγκριση της κατάστασης των φυσικών πόρων και υπηρεσιών πριν από την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος με την κατάστασή τους μετά την επέλευση του γεγονότος (προφανώς, όσον αφορά την κατάσταση μετά την επέλευση, η σύγκριση αυτή θα είναι θεωρητική στην περίπτωση επικείμενης απειλής, δεδομένου ότι η επικείμενη απειλή δεν θα έχει ακόμη υλοποιηθεί ως ζημία). Η σύγκριση περιλαμβάνει δύο διαφορετικές μορφές ποσοτικού προσδιορισμού ή εκτίμησης, από τις οποίες η μία επικεντρώνεται στην κατάσταση πριν από το ζημιογόνο γεγονός και η άλλη στην κατάσταση μετά το ζημιογόνο γεγονός⁽⁸⁸⁾. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, παρότι είναι σημαντική τόσο για την προληπτική δράση όσο και για τη δράση αποκατάστασης, η αξιολόγηση θα πρέπει να αντιμετωπίζεται διαφορετικά ανάλογα με το αν ο παράγοντας του χρόνου είναι καθοριστικός για τη δράση. Όταν ο παράγοντας του χρόνου είναι καθοριστικός, η αξιολόγηση θα πρέπει να διενεργείται βάσει ταχείας κρίσης με βάση υφιστάμενες και άμεσα προσβάσιμες πληροφορίες — συχνά γενικού χαρακτήρα. Η διαφοροποιημένη αυτή προσέγγιση υποστηρίζεται στην υπόθεση C-378/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA κ.λπ.*⁽⁸⁹⁾.
65. Όσον αφορά τη μέτρηση της προηγούμενης κατάστασης, εφαρμόζεται η έννοια της αρχικής κατάστασης (βλ. πλαίσιο 4 ανωτέρω). Παρότι η αρχική κατάσταση μπορεί να είναι σταθερή, είναι πιθανό να διαφοροποιείται με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα, η κατάσταση μπορεί να παρουσιάζει τακτικές ή προβλέψιμες διακυμάνσεις (για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας πλημμυρικής περιοχής ή μιας εποχιακής λίμνης, όπως το *tuirlough*⁽⁹⁰⁾), ή η έκταση του οικοτόπου ή του πληθυσμού ενός πληττόμενου είδους μπορεί ήδη να αυξάνεται ή να μειώνεται.
66. Όσον αφορά τη μεταβολή ή την υποβάθμιση, η μέτρηση συνίσταται στη διαφορά μεταξύ της κατάστασης του φυσικού πόρου ή της υπηρεσίας μετά την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος και της αρχικής κατάστασης. Επομένως, η κατάσταση μετά το ζημιογόνο γεγονός πρέπει να είναι επίσης γνωστή.
67. Η διαφορά μεταξύ της αρχικής κατάστασης και της κατάστασης μετά το ζημιογόνο γεγονός μπορεί να είναι ασαφής, καθώς οι ζημιογόνοι παράγοντες εξακολουθούν να προκαλούν δυσμενείς συνέπειες και το μέγεθος αυτών των δυσμενών συνεπειών αυξάνεται. Από τον σκοπό της άμεσης διαχείρισης των ζημιογόνων παραγόντων συνάγεται ότι η αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει επίσης να καλύπτει τους ζημιογόνους παράγοντες που προκαλούν τις δυσμενείς επιπτώσεις.

Διενέργεια της αξιολόγησης

68. Ανάλογα με το ποιοι σκοποί είναι συναφείς για τις περιστάσεις που προκύπτουν, η αξιολόγηση της σημασίας των μεταβολών του φυσικού πόρου μπορεί να περιλαμβάνει διάφορα στάδια και εξέταση διαφόρων ειδών πληροφοριών⁽⁹¹⁾.
69. Όταν απαιτούνται προληπτικά μέτρα σε σχέση με επικείμενη απειλή, ο φορέας εκμετάλλευσης —και, εφόσον απαιτείται, η αρμόδια αρχή— θα πρέπει να αναγνωρίζει τους δυνητικούς ζημιογόνους παράγοντες που συνδέονται με την επαγγελματική δραστηριότητα και να διασφαλίζει αμελλητί ότι οι παράγοντες αυτοί δεν προκαλούν σημαντικές δυσμενείς συνέπειες στους σχετικούς φυσικούς πόρους ούτε υποβαθμίζουν τυχόν υπηρεσίες φυσικών πόρων.

⁽⁸⁸⁾ Πιο συγκεκριμένα, για τους σκοπούς της συμπληρωματικής και αντισταθμιστικής αποκατάστασης: η κατάσταση που θα υπήρχε εάν δεν είχε επέλθει η περιβαλλοντική ζημία —λαμβανομένων υπόψη των ενδιάμεσων εξελίξεων προς το καλύτερο ή χειρότερο όσον αφορά τους πληγέντες πόρους, οι οποίες εκτιμώνται βάσει των καλύτερων διαθέσιμων πληροφοριών σχετικά με τις υφιστάμενες τάσεις κατά τον χρόνο της ζημίας.

⁽⁸⁹⁾ Βλ. σκέψεις 52-54.

⁽⁹⁰⁾ Τα *tuirlough* είναι λίμνες που εξαφανίζονται και απαντώνται σε ασβεστολιθικές περιοχές της Ιρλανδίας. Συνήθως πλημμυρίζουν κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου πριν να αποξηρανθούν κατά τους θερινούς μήνες. Αποτελούν τύπο οικοτόπου προτεραιότητας σύμφωνα με την οδηγία για τους οικοτόπους.

⁽⁹¹⁾ Η αξιολόγηση της σοβαρότητας της ζημίας ή της επικείμενης απειλής ζημίας πρέπει να διακρίνεται από τη μη υποχρεωτική εκτίμηση των κινδύνων της δραστηριότητας, η οποία μπορεί να υποδειχθεί στον φορέα εκμετάλλευσης ως προληπτικό μέτρο προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος ζημιογόνου γεγονότος για το οποίο θα μπορούσε να καταστεί υπεύθυνος.

70. Ομοίως, όταν οι ζημιογόνοι παράγοντες απαιτούν άμεση διαχείριση, ο φορέας εκμετάλλευσης —και, κατά περίπτωση, η αρμόδια αρχή— θα πρέπει να αναγνωρίζει τους ζημιογόνους παράγοντες που συνδέονται με την επαγγελματική δραστηριότητα και να εξασφαλίζει ταχείες παρεμβάσεις για τη διαχείρισή τους, ώστε να διαρραγεί η αιτιώδης συνάφεια όσον αφορά τις σημαντικές δυσμενείς συνέπειες για τους σχετικούς φυσικούς πόρους ή την υποβάθμιση των υπηρεσιών φυσικών πόρων.
71. Για τους σκοπούς των προληπτικών μέτρων και της άμεσης διαχείρισης των ζημιογόνων παραγόντων, η ανάγκη για ταχεία αξιολόγηση σημαίνει ότι η αξιολόγηση θα πρέπει να βασίζεται σε άμεσα διαθέσιμες πληροφορίες και ότι τα σχετικά συμπεράσματα θα πρέπει να συνάγονται βάσει αυτών. Οι γενικές πληροφορίες σχετικά με τη φύση των ζημιογόνων παραγόντων και την έκθεση ενός φυσικού πόρου στις δυσμενείς συνέπειές τους έχουν συχνά καιρία σημασία, δεδομένου ότι ενδέχεται να μην υπάρχουν περιθώρια αναμονής για ειδικά ανά τοποθεσία στοιχεία. Υπό τις συνθήκες αυτές, είναι αναγκαία η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης ⁽⁹²⁾.
72. Όταν απαιτούνται μέτρα αποκατάστασης, ενδείκνυται μια πιο εμπεριστατωμένη αξιολόγηση, η οποία θα πρέπει να εξαρτάται λιγότερο από τον παράγοντα του χρόνου. Θα πρέπει, ωστόσο, να είναι έγκαιρη, δεδομένου ότι ο χρόνος αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα όσον αφορά τα μέτρα αποκατάστασης που περιγράφονται στο παράρτημα II ⁽⁹³⁾.
73. Όσον αφορά ειδικότερα τα μέτρα αποκατάστασης, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο, όπως προκύπτει από την παράγραφο 20, να υπάρχει χρονική υστέρηση μεταξύ του ζημιογόνου γεγονότος και της πρώτης ευκαιρίας για αξιολόγηση της σοβαρότητάς του. Ωστόσο, με την επιφύλαξη των διατάξεων της οδηγίας σχετικά με το χρονικό πεδίο εφαρμογής (όπως αναφέρονται στην παράγραφο 24 ανωτέρω), η ύπαρξη χρονικής υστέρησης δεν αποτελεί λόγο μη διενέργειας της αξιολόγησης, ιδίως όταν το ζημιογόνο γεγονός έχει διαρκείς δυσμενείς επιπτώσεις.
74. Οι περιστάσεις που στοιχειοθετούν πιθανή ευθύνη βάσει της οδηγίας ενδέχεται επίσης να απαιτούν εκτίμηση για την αντιμετώπιση κανονιστικής παράλειψης σε σχέση με άλλη περιβαλλοντική νομοθετική πράξη, όπως η οδηγία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή η οδηγία για τους οικολόγους ⁽⁹⁴⁾. Η αξιολόγηση της σημασίας στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν θα πρέπει, ωστόσο, να συγχέεται με —ή να υπόκειται σε— μορφές αξιολόγησης που απαιτούνται για την αντιμετώπιση κανονιστικής παράλειψης. Κάθε κοινή διαδικασία (όπως η εκ των υστέρων εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων) για τη διόρθωση τόσο μιας κανονιστικής παράλειψης (όπως η μη διενέργεια απαιτούμενης προηγούμενης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων) όσο και μιας αξιολόγησης της σημασίας των μεταβολών ενός φυσικού πόρου βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη πρέπει να είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις της οδηγίας αυτής.

Καθορισμός της σημασίας

75. Η σημασία πρέπει να καθορίζεται με βάση τους σκοπούς που πρέπει να εκπληρωθούν. Λαμβανομένου υπόψη του ορισμού της «αρχικής κατάστασης», πρέπει να καθορίζεται σε σχέση με την πραγματική φυσική περιοχή του εδάφους ή των υδάτων ή (στην περίπτωση των προστατευόμενων ειδών) τους πραγματικούς πληθυσμούς που επηρεάζονται ή κινδυνεύουν να επηρεαστούν δυσμενώς, λαμβανομένων υπόψη τυχόν προϋπαρχόντων εγγενών χαρακτηριστικών ή δυναμικών παραγόντων που ενδέχεται να επηρέασαν τους σχετικούς φυσικούς πόρους ανεξάρτητα από το ζημιογόνο γεγονός.
76. Όσον αφορά τη λέξη «σημαντικά», στην υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ως εξής: «Από τη χρήση του επιρρήματος «σημαντικά» στο άρθρο 2, σημείο 1, στοιχείο 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2004/35 προκύπτει ότι μόνον η ζημία με ορισμένη βαρύτητα, η οποία χαρακτηρίζεται ως «σημαντική ζημία» στο παράρτημα I της οδηγίας, μπορεί να θεωρηθεί ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων και, ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να αξιολογείται η σημασία των συνεπειών της εκάστοτε ζημίας» ⁽⁹⁵⁾. Από την εν λόγω υπόθεση προκύπτει ότι το τι είναι «σημαντικό» αποτελεί ζήτημα που άπτεται εντέλει του ενωσιακού δικαίου. Όσον αφορά τη «ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων», το παράρτημα I της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη ορίζει ότι «οι σημαντικά δυσμενείς μεταβολές σε σχέση με την αρχική κατάσταση θα πρέπει να καθορίζονται βάσει μετρήσιμων δεδομένων, όπως:». Επομένως, από το χωρίο της υπόθεσης C-297/19 που παρατίθεται ανωτέρω προκύπτει επίσης ότι, για τη συγκεκριμένη κατηγορία περιβαλλοντικής ζημίας, ο καθορισμός της σημασίας αποτελεί ζήτημα αντικειμενικής, τεχνικής αξιολόγησης βάσει μετρήσιμων δεδομένων. Συνάγεται ότι το ίδιο ισχύει και για τις άλλες κατηγορίες περιβαλλοντικής ζημίας που προβλέπονται στην οδηγία.

⁽⁹²⁾ Σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί η σοβαρότητα της περιβαλλοντικής ζημίας και ειδικότερα η επικείμενη απειλή της. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους —για παράδειγμα, ενδέχεται να υπάρχει έλλειψη πληροφοριών σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η αρχή της προφύλαξης μπορεί να διαδραματίσει καιρίο ρόλο, αιτιολογώντας την παρέμβαση βάσει εύλογης πεποίθησης. Η εφαρμογή της εν λόγω αρχής καθιστά δυνατή την ανάληψη της αναγκαίας προληπτικής δράσης και την κίνηση της αντίστοιχης διοικητικής διαδικασίας.

⁽⁹³⁾ Όσο περισσότερο καθυστερεί να τεθεί σε εφαρμογή η πρωτογενής αποκατάσταση, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η ανάγκη για αντισταθμιστική αποκατάσταση.

⁽⁹⁴⁾ Βλ. υπόθεση C-411/17, σκέψεις 175 και 176.

⁽⁹⁵⁾ Σκέψη 34.

77. Από τα ανωτέρω συνάγεται επίσης ότι η εφαρμογή της οδηγίας δεν μπορεί να αποκλειστεί βάσει αυθαίρετων, υποκειμενικών απόψεων ως προς το τι είναι σημαντικό ή βάσει επίκλησης κοινωνικοοικονομικών ζητημάτων που δεν καλύπτονται από την οδηγία στο πλαίσιο της αξιολόγησης και του καθορισμού της σημασίας. Ωστόσο, κατά περίπτωση, μπορεί να χρησιμοποιηθεί το φάσμα των αποκλεισμών, των εξαιρέσεων ⁽⁹⁶⁾ και των μέσων άμυνας ⁽⁹⁷⁾ που προβλέπονται στην οδηγία για την αντιμετώπιση κοινωνικοοικονομικών ζητημάτων ή των εκτιμήσεων αναλογικότητας που είναι εγγενείς στην οδηγία ⁽⁹⁸⁾.
78. Η σημασία των συνεπειών δεν εξαρτάται κατ' ανάγκη από την παρουσία τους σε μεγάλη κλίμακα. Στην υπόθεση C-392/96, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*, το Δικαστήριο επισήμανε τα εξής σε σχέση με την οδηγία για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων: «Συγκεκριμένα, ένα σχέδιο περιορισμένων έστω διαστάσεων μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όταν αφορά μια τοποθεσία όπου οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που περιγράφονται στο άρθρο 3 της οδηγίας, όπως είναι η πανίδα και χλωρίδα, το έδαφος, τα ύδατα, το κλίμα ή η πολιτιστική κληρονομιά, επηρεάζονται από την παραμικρή τροποποίηση». Το ίδιο σκεπτικό μπορεί να θεωρηθεί ότι ισχύει και στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.
79. Όσον αφορά τον σκοπό της εξασφάλισης της λήψης προληπτικών μέτρων, η σημασία θα σχετίζεται με την αποφυγή ζημιωγόνων παραγόντων που προκαλούν δυσμενείς συνέπειες για συγκεκριμένες περιοχές ή πληθυσμούς. Το ίδιο ισχύει για τον σκοπό της εξασφάλισης της άμεσης διαχείρισης των ζημιωγόνων παραγόντων. Οι δυσμενείς συνέπειες θα είναι αυτές που αναφέρονται στις παραγράφους 82 και 83 κατωτέρω. Ο καθορισμός θα πρέπει να βασίζεται στο κατά πόσον οι ζημιωγόνοι παράγοντες είναι πιθανό να προκαλέσουν ορισμένες ή όλες αυτές τις δυσμενείς συνέπειες.
80. Η οδηγία υπόκειται σε ερμηνεία σύμφωνα με τις ερμηνευτικές μεθόδους του Δικαστηρίου και υπό το πρίσμα σχετικών νομικών αρχών, όπως η αρχή της προφύλαξης ⁽⁹⁹⁾ (βλ. επίσης παράγραφο 8 ανωτέρω). Σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης, δεν απαιτείται επιστημονική βεβαιότητα ότι θα προκύψουν μετρήσιμες δυσμενείς συνέπειες. Αρκεί η εύλογη πεποίθηση. Επιπλέον, εάν ο φορέας εκμετάλλευσης ή η αρμόδια αρχή αποφασίσει να μην λάβει ή να μην απαιτήσει προληπτικά μέτρα ή άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων, η απόφασή του/της θα πρέπει να βασίζεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει, από επιστημονική άποψη, εύλογη αμφιβολία ως προς την απουσία μετρήσιμων δυσμενών συνεπειών για έναν φυσικό πόρο ⁽¹⁰⁰⁾.
81. Σε περίπτωση καθορισμού της σημασίας για σκοπούς λήψης προληπτικών μέτρων και άμεσης διαχείρισης των ζημιωγόνων παραγόντων, το ερώτημα που τίθεται είναι ποια προληπτικά μέτρα και τι είδους διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων θα είναι αναγκαία και πρόσφορα. Τα μέτρα και η διαχείριση θα πρέπει να αποσκοπούν στη διακοπή ή στη διάσπαση οποιασδήποτε αιτιώδους συνάφειας που προκύπτει από τους ζημιωγόνους παράγοντες, η οποία θα μπορούσε έχει —ή έχει ήδη— δυσμενείς συνέπειες για τους φυσικούς πόρους όπως αυτές που αναφέρονται στις παραγράφους 82 και 83 κατωτέρω. Από την υπόθεση *Folk* προκύπτει ότι υφιστάμενη άδεια όσον αφορά τους ζημιωγόνους παράγοντες δεν απαλλάσσει κατ' ανάγκη τον φορέα εκμετάλλευσης από την ανάγκη παρέμβασης. Στον βαθμό που η οδηγία επιτρέπει την επίκληση υφιστάμενης άδειας, πρέπει να πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις. Επιπλέον, η μη εκπλήρωση των σχετικών απαιτήσεων της άδειας ή άλλων κανονιστικών απαιτήσεων είναι πιθανό να αποτελέσει από μόνη της ισχυρή ένδειξη της ανάγκης εφαρμογής προληπτικών μέτρων και μέτρων για τη διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι είναι πιθανό να αποδειχθεί ότι οι σχετικοί ζημιωγόνοι παράγοντες δεν έχουν τεθεί υπό τον βαθμό ελέγχου τον οποίο θα εξασφάλιζε η εκπλήρωση των κανονιστικών απαιτήσεων και, ως εκ τούτου, είναι πιθανότερο οι εν λόγω παράγοντες να προκαλέσουν δυσμενείς συνέπειες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.
82. Όσον αφορά τον σκοπό του προσδιορισμού της ανάγκης λήψης μέτρων αποκατάστασης, οι διατάξεις του παραρτήματος II σχετικά με τη ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων και τη ζημία των υδάτων υποδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να καθορίζεται η σημασία και να εξαγονται πορίσματα σχετικά με την υποβάθμιση των υπηρεσιών όσον αφορά τους συγκεκριμένους φυσικούς πόρους. Όλα τα ακόλουθα στοιχεία πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα των σχετικών εννοιών αναφοράς και της έννοιας της υποβάθμισης των υπηρεσιών: μετρήσιμη μόνιμη απώλεια περιοχής, τμήματος περιοχής, πληθυσμού ή τμήματος πληθυσμού ⁽¹⁰¹⁾· μετρήσιμη υποβάθμιση μιας περιοχής, τμήματος περιοχής ή

⁽⁹⁶⁾ Βλ. ιδίως το άρθρο 4 της οδηγίας.

⁽⁹⁷⁾ Βλ. άρθρο 8 παράγραφοι 3 και 4 της οδηγίας.

⁽⁹⁸⁾ Βλ. ειδικότερα άρθρο 8 παράγραφος 2 ή παράρτημα II σημείο 1.3.3 στοιχείο β) της οδηγίας.

⁽⁹⁹⁾ Βλ. άρθρο 191 παράγραφος 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).

⁽¹⁰⁰⁾ Αυτό συνάδει με τη συλλογιστική του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-127/02, *Waddenzee*. Στην εν λόγω υπόθεση, το Δικαστήριο καθόρισε αυστηρό κριτήριο για την αξιολόγηση σχεδίων ή έργων για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους. Έκρινε ότι μια αρχή μπορεί να επιτρέψει ένα σχέδιο ή έργο μόνο εφόσον έχει διαμορφώσει την πεποίθηση ότι δεν θα έχει επιβλαβείς συνέπειες για την ακεραιότητα του τόπου, προσθέτοντας ότι «μία τέτοια πεποίθηση διαμορφώνεται όταν δεν υφίσταται, από επιστημονικής απόψεως, καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απουσία τέτοιων επιπτώσεων». Η πίεση χρόνου για τη λήψη προληπτικών μέτρων και την άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη αποτελεί σημαντική διαφοροποιήσιμη κατάσταση και σημαίνει ότι ένας φορέας εκμετάλλευσης ή μια αρμόδια αρχή ενδέχεται να έχουν περιορισμένες πληροφορίες στη διάθεσή τους. Ωστόσο, η αρχή της προφύλαξης σημαίνει ότι τυχόν αμφιβολίες θα πρέπει να οδηγούν στη λήψη προληπτικών μέτρων και στην άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων και όχι σε αδράνεια.

⁽¹⁰¹⁾ Αυτό θα αντιστοιχούσε στην έννοια της συμπληρωματικής αποκατάστασης.

των συνθηκών διαβίωσης ενός πληθυσμού ή τμήματος πληθυσμού, η οποία, ωστόσο, είναι δυνατόν να αποκατασταθεί ⁽¹⁰²⁾· μετρήσιμη απώλεια υπηρεσιών που παρέχονται από τις πληττόμενες περιοχές ή τους πληττόμενους πληθυσμούς ⁽¹⁰³⁾· και το μετρήσιμο χρονικό κενό που θα προέκυπτε πριν από την αποκατάσταση της αρχικής κατάστασης εφόσον είναι δυνατή η αποκατάσταση ⁽¹⁰⁴⁾. Οι δυσμενείς συνέπειες για τον πόρο θα είναι σημαντικές αν υπάρχει μετρήσιμη απώλεια ή υποβάθμιση σε σχέση με μια περιοχή ή έναν πληθυσμό. Όσον αφορά τις συναφείς υπηρεσίες, πρέπει να υπάρχει μετρήσιμη απώλεια των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν οι συγκεκριμένοι φυσικοί πόροι.

83. Όσον αφορά τη ζημία του εδάφους, από τις διατάξεις του παραρτήματος II προκύπτει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τουλάχιστον τα ακόλουθα: η παρουσία, ο τύπος και η συγκέντρωση των σχετικών ρύπων, οι κίνδυνοί τους και η πιθανότητα διασποράς τους· τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία του εδάφους· και η τρέχουσα και η εγκεκριμένη μελλοντική χρήση του εδάφους που ρυπάνθηκε. Ο κίνδυνος για την ανθρώπινη υγεία θα είναι σημαντικός εάν, στο συγκεκριμένο τοπικό περιβάλλον, υπάρχει μετρήσιμη μεταβολή στο επίπεδο της άμεσης ή έμμεσης επιβλαβούς έκθεσης των ανθρώπων σε ρύπους που μπορούν να συνδεθούν αιτιωδώς με επαγγελματική δραστηριότητα του παραρτήματος III. Έμμεση έκθεση μπορεί να προκύψει εάν το έδαφος που ρυπάνθηκε παρέχει υπηρεσίες σε άλλους φυσικούς πόρους, για παράδειγμα εάν φιλτράρει ρυπαντές που ενδέχεται να φτάσουν στα ύδατα ή εάν υπάρχει διασπορά ρύπων μέσω του εδάφους, του αέρα ή των υδάτων.

Συνδυασμοί διαφόρων κατηγοριών περιβαλλοντικής ζημίας

84. Το γεγονός ότι ο ορισμός της «περιβαλλοντικής ζημίας» περιλαμβάνει τρεις διακριτές υποκατηγορίες ζημίας φυσικών πόρων δεν σημαίνει ότι όλες οι κατηγορίες πρέπει να περιλαμβάνονται στις δυσμενείς συνέπειες προκειμένου να στοιχειοθετηθεί ευθύνη. Ευθύνη μπορεί να προκύψει και όταν υπάρχει μία μόνο κατηγορία περιβαλλοντικής ζημίας. Στο ίδιο πνεύμα, όταν η περιβαλλοντική ζημία περιλαμβάνει περισσότερες από μία κατηγορίες, πρέπει να εξετάζονται όλες οι σχετικές κατηγορίες. Η οδηγία δεν παρέχει διακριτική ευχέρεια για τον περιορισμό της εφαρμογής της σε ορισμένες κατηγορίες.

5. «ΖΗΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΕΙΔΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ»

85. Ο ορισμός της «ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» συνδέεται στενά με τις διατάξεις της οδηγίας για τα πτηνά και της οδηγίας για τους οικοτόπους. Οι οδηγίες αυτές αναφέρονται από κοινού στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές ως «οδηγίες για τη φύση». Ειδικότερα, η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη και οι οδηγίες για τη φύση έχουν αρκετές κοινές έννοιες. Όπως αναφέρεται στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, όταν μια έννοια προέρχεται από άλλο σχετικό ενωσιακό νομοθέτημα, θα πρέπει να χρησιμοποιείται ο ίδιος ορισμός ώστε να είναι δυνατή η χρήση κοινών κριτηρίων και να προάγεται η ενιαία εφαρμογή τους. Ταυτόχρονα, πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένες διαφορές ως προς την κάλυψη μεταξύ των οδηγιών για τη φύση, αφενός, και της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, αφετέρου.
86. Οι κατευθυντήριες γραμμές εφιστούν την προσοχή ιδίως στα εξής:
- στο υλικό και γεωγραφικό πεδίο των συγκεκριμένων προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων,
  - στην έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες, δηλαδή στην ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης,
  - στην αξιολόγηση της σημασίας,
  - στις εξαιρέσεις.

Υλικό και γεωγραφικό πεδίο των οικείων προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων

Πλαίσιο 5: Ορισμός των «προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων»

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 3 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ως «προστατευόμενα είδη και φυσικοί οικοτόποι» νοούνται:

«α) Τα είδη που αναφέρονται στο άρθρο 4, παράγραφος 2 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ ή απαριθμούνται στο Παράρτημα I αυτής ή απαριθμούνται στα Παραρτήματα II και IV της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ,

⁽¹⁰²⁾ Αυτό θα αντιστοιχούσε στην έννοια της πρωτογενούς αποκατάστασης.

⁽¹⁰³⁾ Οι υπηρεσίες περιλαμβάνονται στους ορισμούς της πρωτογενούς, της συμπληρωματικής και της αντισταθμιστικής αποκατάστασης.

⁽¹⁰⁴⁾ Αυτό θα αντιστοιχούσε στην έννοια της αντισταθμιστικής αποκατάστασης.

- β) οι οικότοποι των ειδών που αναφέρονται στο άρθρο 4, παράγραφος 2 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ ή απαριθμούνται στο Παράρτημα Ι αυτής ή απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙ της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, και οι φυσικοί οικότοποι που απαριθμούνται στο Παράρτημα Ι της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, καθώς και οι τόποι αναπαραγωγής ή ανάπαυσης των ειδών που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙV της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, και
- γ) όταν ένα κράτος μέλος το αποφασίζει, κάθε οικότοπος ή είδος που δεν απαριθμείται στα προαναφερθέντα Παραρτήματα, τον ή το οποίο το κράτος μέλος καθορίζει για σκοπούς ισοδύναμους με εκείνους που προβλέπονται στις δύο αυτές οδηγίες.»

87. Τα «προστατευόμενα είδη» καλύπτουν, πρώτον, ορισμένα είδη που προστατεύονται από τις οδηγίες για τη φύση και, δεύτερον, κάθε πρόσθετο είδος το οποίο ένα κράτος μέλος αποφασίζει να συμπεριλάβει για σκοπούς ευθύνης. Η δεύτερη κατηγορία ειδών επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, βάσει της δυνατότητας που παρέχεται από το άρθρο 2 σημείο 3 στοιχείο γ) της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Περισσότερα από τα μισά κράτη μέλη έχουν κάνει χρήση αυτής της δυνατότητας ⁽¹⁰⁵⁾. Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία ειδών, δεν υπάρχει πλήρης αλληλεπικάλυψη μεταξύ των ειδών που καλύπτονται, αφενός, από τις οδηγίες για τη φύση και, αφετέρου, από την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη.
88. Όσον αφορά τα είδη πτηνών, τα είδη που καλύπτονται από τον ορισμό που παρατίθεται στο πλαίσιο 5 ανωτέρω είναι εκείνα που αναφέρονται στο άρθρο 4 παράγραφος 2 ή απαριθμούνται στο παράρτημα Ι της οδηγίας για τα πτηνά. Το άρθρο 4 παράγραφος 2 της οδηγίας για τα πτηνά αναφέρεται στα αποδημητικά είδη με τακτική έλευση και στο παράρτημα Ι της οδηγίας για τα πτηνά απαριθμούνται ορισμένα άλλα είδη πτηνών. Από κοινού, αποτελούν ένα υποσύνολο της ευρωπαϊκής πανίδας πτηνών ⁽¹⁰⁶⁾. Ο ορισμός των «προστατευόμενων ειδών» δεν εφαρμόζεται σε είδη πτηνών που δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι της οδηγίας για τα πτηνά και δεν αποτελούν αποδημητικά είδη με τακτική έλευση —εκτός εάν προστεθούν από κράτος μέλος.
89. Όσον αφορά τα είδη εκτός των πτηνών, ο ορισμός καλύπτει τα είδη ζώων και φυτών που απαριθμούνται στα παραρτήματα ΙΙ και ΙV της οδηγίας για τους οικότοπους. Δεν καλύπτει άμεσα ορισμένα είδη που περιλαμβάνονται μόνο στο παράρτημα V της οδηγίας για τους οικότοπους ⁽¹⁰⁷⁾ —εκτός εάν τα κράτη μέλη τα προσθέσουν ειδικά ή εάν αποτελούν χαρακτηριστικά είδη ενός φυσικού οικότοπου που περιλαμβάνεται στο παράρτημα Ι της οδηγίας για τους οικότοπους ⁽¹⁰⁸⁾. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι στο παράρτημα V παρατίθενται είδη ιχθύων τα οποία μπορεί να περιλαμβάνονται στη «ζημία των υδάτων» (βλ. ενότητα 6 κατωτέρω).
90. Οι οικότοποι του παραρτήματος Ι της οδηγίας για τους οικότοπους περιλαμβάνονται, ειδικότερα, στους τόπους που έχουν χαρακτηριστεί ως τόποι Natura 2000 για αυτούς τους οικότοπους. Ωστόσο, η εφαρμογή της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν περιορίζεται στους οικότοπους του παραρτήματος Ι που περιλαμβάνονται στο δίκτυο Natura 2000. Βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικότοπους, τα κράτη μέλη υποβάλλουν «χάρτες κατανομής» των οικότοπων του παραρτήματος Ι, οι οποίοι καλύπτουν ολόκληρη την επικράτειά τους ⁽¹⁰⁹⁾. Ωστόσο, οι εν λόγω χάρτες δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως οι μόνες πληροφορίες σχετικά με την παρουσία οικότοπων του παραρτήματος Ι. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι φυσικοί οικότοποι αποτελούνται από διάφορα στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων χαρακτηριστικών ειδών, τα οποία περιγράφονται στο εγχειρίδιο για τους οικότοπους ⁽¹¹⁰⁾.
91. Οι οικότοποι των ειδών αποδημητικών πτηνών με τακτική έλευση και των ειδών πτηνών που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι της οδηγίας για τα πτηνά περιλαμβάνουν, ειδικότερα, τους οικότοπους που απαντώνται σε ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) οι οποίες έχουν ταξινομηθεί σύμφωνα με το άρθρο 4 της οδηγίας για τα πτηνά. Ωστόσο, παρότι οι ΖΕΠ είναι πιθανό να

⁽¹⁰⁵⁾ Βέλγιο, Ελλάδα, Εσθονία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Σουηδία, Τσεχική Δημοκρατία.

⁽¹⁰⁶⁾ Ο κατάλογος των ειδών πτηνών που καλύπτονται από το άρθρο 1 της οδηγίας για τα πτηνά, δηλαδή των ειδών πτηνών που ζουν εκ φύσεως σε άγρια κατάσταση στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη, διατίθεται στην ακόλουθη διεύθυνση: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/eu_species/index_en.htm. Βλ. επίσης τον κατάλογο των ειδών πτηνών («Checklist for bird species») (τελευταία επικαιροποίηση: 5.7.2018), διατίθεται στη διεύθυνση http://cdr.eionet.europa.eu/help/birds_art12

⁽¹⁰⁷⁾ Βλ. παράρτημα ΙΙ του εγγράφου καθοδήγησης σχετικά με την προστασία των ειδών στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικότοπους (Guidance document on species protection under the Habitats Directive), το οποίο διατίθεται στη διεύθυνση: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf

⁽¹⁰⁸⁾ Για πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά είδη, βλ. σ. 74 του εγγράφου «Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018» (Υποβολή εκθέσεων βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικότοπους – Επεξηγηματικές σημειώσεις και κατευθυντήριες γραμμές για την περίοδο 2013-2018), με τίτλο «Reporting guidelines Article 17 (pdf) Addendum» (Κατευθυντήριες γραμμές για την υποβολή εκθέσεων, άρθρο 17 (pdf), Προσθήκη) (τελευταία επικαιροποίηση: 5.7.2018) στη διεύθυνση http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17

⁽¹⁰⁹⁾ Βλ. σ. 164 του εγγράφου «Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018» (Υποβολή εκθέσεων βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικότοπους – Επεξηγηματικές σημειώσεις και κατευθυντήριες γραμμές για την περίοδο 2013-2018), με τίτλο «Reporting guidelines Article 17 (pdf) Addendum» (Κατευθυντήριες γραμμές για την υποβολή εκθέσεων, άρθρο 17 (pdf), Προσθήκη) (τελευταία επικαιροποίηση: 5.7.2018) στη διεύθυνση http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17

⁽¹¹⁰⁾ Βλ. https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/docs/Int_Manual_EU28.pdf.

περιλαμβάνουν τους σημαντικότερους οικοτόπους, η διατύπωση της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν περιορίζει την εφαρμογή της ζήτησης των οικοτόπων σε οικοτόπους ειδών πτηνών εντός των ΖΕΠ. Τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή χάρτες κατανομής αναπαραγωγής (10 km × 10 km) για όλα τα φωλεοποιητικά είδη του παραρτήματος I (συμπεριλαμβανομένων των αυτοχθόνων) και άλλα αποδημητικά φωλεοποιητικά είδη που ενεργοποιούν την ταξινόμηση των ΖΕΠ ⁽¹¹¹⁾.

92. Οι οικοτόποι των ειδών του παραρτήματος II της οδηγίας για τους οικοτόπους περιλαμβάνονται, ειδικότερα, στους τόπους που έχουν χαρακτηριστεί ως τόποι Natura 2000 για αυτά τα είδη. Ωστόσο, η εφαρμογή της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν περιορίζεται στους φυσικούς οικοτόπους που περιλαμβάνονται στο δίκτυο Natura 2000. Βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους, τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή «χάρτες κατανομής» των ειδών του παραρτήματος II, οι οποίοι καλύπτουν ολόκληρη την επικράτειά τους ⁽¹¹²⁾.
93. Όσον αφορά τους τόπους αναπαραγωγής και ανάπαυσης των ειδών που περιλαμβάνονται στο παράρτημα IV της οδηγίας για τους οικοτόπους, η Επιτροπή έχει εκπονήσει καθοδήγηση η οποία μπορεί να βοηθήσει στον προσδιορισμό τους ⁽¹¹³⁾. Ωστόσο, οι οδηγίες για τη φύση δεν επιβάλλουν στα κράτη μέλη υποχρέωση υποβολής εκθέσεων στην Επιτροπή σχετικά με την τοποθεσία τους (για τα είδη που περιλαμβάνονται μόνο στο παράρτημα IV).
94. Όπως και για τα είδη, τα κράτη μέλη μπορούν να περιλαμβάνουν, επιπλέον των φυσικών οικοτόπων που συνδέονται με τις οδηγίες για τη φύση, φυσικούς οικοτόπους που καθορίζονται για ισοδύναμους σκοπούς σε εθνικό επίπεδο ⁽¹¹⁴⁾.
95. Όσον αφορά το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής, ορισμένα προστατευόμενα είδη, για παράδειγμα τα κητοειδή, και ορισμένοι φυσικοί οικοτόποι, για παράδειγμα οι ύφαλοι, απαντώνται στην ανοικτή θάλασσα. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη εφαρμόζεται σε αυτά τα είδη και τους οικοτόπους όσον αφορά τα εξής: τα εσωτερικά ύδατα και χωρικά ύδατα· την αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ) και/ή άλλες περιοχές όπου τα κράτη μέλη ασκούν ισοδύναμα κυριαρχικά δικαιώματα· και, για τα είδη και τους οικοτόπους που ζουν ή εξαρτώνται από τον θαλάσσιο βυθό, για παράδειγμα οι θαλάσσιες χελώνες, την υφαλοκρηπίδα ⁽¹¹⁵⁾.

Έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες

96. Η έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες για τα προστατευόμενα είδη και τους φυσικούς οικοτόπους, η «ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης», ορίζεται ρητά τόσο στην οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη όσο και στην οδηγία για τους οικοτόπους ⁽¹¹⁶⁾ και οι ορισμοί είναι παρόμοιοι.

Πλαίσιο 6: Ορισμός της «ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης» στην οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη

Σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο 4 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ως «κατάσταση διατήρησης» νοείται:

«α) Όσον αφορά ένα φυσικό οικοτόπο, το σύνολο των παραγόντων που επιδρούν σε αυτόν καθώς και στα χαρακτηριστικά του είδη και οι οποίοι ενδέχεται να επηρεάσουν μακροπρόθεσμα τη φυσική του κατανομή, τη δομή του και τις λειτουργίες του καθώς και τη μακροπρόθεσμη επιβίωση των χαρακτηριστικών του ειδών, κατά περίπτωση, στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη ή στο έδαφος κράτους μέλους ή στο φυσικό φάσμα του εν λόγω οικοτόπου.

Η κατάσταση διατήρησης φυσικού οικοτόπου θεωρείται “ευνοϊκή” όταν:

- το φυσικό του φάσμα και οι περιοχές που καλύπτει εντός αυτού του φάσματος είναι σταθερό ή αυξάνεται,
- οι ειδικές δομές και λειτουργίες που είναι αναγκαίες για τη μακροπρόθεσμη διατήρησή του υπάρχουν και είναι πιθανόν να συνεχίσουν να υπάρχουν στο προβλέψιμο μέλλον, και
- η κατάσταση διατήρησης των τυπικών του ειδών είναι “ευνοϊκή”, όπως ορίζεται στο στοιχείο β).

⁽¹¹¹⁾ Οι ενοποιημένοι χάρτες για την ΕΕ είναι διαθέσιμοι για τηλεφόρτωση στην υπηρεσία δεδομένων του ΕΟΠ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/article-12-database-birds-directive-2009-147-ec-1>

⁽¹¹²⁾ Βλ. σ 121 του εγγράφου «Reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018» (Υποβολή εκθέσεων βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας για τους οικοτόπους – Επεξηγηματικές σημειώσεις και κατευθυντήριες γραμμές για την περίοδο 2013-2018) Reporting guidelines Article 17 (pdf) (τελευταία επικαιροποίηση: 5.7.2018) στη διεύθυνση http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17

⁽¹¹³⁾ https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf, υπό αναθεώρηση.

⁽¹¹⁴⁾ Βλ. άρθρο 2 σημείο 3 στοιχείο γ) της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

⁽¹¹⁵⁾ Βλ. Κατευθυντήριες γραμμές για τη συγκρότηση του δικτύου Natura 2000 στο θαλάσσιο περιβάλλον. Εφαρμογή των οδηγιών για τα ενδιαιτήματα και τα άγρια πτηνά, σ. 18-25.

⁽¹¹⁶⁾ Άρθρο 1 στοιχεία ε) και θ) της οδηγίας για τους οικοτόπους.

- β) Όσον αφορά στα είδη, το σύνολο των παραγόντων που επιδρούν στα είδη αυτά και οι οποίοι ενδέχεται να επηρεάσουν μακροπρόθεσμα την κατανομή και αφθονία των πληθυσμών τους, κατά περίπτωση, στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στο οποίο εφαρμόζεται η Συνθήκη ή στο έδαφος κρατους μέλους ή στο φυσικό φάσμα των εν λόγω ειδών.

Η κατάσταση διατήρησης είδους θεωρείται “ευνοϊκή” όταν:

- τα δεδομένα στοιχεία εξέλιξης του πληθυσμού του συγκεκριμένου είδους δείχνουν ότι διατηρείται μακροπρόθεσμα ως βιώσιμο συστατικό των φυσικών του οικοτόπων,
- το φυσικό φάσμα των ειδών δεν μειώνεται ούτε προβλέπεται να μειωθεί στο προβλέψιμο μέλλον, και
- υπάρχει, και κατά πάσα πιθανότητα θα συνεχίσει να υπάρχει, ένας αρκετά ευρύς οικότοπος για τη διατήρηση των πληθυσμών του μακροπρόθεσμα.»

97. Η αναφορά του ορισμού στο «σύνολο» των επιδρώντων παραγόντων, όπως παρουσιάζεται στο πλαίσιο 6, καταδεικνύει ότι διάφοροι επιμέρους επιδρώντες παράγοντες συμβάλλουν στα συνολικά αναφερόμενα αποτελέσματα όσον αφορά την κατάσταση διατήρησης. Οι επιδρώντες παράγοντες μπορεί να είναι θετικοί ή αρνητικοί και να προκαλούν άμεσες ή έμμεσες συνέπειες. Τα ζημιογόνα γεγονότα που προκαλούν περιβαλλοντική ζημία υπολογίζονται μεταξύ των επιδρώντων παραγόντων, αλλά δεν αντιπροσωπεύουν ολόκληρο το σύνολό τους.
98. Ο ορισμός της «κατάστασης διατήρησης» αναφέρεται σε μια σειρά παραμέτρων κατά την περιγραφή των αποτελεσμάτων του συνόλου των επιδρώντων παραγόντων όσον αφορά την κατάσταση διατήρησης. Στην περίπτωση των φυσικών οικοτόπων, οι παράμετροι αυτές περιλαμβάνουν τη μακροπρόθεσμη φυσική κατανομή, τη δομή και τις λειτουργίες, καθώς και τη μακροπρόθεσμη επιβίωση των χαρακτηριστικών ειδών του οικοτόπου, κατά περίπτωση, στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη ή στο έδαφος κρατους μέλους ή στο φυσικό φάσμα του εν λόγω οικοτόπου. Στην περίπτωση ενός είδους, οι παράμετροι συνίστανται στη μακροπρόθεσμη κατανομή και αφθονία των πληθυσμών του, κατά περίπτωση, στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη ή στο έδαφος κρατους μέλους ή στο φυσικό φάσμα του συγκεκριμένου είδους. Οι γεωγραφικές αναφορές σε διαφορετικές κλιμακές εξετάζονται περαιτέρω στην παράγραφο 118 κατωτέρω σε σχέση με την αξιολόγηση της σημασίας.
99. Οι προαναφερόμενες παράμετροι εξειδικεύονται περαιτέρω στις ακριβείς περιγραφές του τι συνιστά «ευνοϊκή» κατάσταση διατήρησης. Για παράδειγμα, όσον αφορά τους φυσικούς οικοτόπους, ο χαρακτηρισμός που αντιστοιχεί στην παράμετρο της μακροπρόθεσμης φυσικής κατανομής έχει ως εξής: «το φυσικό του φάσμα και οι περιοχές που καλύπτει εντός αυτού του φάσματος είναι σταθερό ή αυξάνεται».
100. Επιμέρους επιδρώντες παράγοντες —όπως ζημιογόνα γεγονότα που προκαλούν περιβαλλοντική ζημία— μπορεί να σχετίζονται με μία ή περισσότερες από αυτές τις παραμέτρους και τους χαρακτηρισμούς. Ένας επιμέρους επιδρών παράγοντας δεν χρειάζεται κατ' ανάγκη να επηρεάζει ταυτόχρονα όλες τις διαφορετικές παραμέτρους και τους χαρακτηρισμούς. Παρότι ένα ζημιογόνο γεγονός μπορεί να συνιστά επιμέρους επιδρώντα παράγοντα, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι ορισμένες από τις δυσμενείς συνέπειες τις οποίες προκαλεί θα προκύψουν σε συνδυασμό με άλλους επιδρώντες παράγοντες. Για παράδειγμα, ένα ζημιογόνο γεγονός μπορεί να συνίσταται στη δηλητηρίαση ατόμων που ανήκουν σε έναν πληθυσμό προστατευόμενου είδους σε ένα πλαίσιο όπου ο πληθυσμός πλήττεται ήδη από άλλους αρνητικούς επιδρώντες παράγοντες οι οποίοι στη συνέχεια δρουν σε συνδυασμό με τις δυσμενείς συνέπειες της δηλητηρίασης.
101. Στο πλαίσιο των οδηγιών για τη φύση, οι υπηρεσίες της Επιτροπής έχουν εκπονήσει έγγραφα που αποσαφηνίζουν έννοιες όπως το «φυσικό φάσμα» ⁽¹¹⁷⁾.

Αξιολόγηση των σημαντικών δυσμενών συνεπειών

Περιστάσεις

102. Όπως προκύπτει από την παράγραφο 14 ανωτέρω, ένα ευρύτερο φάσμα φορέων εκμετάλλευσης και ένα ευρύτερο φάσμα επαγγελματικών δραστηριοτήτων παρουσιάζουν μεγαλύτερη συνάφεια για τους σκοπούς της ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων απ' ό, τι για τους σκοπούς της ζημίας των υδάτων και του εδάφους. Επομένως, η αξιολόγηση της σημασίας των δυσμενών συνεπειών αφορά ένα δυνητικά ευρύτερο φάσμα αιτιών, υπευθύνων και ζημιογόνων παραγόντων.

⁽¹¹⁷⁾ Βλ. σελίδα 11 του προαναφερόμενου εγγράφου καθοδήγησης σχετικά με την προστασία των ειδών.

Πλαίσιο

103. Όπως προκύπτει από το κείμενο του πλαισίου 3, η έννοια της σημασίας εκφράζεται ως ζημία η οποία έχει «σημαντικά δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη συντήρηση της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης» προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων.
104. Όπως μπορεί να συναχθεί από τις παραγράφους 98 έως 101 ανωτέρω, οι δυσμενείς συνέπειες μπορεί να είναι σημαντικές όταν ένα ζημιογόνο γεγονός επηρεάζει μόνο μία ή ορισμένες από τις παραμέτρους και τους χαρακτηρισμούς που αναφέρονται στον ορισμό της «ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης». Για παράδειγμα, η θανάτωση σπάνιου αρπακτικού πτηνού μέσω παράνομης χρήσης δηλητηρίου στο πλαίσιο δραστηριότητας διαχείρισης εδαφών μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς τις τάσεις εξέλιξης του πληθυσμού και το φάσμα του πτηνού χωρίς να μειωθεί ο διαθέσιμος οικοτόπος (αν και η παρουσία δηλητηρίων θα βλάψει, ασφαλώς, τις υπηρεσίες φυσικών πόρων τις οποίες παρέχει ο οικοτόπος για το πτηνό).
105. Η κατάσταση διατήρησης των προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων αποτελεί πραγματικό ζήτημα και δεν είναι σταθερή και αμετάβλητη. Οι οδηγίες για τη φύση αποσκοπούν είτε στη συντήρηση της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης όταν αυτή έχει ήδη επιτευχθεί, είτε στην επίτευξη ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης όταν η τρέχουσα κατάσταση είναι μη ευνοϊκή. Αναφερόμενο στην επίτευξη ή στη συντήρηση της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης, το κείμενο του ορισμού λαμβάνει υπόψη και τις δύο δυνατότητες. Συνεπώς, όταν η κατάσταση διατήρησης είναι ήδη ευνοϊκή, οι δυσμενείς συνέπειες ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο τη συντήρηση της υφιστάμενης θετικής κατάστασης και, όταν η κατάσταση διατήρησης δεν είναι ευνοϊκή, οι δυσμενείς επιπτώσεις ενδέχεται να επιδεινώσουν περαιτέρω ή να θέσουν σε κίνδυνο την αναγκαία βελτίωση της υφιστάμενης αρνητικής κατάστασης. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι δυσμενείς συνέπειες για προστατευόμενο είδος ή φυσικό οικοτόπο σε μη ευνοϊκή κατάσταση βρίσκονται εκτός του πεδίου της ζημίας προστατευόμενου είδους ή φυσικού οικοτόπου απλώς και μόνο επειδή το είδος ή ο οικοτόπος βρίσκεται ήδη σε κακή κατάσταση. Αντ' αυτού, πρέπει να εξεταστεί η ικανότητα του είδους ή του οικοτόπου να επιτύχει ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης —και τυχόν εμπόδια στην ικανότητα αυτή. Όπως επισημαίνεται στην παράγραφο 118 κατωτέρω, η αξιολόγηση της σημασίας των δυσμενών συνεπειών πρέπει να είναι ουσιαστική σε τοπικό επίπεδο.
106. Στην πράξη, πολλά από τα προστατευόμενα είδη και τους φυσικούς οικοτόπους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη και των οδηγιών για τη φύση βρίσκονται σε μη ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης ⁽¹¹⁸⁾.
107. Όταν ένα είδος ή οικοτόπος που περιλαμβάνεται στις οδηγίες για τη φύση βρίσκεται σε μη ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης, οι οδηγίες για τη φύση απαιτούν τη λήψη μέτρων για την επαναφορά του σε ευνοϊκή κατάσταση διατήρησης ⁽¹¹⁹⁾. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι δυσμενείς επιπτώσεις στα μέτρα αποκατάστασης που εφαρμόζονται με σκοπό την επίτευξη ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης. Τα μέτρα αυτά μπορούν, για παράδειγμα, να λάβουν τη μορφή μέτρων αποκατάστασης οικοτόπων ή προγραμμάτων επανεισαγωγής ειδών. Ένα παράδειγμα θα ήταν να ληφθούν υπόψη, όσον αφορά ένα ζημιογόνο γεγονός που σχετίζεται με θνησιμότητα ιχθύων, τυχόν ειδικά για τον τόπο μέτρα ενεργούς διατήρησης τα οποία αποσκοπούν στη βελτίωση της κατάστασης διατήρησης ενός πληττόμενου είδους ιχθύων. Η εν λόγω βελτίωση θα αφορά την πυχή της εξέλιξης του πληθυσμού. Θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη οι δυσμενείς επιπτώσεις στο δυναμικό αποκατάστασης. Για παράδειγμα, ένας πληττόμενος τόπος μπορεί να φιλοξενήσει ένα είδος σε μη ευνοϊκή κατάσταση, αλλά με δυναμικό αποκατάστασης που αντικατοπτρίζει την τρέχουσα παρουσία του. Οι δυσμενείς συνέπειες που έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην παρουσία του είδους μπορεί επίσης να μειώσουν το δυναμικό αποκατάστασης.

Διενέργεια της αξιολόγησης

108. Ο ορισμός απαιτεί την αξιολόγηση της σημασίας «σε σχέση με την αρχική κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι».

Πλαίσιο 7: Κείμενο των κριτηρίων που παρατίθενται στο παράρτημα Ι της οδηγίας

«Η σημασία οποιασδήποτε ζημίας η οποία έχει δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη συντήρηση της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης οικοτόπων ή ειδών πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με την κατάσταση διατήρησης κατά τη στιγμή που επήλθε η ζημία, τις υπηρεσίες που προσπορίζουν και την ικανότητά τους για φυσική αναγέννηση. Οι σημαντικά δυσμενείς μεταβολές σε σχέση με την αρχική κατάσταση θα πρέπει να καθορίζονται βάσει μετρήσιμων δεδομένων, όπως:

— αριθμός ατόμων, πυκνότητά τους ή καλυπτόμενη περιοχή,

⁽¹¹⁸⁾ Βλ. για παράδειγμα τα αποτελέσματα που δημοσιεύθηκαν από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος στη διεύθυνση <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/state-of-nature-2020>

⁽¹¹⁹⁾ Βλ. άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

- ρόλος των συγκεκριμένων ατόμων ή της πληγείσας περιοχής σε σχέση με τη διατήρηση του είδους ή του οικοτόπου, σπανιότητα του είδους ή του οικοτόπου (όπως εκτιμάται σε τοπικό, περιφερειακό και ανώτερο επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου του κοινοτικού),
- ικανότητα πολλαπλασιασμού του είδους (σύμφωνα με τις τάσεις εξέλιξης του συγκεκριμένου είδους ή πληθυσμού), η βιωσιμότητά του ή η ικανότητα του οικοτόπου για φυσική αναγέννηση (σύμφωνα με τις τάσεις εξέλιξης του χαρακτηριστικού του είδους ή των πληθυσμών του),
- ικανότητα σύντομης ανάκαμψης του είδους ή του οικοτόπου μετά τη ζημία, χωρίς άλλη παρέμβαση πέραν ενισχυμένων μέτρων προστασίας, σε κατάσταση η οποία θα οδηγήσει, αποκλειστικά λόγω της εξέλιξης του είδους ή του οικοτόπου, σε κατάσταση που θεωρείται ως ισοδύναμη ή ανώτερη της αρχικής.

Ζημία με αποδεδειγμένη επίπτωση στην ανθρώπινη υγεία πρέπει να χαρακτηρίζεται ως σημαντική.

Οι ακόλουθες ζημίες δεν πρέπει να χαρακτηρίζονται ως σημαντικές:

- αρνητικές διακυμάνσεις χαμηλότερες από τις φυσικές διακυμάνσεις που θεωρούνται κανονικές για το συγκεκριμένο οικοτόπο ή είδος,
- αρνητικές διακυμάνσεις οφειλόμενες σε φυσικά αίτια ή σε παρέμβαση σχετική με τη συνήθη διαχείριση των τοποθεσιών, όπως ορίζεται στα μητρώα οικοτόπων ή τα έγγραφα στόχων ή όπως διεξαγόταν προηγουμένως από τους ιδιοκτήτες ή τους φορείς εκμετάλλευσης,
- ζημία ειδών ή οικοτόπων για τα οποία είναι βέβαιο ότι θα ανακάμψουν, σύντομα και χωρίς παρέμβαση, είτε στην αρχική κατάσταση είτε σε κατάσταση η οποία θα οδηγήσει, αποκλειστικά λόγω της εξέλιξης του είδους ή του οικοτόπου, σε κατάσταση που θεωρείται ως ισοδύναμη ή ανώτερη της αρχικής.»

109. Η αρχική κατάσταση αφορά τη συγκεκριμένη περιοχή ή τον πληθυσμό ή πληθυσμούς των συγκεκριμένων ειδών που επηρεάζονται από τις δυσμενείς συνέπειες. Για την αξιολόγησή τους θα πρέπει να χρησιμοποιούνται οι καλύτερες διαθέσιμες πληροφορίες.
110. Λαμβανομένου υπόψη του ειδικού ανά περιοχή ή ανά πληθυσμό χαρακτήρα της αξιολόγησης, η αρχική κατάσταση θα πρέπει να σχετίζεται με τις παραμέτρους και τους χαρακτηρισμούς που αναφέρονται ανωτέρω. Για παράδειγμα, για τους φυσικούς οικοτόπους που περιλαμβάνονται στο παράρτημα I της οδηγίας για τους οικοτόπους, θα πρέπει να εξετάζονται οι οικοτόποι που υπάρχουν σε έναν συγκεκριμένο τόπο, ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένοι και λειτουργούν, καθώς και τα χαρακτηριστικά είδη τους. Μπορεί, για παράδειγμα, να υπάρχει ένα μωσαϊκό διαφορετικών φυσικών οικοτόπων —ή ένας οικοτόπος μπορεί να λειτουργεί σε σχέση με ένα υδατικό σύστημα (όπως όταν ένα αλατούχο έλος λειτουργεί ανάλογα με τις παλιρροϊκές κινήσεις σε παράκτια ύδατα). Για τους τόπους Natura 2000, το τυποποιημένο έντυπο δεδομένων είναι πιθανό να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφοριών ⁽¹²⁰⁾.
111. Κατά τον προσδιορισμό αυτών των ιδιοτήτων, μπορεί να προκύψουν ορισμένες πιθανές πρακτικές προκλήσεις: ο καθορισμός των καλύτερων διαθέσιμων πληροφοριών υπό τις περιστάσεις και η διασφάλιση της αξιοπιστίας των πληροφοριών.
112. Όταν έχει ήδη επέλθει ζημία, η ίδια η ζημία μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης. Όταν ένας οικοτόπος έχει υποστεί ζημία ή έχει καταστραφεί, ή είδη έχουν εκτοπιστεί από αυτόν, μπορεί να είναι πολύ δύσκολο να εξακριβωθεί η αρχική κατάσταση μέσω πληροφοριών που συλλέγονται εκ των υστέρων. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στις περιπτώσεις που εκτίθενται στις υποθέσεις C-529/15, *Folk*, και C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, δηλαδή μια επαγγελματική δραστηριότητα μπορεί να προκαλεί δυσμενείς συνέπειες σωρευτικά για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, καταστέλλοντας τον τρόπο με τον οποίο, σε διαφορετική περίπτωση, ένας οικοτόπος θα λειτουργούσε φυσιολογικά ή καταστέλλοντας την παρουσία προστατευόμενου είδους. Ωστόσο, δεν απαιτείται ακριβής ποσοτικός προσδιορισμός όσον κατεστάλησαν ή απωλέστηκαν, δεδομένου ότι στον ορισμό χρησιμοποιείται η λέξη «υπολογιζόμενη». Μπορεί επίσης να αναφερθεί η υπόθεση C-374/98, *Επιτροπή κατά Γαλλίας* ⁽¹²¹⁾, στην οποία το Δικαστήριο επισήμανε ότι δεν θα πρέπει να προκύπτει πλεονέκτημα από τη μη τήρηση των απαιτήσεων της οδηγίας για τα πτηνά. Στο πλαίσιο της οδηγίας, φορέας εκμετάλλευσης ο οποίος, μέσω παράνομης πράξης ή παράλειψης, καταστρέφει ή προκαλεί ζημία στη βάση επί της οποίας θα μπορούσαν να συλλεχθούν δεδομένα (π.χ. με την πλήρωση προστατευόμενου υγροτόπου για οικονομικό όφελος) δεν θα πρέπει να αντλεί όφελος από αυτό σε σύγκριση με έναν φορέα εκμετάλλευσης που ενεργεί νόμιμα.

⁽¹²⁰⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011D0484&from=EN>. Βλ. επίσης το μητρώο ζημίας της βιοποικιλότητας της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη: καρτέλα «Baseline Info Source Europe», που καλύπτει το πρόγραμμα προβολής του δικτύου Natura 2000 «Natura 2000 network viewer» (στη σειρά 5): <https://natura2000.eea.europa.eu/>.

⁽¹²¹⁾ Βλ. σκέψεις 51-52 της απόφασης.

113. Συναφής είναι επίσης η υπόθεση C-157/89, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, στην οποία το Δικαστήριο εξέτασε την έννοια των καλύτερων διαθέσιμων πληροφοριών στο πλαίσιο της οδηγίας για τα πτηνά, επιβεβαιώνοντας τον ρόλο της επιστημονικής βιβλιογραφίας γενικού χαρακτήρα με αναγνωρισμένο κύρος σε ένα πλαίσιο όπου δεν υπάρχει διαθέσιμη πιο συγκεκριμένη βιβλιογραφία ⁽¹²²⁾.
114. Ακόμη και όταν ένας τόπος έχει υποστεί σοβαρή ζημία, μπορεί να είναι δυνατή η λήψη πληροφοριών σχετικά με την αρχική κατάσταση με τη χρήση υφιστάμενων δεδομένων γεωσκόπησης. Επιπλέον, όταν οι πληροφορίες είναι περιορισμένες, μπορεί να είναι σκόπιμο να καθοριστεί η αρχική κατάσταση με τη χρήση δεδομένων από παρόμοιους τόπους που δεν επηρεάζονται από ζημιόγONO γεγονός (δηλαδή «τόπους αναφοράς») ή με τη χρήση μοντέλων ⁽¹²³⁾.
115. Η Επιτροπή δημοσίευσε πίνακα Excel με τίτλο *Biodiversity baseline condition* (Αρχική κατάσταση βιοποικιλότητας) ⁽¹²⁴⁾. Ο εν λόγω πίνακας αναφέρεται σε ένα ιδιαίτερα ευρύ φάσμα πηγών πληροφοριών σε επίπεδο Ένωσης και σε επίπεδο όλων των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων ειδικών ανά τόπο πληροφοριών, όπως «τυποποιημένα έντυπα δεδομένων» για όλους τους τόπους του δικτύου Natura 2000, και παρέχει επίσης μεθοδολογικές προσεγγίσεις σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο για τη διευκόλυνση του προσδιορισμού της αρχικής κατάστασης των προστατευόμενων ειδών και των φυσικών οικοτόπων ⁽¹²⁵⁾.
116. Η έννοια των καλύτερων διαθέσιμων πληροφοριών καλύπτει επίσης την ποιότητα των πληροφοριών που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της αρχικής κατάστασης, καθώς και τα συμπεράσματα που συνάγονται από τις πληροφορίες που χρησιμοποιούνται. Απαιτείται προσοχή όσον αφορά την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των πληροφοριών, καθώς και τα συμπεράσματα που συνάγονται από αυτές, ειδικότερα σε περίπτωση που ένας φορέας εκμετάλλευσης αρνείται ότι έχουν προκύψει ή πρόκειται να προκύψουν δυσμενείς συνέπειες. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να γίνει παραπομπή στην υπόθεση C-209/02, *Επιτροπή κατά Αυστρίας*, στην οποία το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι αρμόδιες αρχές δεν είχαν εξαγάγει ορθά συμπεράσματα από επιστημονική εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεων ενός έργου σε τόπο Natura 2000 ⁽¹²⁶⁾.
117. Όσον αφορά την κατάσταση μετά το ζημιόγONO γεγονός, το πρώτο εδάφιο πρώτη περίοδος του παραρτήματος I συμβάλλει στην ένταξη της αρχικής κατάστασης στο γενικότερο πλαίσιο, με αναφορά στην κατάσταση διατήρησης, στις υπηρεσίες που προσπορίζουν οι οικοτόποι και στην ικανότητα για φυσική αναγέννηση. Πρόκειται για γενικά κριτήρια που αφορούν το ευρύτερο πλαίσιο, δηλαδή αυτό που είναι ευρέως γνωστό σχετικά με τα προστατευόμενα είδη ή τους φυσικούς οικοτόπους που εκτίθενται σε δυσμενείς συνέπειες από το ζημιόγONO γεγονός (σχετική βοήθεια παρέχεται από τον προαναφερόμενο πίνακα Excel με τίτλο *Biodiversity baseline condition*). Οι αναφορές του ορισμού της «κατάστασης διατήρησης» στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών στα οποία εφαρμόζεται η Συνθήκη, στο έδαφος κράτους μέλους και στο φυσικό φάσμα επιτρέπουν τον καθορισμό του πλαισίου αυτού σε διάφορα επίπεδα. Για παράδειγμα, ένας σπάνιος ενδημικός και γεωγραφικά περιορισμένος οικότοπος θα παρουσιάζει διαφορετική εικόνα σε σχέση με έναν οικότοπο που είναι ευρέως καταναμημένος τόσο εντός όσο και μεταξύ των κρατών μελών.
118. Το πρώτο εδάφιο δεύτερη περίοδος του παραρτήματος I αναφέρεται στον καθορισμό των δυσμενών μεταβολών βάσει μετρήσιμων δεδομένων, παρέχοντας παραδείγματα. Η περίοδος αυτή υπογραμμίζει ότι οι δυσμενείς συνέπειες αφορούν μετρήσιμες δυσμενείς μεταβολές και υποβαθμίσεις. Τα δεδομένα αφορούν τόσο τις συγκεκριμένες πληττόμενες περιοχές και τους πληττόμενους πληθυσμούς όσο και τα οικεία είδη και τους τύπους οικοτόπων γενικότερα. Αυτό συνεπάγεται έναν ρόλο τόσο για τις ειδικές ανά τόπο και ανά πληθυσμό πληροφορίες όσο και για τις πληροφορίες γενικότερου χαρακτήρα (όπως αυτές που υπάρχουν, για παράδειγμα, στην επιστημονική βιβλιογραφία):
- η πρώτη περίπτωση αναφέρεται στα εξής δεδομένα: «αριθμός ατόμων, πυκνότητά τους ή καλυπτόμενη περιοχή». Όσον αφορά τα προστατευόμενα είδη, μπορεί να περιλαμβάνεται τόσο ο αριθμός των δειγμάτων που θανατώθηκαν όσο και ο αριθμός των δειγμάτων που υπέστησαν βλάβη ή άλλη ζημία. Όσον αφορά τους οικοτόπους, η καλυπτόμενη περιοχή μπορεί να περιλαμβάνει τους οικοτόπους προστατευόμενων ειδών, τους τόπους αναπαραγωγής και ανάπαυσης, καθώς και τους οικοτόπους που απαριθμούνται στο παράρτημα I της οδηγίας για τους οικοτόπους, και μπορεί να σχετίζεται με την απώλεια οικοτόπων, την υποβάθμιση των οικοτόπων και την υποβάθμιση των υπηρεσιών που παρέχουν οι εν λόγω οικοτόποι,
  - η δεύτερη περίπτωση έχει συγκριτικό σκοπό και στόχος της είναι η συσχέτιση των δειγμάτων και της πληγείσας περιοχής με την ευρύτερη διατήρηση των οικείων ειδών και οικοτόπων. Η αναφορά σε εκτίμηση σε τοπικό, περιφερειακό και ανώτερο επίπεδο συμβαδίζει με την αναφορά του ορισμού της «κατάστασης διατήρησης» στο ευρωπαϊκό έδαφος, στο έδαφος των κρατών μελών και στο φυσικό φάσμα. Η αξιολόγηση και ο καθορισμός της σημασίας πρέπει να έχουν

⁽¹²²⁾ Βλ. σκέψη 15 της απόφασης.

⁽¹²³⁾ Environmental Liability Directive: «Training Handbook and Accompanying Slides. Ευρωπαϊκή Επιτροπή/Eftec/Stratus Consulting. Φεβρουάριος 2013», σ. 69.

⁽¹²⁴⁾ <https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/>

⁽¹²⁵⁾ Biodiversity baseline condition

⁽¹²⁶⁾ Βλ. ειδικότερα σκέψη 26 της απόφασης.

ουσιαστικό χαρακτήρα σε τοπικό επίπεδο. Οι αναφορές στο εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο παρέχουν έναν πρόσθετο προσανατολισμό ώστε να μπορούν τα δείγματα και οι οικότοποι να τοποθετηθούν σε διαφορετικά γεωγραφικά πλαίσια. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι δυσμενείς συνέπειες πρέπει να αποδεικνύονται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο,

- η τρίτη περίπτωση επικεντρώνεται στην ικανότητα ανάκαμψης των πληττόμενων ειδών και οικοτόπων. Ασφαλώς, η ικανότητα αυτή μπορεί να ποικίλλει. Ορισμένοι οικότοποι έχουν αβιοτικά χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να αναγεννηθούν. Ως παράδειγμα αναφέρεται το ασβεστολιθικό οδόστρωμα που αποτελεί αντικείμενο της υπόθεσης C-258/11, *Sweetman* ⁽¹²⁷⁾, και το οποίο χαρακτηρίστηκε ως απειλούμενο με μόνιμη καταστροφή στο πλαίσιο διαδικασίας εκτίμησης βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους. Μια τέτοια κατάσταση μόνιμης απώλειας θα μπορούσε ενδεχομένως να προκύψει σε σχέση με την οδηγία σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη,
- η τέταρτη περίπτωση επικεντρώνεται σε έναν χρονικό παράγοντα και συνδέεται στενά με την τρίτη περίπτωση. Με τη χρήση της λέξης «σύντομη» και την αναφορά στην απουσία παρέμβασης προβλέπεται το ενδεχόμενο ένα είδος ή ένας οικότοπος να ανακάμψει ταχέως από μόνος του. Πρέπει, ωστόσο, να τονιστεί ότι αυτό σχετίζεται με την αρχική κατάσταση. Ως εκ τούτου, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της πληττόμενης περιοχής και του πληττόμενου πληθυσμού. Δεν μπορεί, για παράδειγμα, να αποκλειστεί το ενδεχόμενο τοπικοί παράγοντες να οδηγούν σε βραδύτερη ανάκαμψη απ' ό,τι θα μπορούσε να συμβεί αλλού. Το τι συνιστά «σύντομη» δεν ορίζεται, αλλά η λέξη αυτή συνεπάγεται ότι το είδος ή ο οικότοπος πρέπει τουλάχιστον να έχει την ικανότητα ταχείας ανάκαμψης. Τα είδη με μεγάλους κύκλους αναπαραγωγής και οι οικότοποι που σχηματίζονται αργά δεν θα έχουν τέτοια ικανότητα.

119. Όπως προαναφέρθηκε, η διαδικασία αξιολόγησης δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά διενεργείται για τους σκοπούς του προσδιορισμού της ανάγκης για λήψη προληπτικών μέτρων, της άμεσης διαχείρισης των ζημιωγόνων παραγόντων και της λήψης μέτρων αποκατάστασης, ανάλογα με την περίπτωση. Ο χρονικά κρίσιμος χαρακτήρας του πρώτου και του δεύτερου σκοπού πρέπει να αντικατοπτρίζεται στη διαδικασία αξιολόγησης. Το κείμενο του ορισμού της «ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» αναφέρεται σε αξιολόγηση «λαμβάνοντας υπόψη» τα κριτήρια του παραρτήματος I. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατή η εστίαση στις πτυχές του παραρτήματος I που είναι αναγκαίες για τον ταχύ προσδιορισμό της ανάγκης λήψης προληπτικών μέτρων ή άμεσης διαχείρισης των ζημιωγόνων παραγόντων. Για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης, είναι πιθανό να είναι σκόπιμη μια πιο εμπεριστατωμένη αξιολόγηση.

Καθορισμός της σημασίας

120. Για τους σκοπούς της λήψης προληπτικών μέτρων και μέτρων για την άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων, θα πρέπει να καθορίζεται η σημασία σε περίπτωση που η αξιολόγηση καταλήγει —ή θα έπρεπε να καταλήξει— στην εύλογη πεποίθηση ότι, χωρίς τα εν λόγω μέτρα, θα προκύψουν δυσμενείς μεταβολές και υποβαθμίσεις όπως αυτές που αναφέρονται στις παραγράφους 121 και 122 κατωτέρω.

121. Με την επιφύλαξη των κριτηρίων για τη μη σημαντικότητα που αναφέρονται στις παραγράφους 124 και 125 κατωτέρω, για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης που αφορούν φυσικούς οικοτόπους οι δυσμενείς μεταβολές θα είναι σημαντικές και θα προκαλείται υποβάθμιση όταν, όσον αφορά την πληττόμενη έκταση του φυσικού οικοτόπου, προκύπτουν ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα:

- μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή απώλεια της έκτασης που καλύπτει ο οικότοπος,
- μετρήσιμη επιδείνωση όσον αφορά τη δομή ή τη λειτουργία του οικοτόπου,
- μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή μείωση της κατανομής του οικοτόπου,
- μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή απώλεια των χαρακτηριστικών ειδών ή μείωση της περιοχής κατανομής τους ή των διαθέσιμων οικοτόπων τους,
- μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή υποβάθμιση των φυσικών υπηρεσιών που συνδέονται με την έκταση, τη δομή και τις λειτουργίες του φυσικού οικοτόπου και των χαρακτηριστικών ειδών του,
- μετρήσιμη απόκλιση μεταξύ του χρόνου εμφάνισης των δυσμενών συνεπειών και του χρόνου αποκατάστασης της αρχικής κατάστασης όσον αφορά την έκταση, τη δομή, τις λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά είδη που έχουν πληγεί.

⁽¹²⁷⁾ Βλ. σκέψη 11 της απόφασης.

122. Με την επιφύλαξη των κριτηρίων για τη μη σημαντικότητα που αναφέρονται στις παραγράφους 124 και 125 κατωτέρω, για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης που αφορούν προστατευόμενα είδη οι δυσμενείς μεταβολές θα είναι σημαντικές και θα προκαλείται υποβάθμιση όταν, όσον αφορά τον πληττόμενο πληθυσμό, προκύπτουν ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα:
- μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή απώλεια πληθυσμού (συμπεριλαμβανομένης της απώλειας δείγματος ή δειγμάτων) ή επιδείνωση της υγείας του πληθυσμού η οποία επηρεάζει την εξέλιξη του πληθυσμού στην περιοχή όπου παρατηρούνται οι δυσμενείς συνέπειες. Απώλεια πληθυσμού μπορεί να προκύψει από θανάτους που συνδέονται αιτιωδώς με το ζημιόγONO γεγονός. Η επιδείνωση της υγείας ενός πληθυσμού μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, μορφές βλάβης όπως η βιοσυσσώρευση τοξινών ή οι επιβλαβείς γενετικές τροποποιήσεις μετά από διασταυρωμένη γονιμοποίηση με γενετικώς τροποποιημένα στελέχη που ελευθερώνονται σκόπιμα στο περιβάλλον ⁽¹²⁸⁾,
  - μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή μείωση της κατανομής των συγκεκριμένων ειδών,
  - μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή μείωση των διαθέσιμων οικοτόπων για το συγκεκριμένο είδος με σκοπό τη μακροπρόθεσμη διατήρησή του,
  - μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή υποβάθμιση των φυσικών υπηρεσιών που συνδέονται με την απώλεια πληθυσμού, τη μείωση της κατανομής ή τη μείωση των διαθέσιμων οικοτόπων,
  - μετρήσιμη απόκλιση μεταξύ του χρόνου εμφάνισης των δυσμενών συνεπειών και του χρόνου αποκατάστασης του εύρους της κατανομής, όσον αφορά τον πληθυσμό, και της αρχικής κατάστασης όσον αφορά τη διαθεσιμότητα των οικοτόπων.
123. Το δεύτερο εδάφιο του παραρτήματος I προβλέπει ότι ζημία με αποδεδειγμένη επίπτωση στην ανθρώπινη υγεία πρέπει να χαρακτηρίζεται ως σημαντική. Είναι πιθανό μια δυσμενής μεταβολή προστατευόμενου είδους ή φυσικού οικοτόπου να περιλαμβάνει επιπτώσεις οι οποίες, λόγω των σχετικών ζημιόγONων παραγόντων, έχουν παράλληλη σημασία για την ανθρώπινη υγεία. Για παράδειγμα, η μόλυνση ενός φυσικού οικοτόπου από τοξικές ουσίες είναι πιθανό να εκθέσει, ταυτόχρονα, τον άνθρωπο σε δυσμενείς συνέπειες για την υγεία του.
124. Στο τελευταίο εδάφιο του παραρτήματος I αναφέρεται ποιες ζημιές δεν πρέπει να θεωρούνται σημαντικές. Στη υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, το Δικαστήριο έκρινε ότι: «Από τη χρήση του ρήματος “δεν πρέπει” προκύπτει ότι τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια, κατά τη μεταφορά της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, να αποφασίζουν αν οι ζημιές αυτές είναι σημαντικές, κατά την έννοια του παραρτήματος I της οδηγίας.» ⁽¹²⁹⁾ Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι οι διατάξεις του εν λόγω εδαφίου πρέπει να ερμηνεύονται στενά ⁽¹³⁰⁾.
125. Όσον αφορά το περιεχόμενο του τελευταίου εδαφίου του παραρτήματος I:
- Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται σε αρνητικές διακυμάνσεις χαμηλότερες από τις κανονικές φυσικές διακυμάνσεις. Αφορά τον πιθανό μη στατικό χαρακτήρα της αρχικής κατάστασης που αναφέρεται στην παράγραφο 65 ανωτέρω. Δίνεται έμφαση στο μέγεθος των αρνητικών διακυμάνσεων σε σχέση με τις φυσικές διακυμάνσεις.
  - Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται σε αρνητικές διακυμάνσεις οφειλόμενες σε φυσικά αίτια ή σε συνήθη διαχείριση των τοποθεσιών. Το Δικαστήριο εξέτασε λεπτομερώς την περίπτωση αυτή στην υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig Holstein e. V.* Η υπόθεση αφορούσε τη συνήθη αποστράγγιση ενός υγροβιότοπου του δικτύου Natura 2000 από δημόσιο φορέα για γεωργικούς σκοπούς. Η αποστράγγιση προκάλεσε πτώση της στάθμης των υδάτων, με δυσμενείς συνέπειες για προστατευόμενο είδος πτηνού, το μαυρογλάρονο, *Chlidonias niger*. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο όρος «συνήθης διαχείριση» αφορά τα μητρώα οικοτόπων και τα έγγραφα στόχων (τα οποία αφορούν τα μέτρα διαχείρισης που λαμβάνονται καθ' υπόδειξη των αρμόδιων αρχών), καθώς και την προγενέστερη διαχείριση από ιδιοκτήτες ή φορείς εκμετάλλευσης ⁽¹³¹⁾. Έκρινε ότι «για να μη στερηθεί ο όρος “συνήθης” από την πρακτική αποτελεσματικότητά του στο πλαίσιο της προστασίας του περιβάλλοντος, πρέπει να προστεθεί ότι η διαχείριση μπορεί να θεωρηθεί συνήθης μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με τις ορθές πρακτικές, όπως, μεταξύ άλλων, οι ορθές γεωργικές πρακτικές» ⁽¹³²⁾. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η διαχείριση τοποθεσίας που καλύπτεται από την οδηγία για τους οικοτόπους και την οδηγία για τα πτηνά μπορεί να περιλαμβάνει γεωργικές δραστηριότητες,

⁽¹²⁸⁾ Στις επαγγελματικές δραστηριότητες που καλύπτει το παράρτημα III της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη συγκαταλέγονται δραστηριότητες που περιλαμβάνουν γενετικούς τροποποιημένους οργανισμούς, όπως ορίζονται στην οδηγία 2001/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάρτησή της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ.

⁽¹²⁹⁾ Σκέψη 36.

⁽¹³⁰⁾ Βλ. σκέψεις 44 και 45.

⁽¹³¹⁾ Βλ. σκέψη 49.

⁽¹³²⁾ Βλ. σκέψη 52.

συμπεριλαμβανομένης της άρδευσης, αλλά μπορεί να θεωρηθεί συνήθης μόνον εφόσον ανταποκρίνεται στους σκοπούς και τις υποχρεώσεις που προβλέπουν οι οδηγίες αυτές ⁽¹³³⁾. Η απόφαση αυτή ισχύει για όλες τις τοποθεσίες που καλύπτονται από τις οδηγίες για τη φύση και όχι μόνο για τους τόπους Natura 2000 ⁽¹³⁴⁾. Όσον αφορά τους τόπους Natura 2000, αξίζει να αναφερθεί η σημασία των κατάλληλων στόχων διατήρησης των τοποθεσιών.

- Η τρίτη περίπτωση αναφέρεται στη σύντομη φυσική ανάκαμψη οικοτόπων ή ειδών σε κατάσταση που θεωρείται ως ισοδύναμη ή ανώτερη της αρχικής.

Εξαιρέσεις

126. Ο ορισμός για τη «ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» προβλέπει εξαιρέσεις κάνοντας αναφορά στο άρθρο 6 παράγραφοι 3 και 4 και στο άρθρο 16 της οδηγίας για τους οικοτόπους και στο άρθρο 9 της οδηγίας για τα πτηνά. Στην υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland – Landesverband Schleswig-Holstein*, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εν λόγω εξαιρέσεις πρέπει να ερμηνεύονται στενά ⁽¹³⁵⁾.

127. Από τις αναφορές στις εν λόγω διατάξεις των οδηγιών για τη φύση μπορούν να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα.

128. Πρώτον, η απλή ύπαρξη άδειας βάσει κάποιας από τις προαναφερθείσες διατάξεις δεν οδηγεί σε γενική εξαίρεση των δυσμενών συνεπειών από το πεδίο εφαρμογής της ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων. Για να εξαιρεθούν οι δυσμενείς συνέπειες:

- πρέπει να έχουν προσδιοριστεί εκ των προτέρων,
- η γενεσιουργός πράξη πρέπει να έχει λάβει ρητή άδεια. Σε περίπτωση που ένας φορέας εκμετάλλευσης υπερβεί τους όρους που καθορίζονται στην άδεια (για παράδειγμα, επεμβαίνοντας περισσότερο σε έναν οικοτόπο απ' ό,τι επιτρέπει η άδεια) μπορεί να στοιχειοθετηθεί ευθύνη για δυσμενείς συνέπειες που συνδέονται με τη μη συμμόρφωση ⁽¹³⁶⁾.

129. Δεύτερον, η διατύπωση των εξαιρέσεων υποδηλώνει ότι η ευθύνη βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη μπορεί να στοιχειοθετηθεί σε περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει καμία απολύτως εξουσιοδότηση, αλλά εφαρμόζονται οι απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφοι 3 και 4 και του άρθρου 16 της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθώς και του άρθρου 9 της οδηγίας για τα πτηνά. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν σε έναν φορέα εκμετάλλευσης θα έπρεπε να έχει χορηγηθεί παρέκκλιση σύμφωνα με το άρθρο 16 της οδηγίας για τους οικοτόπους με σκοπό τη νόμιμη άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας, αλλά δεν του έχει χορηγηθεί ⁽¹³⁷⁾.

6. «ΖΗΜΙΑ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ»

130. Όπως προκύπτει από το πλαίσιο 3 ανωτέρω, όσον αφορά το υλικό πεδίο εφαρμογής, η «ζημία των υδάτων» αφορά δύο βασικές κατηγορίες υδάτων: τα ύδατα που αφορά η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα· και τα θαλάσσια ύδατα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές εξετάζουν τις κατηγορίες αυτές διαδοχικά.

⁽¹³³⁾ Βλ. σκέψη 55.

⁽¹³⁴⁾ Αυτό προκύπτει από τις παραπομπές που γίνονται στη σκέψη 54 της απόφασης σε μέτρα διαχείρισης που προβλέπονται λεπτομερώς στα άρθρα 6 και 12 έως 16 της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθώς και στα άρθρα 3 έως 9 της οδηγίας για τα πτηνά.

⁽¹³⁵⁾ Βλ. σκέψεις 44 και 45.

⁽¹³⁶⁾ Τούτο συνάδει επίσης με το άρθρο 8 παράγραφος 4 στοιχείο α) της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν στον φορέα εκμετάλλευσης να μην επωμισθεί το κόστος των δράσεων αποκατάστασης, αλλά μόνον εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Σε αυτές περιλαμβάνεται η πλήρης συμμόρφωση με τους όρους της εξουσιοδότησης.

⁽¹³⁷⁾ Στις σκέψεις 11 και 12 της απόφασης στην υπόθεση C-477/19, *IE κατά Magistrat der Stadt Wien*, επεξηγείται ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να προκύψουν τέτοιες περιπτώσεις. Οι κατασκευαστικές εργασίες, τις οποίες το Δικαστήριο χαρακτήρισε ως «ζημιογόνα μέτρα», έπληξαν έναν τόπο αναπαραγωγής και ανάπαυσης του προστατευόμενου είδους του κρικητού, χωρίς να έχει ληφθεί προηγούμενη έγκριση.

Α) ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΥΔΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΑ Η ΟΔΗΓΙΑ-ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΥΔΑΤΑ

Υλικό και γεωγραφικό πεδίο των συγκεκριμένων υδάτων

131. Για να καταστεί κατανοητό το υλικό πεδίο εφαρμογής της «ζημίας των υδάτων» απαιτείται η κατανόηση της έκφρασης «συγκεκριμένα ύδατα». Τα «ύδατα» περιλαμβάνουν όλες τις κατηγορίες υδάτων που καλύπτονται από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα —βλ. πλαίσιο 8 κατωτέρω. Σκοπός της οδηγίας για τα ύδατα είναι «η θέσπιση πλαισίου για την προστασία των εσωτερικών επιφανειακών, των μεταβατικών, των παράκτιων και των υπόγειων υδάτων»⁽¹³⁸⁾. Τα ύδατα που αναφέρονται στην παρούσα παράθεση είναι τα ύδατα που καλύπτονται από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα εφαρμόζεται σε όλες αυτές τις κατηγορίες υδάτων, ανεξάρτητα από το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά τους⁽¹³⁹⁾. Στο πλαίσιο 9 κατωτέρω παρατίθενται περαιτέρω σχετικοί ορισμοί. Τα «συγκεκριμένα» ύδατα είναι εκείνα που επηρεάζονται από ζημίες.

Πλαίσιο 8: Ορισμός των «υδάτων»

Στο άρθρο 2 σημείο 5 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη τα «ύδατα» ορίζονται ως «όλα τα ύδατα που καλύπτονται από την οδηγία 2000/60/ΕΚ».

Πλαίσιο 9: Ορισμοί σχετικά με τα «ύδατα» που περιλαμβάνονται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα

Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα ορίζει ρητώς δύο βασικές κατηγορίες υδάτων, τα «επιφανειακά ύδατα» και τα «υπόγεια ύδατα».

Το άρθρο 2 σημείο 1 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «επιφανειακά ύδατα» νοούνται «τα εσωτερικά ύδατα, εκτός των υπόγειων υδάτων· τα μεταβατικά και τα παράκτια ύδατα, εκτός εάν πρόκειται για τη χημική τους κατάσταση, οπότε περιλαμβάνουν και τα χωρικά ύδατα.»

Το άρθρο 2 σημείο 2 ορίζει ότι ως «υπόγεια ύδατα» νοείται «το σύνολο των υδάτων που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους στη ζώνη κορεσμού και σε άμεση επαφή με το έδαφος ή το υπέδαφος».

Όπως φαίνεται, ο ορισμός για τα «επιφανειακά ύδατα» αναφέρεται σε τέσσερις υποκατηγορίες υδάτων: τα «εσωτερικά ύδατα», τα «μεταβατικά ύδατα», τα «παράκτια ύδατα» και τα «χωρικά ύδατα». Οι τρεις πρώτες υποκατηγορίες ορίζονται ρητώς.

Το άρθρο 2 σημείο 3 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «εσωτερικά ύδατα» νοείται το σύνολο των στάσιμων ή των ρεόντων επιφανειακών υδάτων και όλα τα υπόγεια ύδατα που βρίσκονται προς την πλευρά της ξηράς σε σχέση με τη γραμμή βάσης από την οποία μετράται το εύρος των χωρικών υδάτων».

Το άρθρο 2 σημείο 6 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «μεταβατικά ύδατα» νοούνται «συστήματα επιφανειακών υδάτων πλησίον του στομίου ποταμών τα οποία είναι εν μέρει αλμυρά λόγω της γειτνιάσής τους με παράκτια ύδατα αλλά τα οποία επηρεάζονται ουσιαστικά από ρεύματα γλυκού νερού».

Το άρθρο 2 σημείο 7 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «παράκτια ύδατα» νοούνται «τα επιφανειακά ύδατα που βρίσκονται στην πλευρά της ξηράς μιας γραμμής, κάθε σημείο της οποίας βρίσκεται σε απόσταση ενός ναυτικού μιλίου προς τη θάλασσα από το πλησιέστερο σημείο της γραμμής βάσης από την οποία μετράται το εύρος των χωρικών υδάτων και τα οποία, κατά περίπτωση, εκτείνονται μέχρι του απώτερου ορίου των μεταβατικών υδάτων».

⁽¹³⁸⁾ Άρθρο 1 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα.

⁽¹³⁹⁾ Βλ. επίσης σχετικά τα έγγραφα καθοδήγησης που καταρτίστηκαν στο πλαίσιο της κοινής στρατηγικής για την εφαρμογή της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα, και ιδίως το έγγραφο καθοδήγησης αριθ. 2.

132. Όπως φαίνεται από τους ορισμούς που παρατίθενται στο πλαίσιο 9, το γεωγραφικό πεδίο των επιφανειακών υδάτων εκτείνεται στα παράκτια ύδατα και, όσον αφορά τη χημική τους κατάσταση, στα χωρικά ύδατα. Τα χωρικά ύδατα εκτείνονται έως δώδεκα ναυτικά μίλια προς τη θάλασσα από τη γραμμή βάσης. Μπορούν να επισημανθούν δύο πρόσθετα σημεία. Πρώτον, όσον αφορά τα επιφανειακά ύδατα, υπάρχει, σε κάποιον βαθμό, επικάλυψη με τα θαλάσσια ύδατα, όπως φαίνεται στο πλαίσιο 12 κατωτέρω. Όπου υπάρχει επικάλυψη, υπερισχύει η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα για τους σκοπούς της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη (βλέπε πλαίσιο 12 και παράγραφο 175 κατωτέρω). Δεύτερον, η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα περιλαμβάνει περαιτέρω σχετικές υποδιαίρεσεις υδάτων, όπως φαίνεται στο πλαίσιο 10 κατωτέρω. Τρίτον, κατά την αξιολόγηση της σημασίας των δυσμενών συνεπειών στα συγκεκριμένα ύδατα σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη γεωγραφικοί περιορισμοί που συνδέονται με τις έννοιες αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες. Οι έννοιες αυτές εξετάζονται στη συνέχεια.

Πλαίσιο 10: Περαιτέρω σχετικοί ορισμοί των υποδιαίρεσεων των «υδάτων» στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα

Το άρθρο 2 σημείο 4 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «ποταμός» νοείται «σύστημα εσωτερικών υδάτων το οποίο ρέει, κατά το πλείστον, στην επιφάνεια του εδάφους αλλά το οποίο μπορεί, για ένα μέρος της διαδρομής του, να ρέει και υπογείως».

Το άρθρο 2 σημείο 5 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «λίμνη» νοείται «σύστημα στάσιμων εσωτερικών επιφανειακών υδάτων».

Το άρθρο 2 σημείο 8 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «τεχνητό υδατικό σύστημα» νοείται «ένα σύστημα επιφανειακών υδάτων που δημιουργείται με δραστηριότητα του ανθρώπου».

Το άρθρο 2 σημείο 9 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «ιδιαίτερος τροποποιημένο υδατικό σύστημα» νοείται «ένα σύστημα επιφανειακών υδάτων του οποίου ο χαρακτήρας έχει μεταβληθεί ουσιαστικά λόγω φυσικών αλλοιώσεων από τις δραστηριότητες του ανθρώπου και το οποίο ορίζεται από το κράτος μέλος σύμφωνα με τις διατάξεις του παραρτήματος II».

Το άρθρο 2 σημείο 10 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «σύστημα επιφανειακών υδάτων» νοείται «διακεκριμένο και σημαντικό στοιχείο επιφανειακών υδάτων, όπως π.χ. μια λίμνη, ένας ταμιευτήρας, ένα ρεύμα, ένας ποταμός ή μια διώρυγα, ένα τμήμα ρεύματος, ποταμού ή διώρυγας, μεταβατικά ύδατα ή ένα τμήμα παράκτιων υδάτων».

Το άρθρο 2 σημείο 12 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «σύστημα υπόγειων υδάτων» νοείται «συγκεκριμένος όγκος υπόγειων υδάτων εντός ενός ή περισσότερων υδροφόρων οριζόντων».

Το άρθρο 2 σημείο 11 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ορίζει ότι ως «υδροφόρος ορίζοντας» νοείται «υπόγειο στρώμα ή στρώματα βράχων ή άλλες γεωλογικές στοιβάδες επαρκώς πορώδεις και διαπερατές ώστε να επιτρέπουν είτε σημαντική ροή υπόγειων υδάτων είτε την άντληση σημαντικών ποσοτήτων υπόγειων υδάτων».

Έννοιες αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες

133. Οι έννοιες αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες περιλαμβάνουν την «οικολογική [σε σχέση με τα επιφανειακά ύδατα], τη χημική [σε σχέση με τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα] και/ή την ποσοτική κατάσταση [σε σχέση με τα υπόγεια ύδατα], και/ή το οικολογικό δυναμικό [σε σχέση με ιδιαίτερα τροποποιημένα και τεχνητά υδατικά συστήματα], όπως ορίζεται στην οδηγία 2000/60/ΕΚ» για τα συγκεκριμένα ύδατα. Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών στη χημική κατάσταση των επιφανειακών υδάτων και των υπόγειων υδάτων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι είναι πιθανό να πρέπει να εξετάζονται πέντε διαφορετικά είδη κατάστασης και ότι, όσον αφορά τους ορισμούς τους, πρέπει να γίνεται αναφορά στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Όπως φαίνεται στο πλαίσιο 11 κατωτέρω, υφίστανται ρητοί ορισμοί για την «οικολογική κατάσταση» και την «ποσοτική κατάσταση»· αντιθέτως, οι ορισμοί για τη «χημική κατάσταση» και το «οικολογικό δυναμικό» πρέπει να συναχθούν από τους ορισμούς για την «καλή χημική κατάσταση» και το «καλό οικολογικό δυναμικό».

Πλαίσιο 11: Έννοιες αναφοράς όπως ορίζονται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα

Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα περιέχει ακριβείς ορισμούς για την «οικολογική κατάσταση» και την «ποσοτική κατάσταση».

Το άρθρο 2 σημείο 21 της οδηγίας-πλαισίου ορίζει ότι ως «οικολογική κατάσταση» νοείται «η ποιοτική έκφραση της διάρθρωσης και της λειτουργίας υδάτινων οικοσυστημάτων που συνδέονται με επιφανειακά ύδατα, η οποία ταξινομείται σύμφωνα με το παράρτημα V».

Το άρθρο 2 σημείο 26 της οδηγίας-πλαίσιο ορίζει ότι ως «ποσοτική κατάσταση» νοείται «η έκφραση του βαθμού στον οποίο ένα σύστημα υπόγειων υδάτων επηρεάζεται από άμεσες και έμμεσες αντλήσεις».

Παρόλο που η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα περιλαμβάνει ρητούς ορισμούς για την «οικολογική κατάσταση» και την «ποσοτική κατάσταση», δεν περιλαμβάνει ρητό ορισμό για τη «χημική κατάσταση». Αντιθέτως, στο άρθρο 2 σημεία 24 και 25 ορίζεται η «**καλή** χημική κατάσταση επιφανειακών υδάτων» και η «**καλή** χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων», αντίστοιχα (η επισήμανση των συντακτών).

Ως «καλή χημική κατάσταση επιφανειακών υδάτων» ορίζεται «η χημική κατάσταση που απαιτείται για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων για τα επιφανειακά ύδατα, οι οποίοι καθορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο α), δηλαδή η χημική κατάσταση που έχει επιτύχει ένα σύστημα επιφανειακών υδάτων, στο οποίο οι συγκεντρώσεις ρύπων δεν υπερβαίνουν τα πρότυπα περιβαλλοντικής ποιότητας τα οποία ορίζονται στο παράρτημα ΙΧ ⁽¹⁴⁰⁾ και δυνάμει της παραγράφου 7 του άρθρου 16, καθώς και δυνάμει άλλων συναφών κοινοτικών νομοθετημάτων που θεσπίζουν ποιοτικά περιβαλλοντικά πρότυπα σε κοινοτικό επίπεδο».

Ως «καλή χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων» ορίζεται «η χημική κατάσταση συστήματος υπόγειων υδάτων, η οποία πληροί όλους τους όρους του πίνακα 2.3.2 του παραρτήματος V ⁽¹⁴¹⁾».

Ομοίως, η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα δεν περιλαμβάνει ρητό ορισμό για το «οικολογικό δυναμικό» αλλά το άρθρο 2 σημείο 23 ορίζει ότι ως «**καλό** οικολογικό δυναμικό» νοείται «η κατάσταση ενός ιδιαίτερα τροποποιημένου ή τεχνητού υδατικού συστήματος, το οποίο ταξινομείται κατ' αυτόν τον τρόπο σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του παραρτήματος V».

134. Σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, οι πέντε έννοιες αναφοράς χρησιμοποιούνται, κατά κύριο λόγο, σε σχέση με υδατικά συστήματα που οριοθετούνται σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία και αξιολογούνται βάσει προγραμμάτων παρακολούθησης τα οποία αφήνουν στα κράτη μέλη περιθώριο διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά τη συχνότητα και τους τόπους παρακολούθησης. Εντός του νομικού αυτού πλαισίου, οι έννοιες αναφοράς και η έννοια των οριοθετημένων υδατικών συστημάτων χρησιμοποιούνται, κατά κύριο λόγο, με σκοπό την επίτευξη μακροπρόθεσμων στόχων μέσω της κατάλληλης διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού και του σχεδιασμού μέτρων. Στο πλαίσιο αυτό, το έγγραφο καθοδήγησης αριθ. 2 για τον προσδιορισμό των υδατικών συστημάτων ⁽¹⁴²⁾, ένα μη δεσμευτικό έγγραφο αναφοράς που εκπονήθηκε στο πλαίσιο της κοινής στρατηγικής για την εφαρμογή της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα, επισημαίνει ότι η έννοια των υδατικών συστημάτων χρησιμοποιείται για σκοπούς αναφοράς και αξιολόγησης της συμμόρφωσης με τους κύριους περιβαλλοντικούς στόχους της οδηγίας· ωστόσο, η οριοθέτηση ενός υδατικού συστήματος αποτελεί εργαλείο και όχι αυτοσκοπό.
135. Στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, οι πέντε έννοιες αναφοράς αφορούν τα ίδια συγκεκριμένα ύδατα, δηλαδή τα ύδατα που καλύπτονται από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, αλλά εξυπηρετούν διαφορετικό σκοπό, δηλαδή αποτελούν τα σημεία αναφοράς για την αξιολόγηση της ζημίας των υδάτων, δηλαδή της ζημίας που επηρεάζει δυσμενώς, σε σημαντικό βαθμό, τα ποιοτικά στοιχεία που καθορίζουν τις εν λόγω έννοιες αναφοράς.
136. Όπως θα καταδειχθεί περαιτέρω στη συνέχεια, οι πέντε έννοιες αναφοράς αυτές καθαυτές αναφέρονται σε διάφορες περαιτέρω έννοιες της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα. Ανάλογα με τα ύδατα που επηρεάζονται δυσμενώς, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι εν λόγω περαιτέρω έννοιες κατά την εφαρμογή του ορισμού της «ζημίας των υδάτων». Για τους σκοπούς της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, είναι χρήσιμο να διαχωριστούν οι πέντε έννοιες σε αυτές που αναφέρονται σε επιφανειακά ύδατα, δηλαδή οικολογική κατάσταση, οικολογικό δυναμικό και χημική κατάσταση επιφανειακών υδάτων, και σε εκείνες που αναφέρονται σε υπόγεια ύδατα, δηλαδή χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων και ποσοτική κατάσταση.
137. Ο ορισμός για την «οικολογική κατάσταση» αναφέρεται στην ποιότητα της διάρθρωσης και της λειτουργίας υδατινών οικοσυστημάτων που συνδέονται με επιφανειακά ύδατα, η οποία ταξινομείται σύμφωνα με το παράρτημα V της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα. Στο παράρτημα V γίνεται αναφορά σε πέντε υποκατηγορίες ή διαιρέσεις των επιφανειακών υδάτων: ποταμούς· λίμνες· μεταβατικά ύδατα· παράκτια ύδατα· τεχνητά και ιδιαίτερος τροποποιημένα υδατικά συστήματα. Οι

⁽¹⁴⁰⁾ Το 2012 οι πράξεις που παρατίθενται στο παράρτημα ΙΧ της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα καταργήθηκαν με την οδηγία για τα πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος που αναφέρεται στην υποσημείωση 143. Τα πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος που αναφέρονται στις εν λόγω πράξεις αντικαταστάθηκαν με τα πρότυπα της οδηγίας για τα πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος.

⁽¹⁴¹⁾ Οι συγκεντρώσεις των ρύπων δεν εμφανίζουν επιπτώσεις εισροής αλμυρού νερού ή άλλων υλών, δεν υπερβαίνουν τα πρότυπα ποιότητας που εφαρμόζονται βάσει άλλης σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας σύμφωνα με το άρθρο 17, και δεν είναι τέτοιες ώστε να οδηγήσουν σε μη επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων του άρθρου 4 για τα συνδεδεμένα επιφανειακά ύδατα, ούτε σε σημαντική επιδείνωση της οικολογικής ή χημικής ποιότητας των συστημάτων αυτών, ούτε σε σημαντική βλάβη των χερσαίων οικοσυστημάτων που εξαρτώνται άμεσα από το σύστημα υπόγειων υδάτων.

⁽¹⁴²⁾ <https://circabc.europa.eu/sd/a/655e3e31-3b5d-4053-be19-15bd22b15ba9/Guidance%20No%202%20-%20Identification%20of%20water%20bodies.pdf>

ποταμοί, οι λίμνες και τα τεχνητά και ιδιαίτερος τροποποιημένα υδατικά συστήματα συνιστούν, στην πραγματικότητα, περαιτέρω διαιρέσεις της υποκατηγορίας των «εσωτερικών υδάτων» που αναφέρεται στο πλαίσιο 9 ανωτέρω και ορίζονται στο σύνολο τους ρητώς στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα —βλ. πλαίσιο 10 ανωτέρω. Η «οικολογική κατάσταση» αφορά τους ποταμούς, τις λίμνες, τα μεταβατικά ύδατα και τα παράκτια ύδατα. Στο παράρτημα V ορίζονται επίσης ποιοτικά στοιχεία σχετικά με τις εν λόγω διαφορετικές υποκατηγορίες και διαιρέσεις των επιφανειακών υδάτων: βιολογικά στοιχεία· υδρομορφολογικά στοιχεία που υποστηρίζουν τα βιολογικά στοιχεία· γενικά φυσικοχημικά στοιχεία που υποστηρίζουν τα βιολογικά στοιχεία· συγκεκριμένοι ρύποι, για τους οποίους πρέπει να καθοριστούν εθνικά ποιοτικά περιβαλλοντικά πρότυπα.

138. Ο ορισμός για το «καλό οικολογικό δυναμικό» περιλαμβάνει επίσης παραπομπή στο παράρτημα V και αναφέρεται σε τεχνητά ή ιδιαίτερα τροποποιημένα υδατικά συστήματα. Ειδικότερα, το παράρτημα V σημείο 1.2.5 ορίζει το μέγιστο, καλό και μέτριο οικολογικό δυναμικό των τεχνητών και ιδιαίτερα τροποποιημένων υδατικών συστημάτων παραπέμποντας στα ίδια ποιοτικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για την οικολογική κατάσταση των πλησιέστερων άλλων συγκρίσιμων επιφανειακών υδάτων που περιλαμβάνονται στο παράρτημα V, δηλαδή ποταμών, λιμνών, μεταβατικών και παράκτιων υδάτων. Αντικατοπτρίζει τις τιμές των εν λόγω ποιοτικών στοιχείων στο μέτρο του δυνατού, λαμβανομένων επίσης υπόψη των αναπόφευκτων επιπτώσεων των φυσικών συνθηκών που απορρέουν από τα τεχνητά ή ιδιαίτερα τροποποιημένα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου υδατικού συστήματος, για παράδειγμα, διώρυγας ή λιμένα. Από όλα αυτά συνάγεται ότι το «οικολογικό δυναμικό», ως έννοια αναφοράς, συνδέεται στενά με την «οικολογική κατάσταση».
139. Από τον ορισμό για την «καλή χημική κατάσταση επιφανειακών υδάτων» συνάγεται ότι, όσον αφορά τα επιφανειακά ύδατα, η «χημική κατάσταση» αφορά συγκεντρώσεις χημικών ρύπων. Μετά την έκδοση της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη έχουν θεσπιστεί ειδικά μέτρα που αφορούν τη χημική κατάσταση επιφανειακών υδάτων. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 16 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα, εκδόθηκε η οδηγία 2008/105/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος στον τομέα της πολιτικής των υδάτων καθώς και σχετικά με την τροποποίηση και τη συνακόλουθη κατάργηση των οδηγιών του Συμβουλίου 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ και 86/280/ΕΟΚ και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου ⁽¹⁴³⁾ («οδηγία για τα πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος» ή «ΟΠΠΠ»), όπως τροποποιήθηκε ⁽¹⁴⁴⁾. Μεταξύ άλλων, η εν λόγω οδηγία προβλέπει πρότυπα ποιότητας για (επικίνδυνες) ουσίες προτεραιότητας ⁽¹⁴⁵⁾ στα επιφανειακά ύδατα.
140. Οι ορισμοί για την «καλή χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων» και την «ποσοτική κατάσταση» αναφέρονται αμφότεροι στο «σύστημα υπόγειων υδάτων», έναν όρο που ορίζεται χωριστά (βλ. πλαίσιο 10 ανωτέρω).
141. Από τον ορισμό για την «καλή χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων» συνάγεται ότι η χημική κατάσταση των υπόγειων υδάτων αναφέρεται στις συγκεντρώσεις χημικών ρύπων, καθώς και στην αγωγιμότητα. Η αγωγιμότητα σχετίζεται με την εισροή αλμυρού νερού ή άλλων ιόντων ⁽¹⁴⁶⁾. Σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα, εκδόθηκε η οδηγία 2006/118/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση ⁽¹⁴⁷⁾ («οδηγία για τα υπόγεια ύδατα»). Η οδηγία αυτή προβλέπει, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό ενωσιακών προτύπων για τις συγκεντρώσεις νιτρικών αλάτων και φυτοφαρμάκων στα υπόγεια ύδατα ⁽¹⁴⁸⁾, καθώς και την υποχρέωση των κρατών μελών να θεσπίζουν ανώτερα αποδεκτά όρια για μια σειρά άλλων ρύπων που απαριθμούνται στο παράρτημά της.

Αξιολόγηση των σημαντικών δυσμενών συνεπειών

Περιστάσεις

142. Σε αντίθεση με τη ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, από το άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο α) προκύπτει ότι η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη εφαρμόζεται μόνο σε ζημία των υδάτων που προκαλεί η άσκηση οιασδήποτε από τις επαγγελματικές δραστηριότητες που απαριθμούνται στο Παράρτημα III. Αρκετές από αυτές τις επαγγελματικές δραστηριότητες, όπως η άντληση και η κατακράτηση ⁽¹⁴⁹⁾, καθώς και η απόρριψη ή η διοχέτευση ρυπαντών ⁽¹⁵⁰⁾, έχουν ιδιαίτερη σημασία για τα ύδατα. Ορισμένες ρυθμίζονται από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα.

⁽¹⁴³⁾ ΕΕ L 348 της 24.12.2008, σ. 84.

⁽¹⁴⁴⁾ Με την οδηγία 2013/39/ΕΚ (ΕΕ L 226 της 24.8.2013, σ. 1).

⁽¹⁴⁵⁾ Βλ. παράρτημα I της ΟΠΠΠ.

⁽¹⁴⁶⁾ Βλ. παράρτημα V σημείο 2.3 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα.

⁽¹⁴⁷⁾ ΕΕ L 372 της 27.12.2006, σ. 19.

⁽¹⁴⁸⁾ Βλ. παράρτημα I της οδηγίας για τα υπόγεια ύδατα.

⁽¹⁴⁹⁾ Βλ. παράρτημα III σημείο 6 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

⁽¹⁵⁰⁾ Βλ. παράρτημα III σημείο 5 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

Πλαίσιο

143. Για την εκτίμηση της σοβαρότητας της ζημίας σε σχέση με τις πέντε έννοιες αναφοράς, θα πρέπει να υπάρχει διάκριση μεταξύ των ακόλουθων κατηγοριών και διαιρέσεων των «υδάτων»:
- Υπόγεια ύδατα·
  - Ποταμοί·
  - Λίμνες·
  - Μεταβατικά ύδατα·
  - Παράκτια ύδατα· χωρικά ύδατα·
  - Τεχνητά και ιδιαίτερος τροποποιημένα υδατικά συστήματα.
144. Όπως προαναφέρθηκε, είναι χρήσιμο να υπάρξει βασική διάκριση μεταξύ της ζημίας που επηρεάζει τα υπόγεια ύδατα και της ζημίας που επηρεάζει τα επιφανειακά ύδατα, δεδομένου ότι οι πέντε έννοιες αναφοράς ευθυγραμμίζονται με αυτήν τη βασική διάκριση. Οι δυσμενείς συνέπειες είναι πιθανό να επηρεάσουν υπόγεια και επιφανειακά ύδατα και περισσότερες από μία διαιρέσεις των επιφανειακών υδάτων, αλλά η ζημία, σε αυτήν την περίπτωση, θα πρέπει να αξιολογηθεί σε σχέση με κάθε σχετική κατηγορία ή διαίρεση υδάτων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι έννοιες αναφοράς και τα σχετικά ποιοτικά στοιχεία ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία ή τη διαίρεση των υδάτων. Για παράδειγμα, όσον αφορά τη ζημία που επηρεάζει επιφανειακά ύδατα, οι έννοιες αναφοράς για την «οικολογική κατάσταση» και το «οικολογικό δυναμικό» καθιστούν αναγκαία την αναφορά στις διάφορες διαιρέσεις των επιφανειακών υδάτων που αναφέρονται στο τελευταίο εδάφιο.
145. Επίσης, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η διασύνδεση των διαφόρων υδατικών συστημάτων. Για παράδειγμα, η χημική ρύπανση ενδέχεται να διέλθει από διαφορετικές κατηγορίες και διαιρέσεις υδάτων, όπως στην περίπτωση χημικής διαρροής σε ποταμό που ρυπαίνει στη συνέχεια μια λίμνη.
146. Η έννοια της «ζημίας των υδάτων» αναφέρεται σε σημαντικές δυσμενείς συνέπειες για την κατάσταση των υδάτων, όπως ορίζεται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι η έννοια της «ζημίας» στο άρθρο 2 σημείο 2 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν καλύπτει μόνο τις μετρήσιμες δυσμενείς μεταβολές των υδάτων αλλά και τη μετρήσιμη υποβάθμιση των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν τα ύδατα. Ως εκ τούτου, οι δυσμενείς συνέπειες που καλύπτονται από την κατηγορία περιβαλλοντικής ζημίας που αφορά τη «ζημία των υδάτων» δεν περιλαμβάνουν μόνο τις μετρήσιμες μεταβολές των υδάτων αλλά και τη μετρήσιμη υποβάθμιση των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν τα ύδατα. Αυτό επιβεβαιώνεται από το κείμενο του παραρτήματος II σημείο 1 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη το οποίο αναφέρεται τόσο στους φυσικούς πόρους όσο και στις υπηρεσίες που συνδέονται με τους φυσικούς πόρους όταν εξετάζεται η αποκατάσταση της ζημίας των υδάτων, των προστατευόμενων ειδών και των φυσικών οικοτόπων. Από την άλλη πλευρά, όπως προαναφέρθηκε, η «ζημία» δεν αποτελεί αυτοτελή έννοια και θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του ορισμού για την «περιβαλλοντική ζημία» και, ειδικότερα, για τη «ζημία των υδάτων». Ως εκ τούτου, η υποβάθμιση των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν τα ύδατα πρέπει να συνοδεύεται από σημαντικές δυσμενείς συνέπειες για την κατάσταση των συγκεκριμένων υδάτων.
147. Η ζημία των υδάτων μπορεί να περιλαμβάνει απώλεια υπηρεσιών σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους. Για παράδειγμα, ένα προστατευόμενο είδος μπορεί να εξαρτάται από τις ιδιαίτερες υδρομορφολογικές συνθήκες ενός ποταμού.
148. Η ζημία των υδάτων μπορεί επίσης να συνεπάγεται απώλεια υπηρεσιών που παρέχονται προς όφελος του κοινού. Η απώλεια υπηρεσιών μπορεί να αφορά μεγάλο ή μικρό αριθμό ανθρώπων, ακόμη και μεμονωμένα άτομα.
149. Ορισμένες υπηρεσίες, όπως η παροχή πόσιμου νερού και καθαρών υδάτων κολύμβησης, είναι σημαντικές όσον αφορά τη διάσταση της υγείας. Ένα ζημιολογικό γεγονός είναι πιθανό να μολύνει πηγή πόσιμου νερού καθιστώντας, για παράδειγμα, μη ασφαλή τη χρήση της για σκοπούς πόσιμου νερού.

150. Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα προβλέπει μητρώο προστατευόμενων περιοχών ⁽¹⁵¹⁾, το οποίο μπορεί να είναι χρήσιμο για τον προσδιορισμό ορισμένων σχετικών υπηρεσιών και υποβαθμίσεων. Οι προστατευόμενες περιοχές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, περιοχές που χρησιμοποιούνται για την άντληση πόσιμου ύδατος· περιοχές που προορίζονται για την προστασία υδρόβιων ειδών με οικονομική σημασία· υδατικά συστήματα που έχουν χαρακτηριστεί ως ύδατα αναψυχής, συμπεριλαμβανομένων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως ύδατα κολύμβησης· και περιοχές που προορίζονται για την προστασία οικοτόπων ή ειδών όταν η διατήρηση ή η βελτίωση της κατάστασης των υδάτων είναι σημαντική για την προστασία τους, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών τόπων του προγράμματος «Φύση 2000», που καθορίζονται δυνάμει των οδηγιών για τη φύση.
151. Στο πλαίσιο της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα, οι πέντε έννοιες αναφοράς αφορούν τα οριοθετημένα υδατικά συστήματα και, στο πλαίσιο αυτό, χρησιμοποιούνται για να καθοριστούν αν τα υδατικά συστήματα έχουν καλή κατάσταση (ή δυναμικό) ή, όσον αφορά εκείνα που δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση, για να αξιολογηθεί η απόκλιση από την επίτευξη της καλής κατάστασης και να προσδιοριστούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να καλυφθεί η εν λόγω απόκλιση. Σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, η κατάσταση των υδατικών συστημάτων αξιολογείται βάσει προγραμμάτων παρακολούθησης και αναθεωρείται ανά έξι έτη. Στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη το συγκεκριμένο περιεχόμενο της οδηγίας αυτής, καθώς και η ανάγκη να καταστεί δυνατός ο βραχυπρόθεσμος εντοπισμός σημαντικών δυσμενών συνεπειών για την κατάσταση των υδατικών συστημάτων, όπως ορίζεται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Στο πλαίσιο αυτό, η έκφραση «επηρεάζει δυσμενώς, σε σημαντικό βαθμό, την ... κατάσταση» δεν θα πρέπει να συγχέεται με την υποβάθμιση της κατάστασης ή τη μεταβολή της κατάστασης σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα (παρόλο που ενδέχεται να τις περιλαμβάνει). Η έκφραση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του στόχου της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη και της έννοιας της «ζημίας», δηλαδή είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη οι έννοιες των (μετρήσιμων) δυσμενών μεταβολών των υδάτων και της υποβάθμισης των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν τα ύδατα. Συνεπώς, κατά την ερμηνεία και τη χρήση των πέντε εννοιών αναφοράς για την αξιολόγηση και τον καθορισμό της σοβαρότητας της πραγματικής ζημίας των υδάτων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη:
- Όπως επισημαίνεται ανωτέρω, το κείμενο του άρθρου 2 σημείο 1 στοιχείο β) της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη ορίζει ότι ως «ύδατα» νοούνται όλα τα ύδατα που καλύπτονται από την οδηγία 2000/60/ΕΚ·
  - Η υποβάθμιση υπηρεσιών συνδεδεμένων με φυσικό πόρο που παρέχονται από τα ύδατα μπορεί να αφορά περιοχές υδάτων που είναι πιο περιορισμένες από εκείνες που περιλαμβάνονται στα υδατικά συστήματα που οριοθετούνται σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρξει υποβάθμιση της παροχής νερού για ανθρώπινη κατανάλωση ως αποτέλεσμα της μόλυνσης ενός και μόνο σημείου υδροληψίας·
  - Όσον αφορά τις δυσμενείς μεταβολές του φυσικού πόρου (σε αντίθεση με την υποβάθμιση υπηρεσιών συνδεδεμένων με φυσικό πόρο), η πραγματική περιοχή στην οποία παρατηρούνται δυσμενείς μεταβολές ενδέχεται να μην εκτείνεται σαφώς εντός των ορίων ενός ενιαίου οριοθετημένου υδατικού συστήματος, αλλά μπορεί να εκτείνεται σε περισσότερα ή να αφορά μέρος μόνο ενός υδατικού συστήματος·
  - Στο πλαίσιο της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα, οι επιπτώσεις σε τμήμα ενός υδατικού συστήματος αποτέλεσαν αντικείμενο εξέτασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-535/18, *IL κ.λπ. κατά Land Nordrhein-Westfalen*, που αφορούσε τον κίνδυνο χημικής ρύπανσης υπογείων υδάτων λόγω της κατασκευής αυτοκινητοδρόμου. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η υπέρβαση σε ένα και μόνο σημείο ελέγχου συνεπάγεται επιδείνωση της χημικής κατάστασης σημαντικού τμήματος του υδατικού συστήματος, παρότι το σύστημα υπόγειων υδάτων θα μπορούσε να ταξινομηθεί στο σύνολό του ως έχον καλή χημική κατάσταση με βάση το άρθρο 4 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας 2006/118/ΕΚ, δηλαδή λαμβάνοντας υπόψη, [μεταξύ άλλων] ανάλογα με την περίπτωση, την έκταση του συστήματος υπόγειων υδάτων που έχει επηρεασθεί. Επιπλέον, το Δικαστήριο τόνισε ότι η υπέρβαση οποιασδήποτε ανώτερης αποδεκτής τιμής σε οποιοδήποτε σημείο παρακολούθησης συνιστά, σε κάθε περίπτωση, υποβάθμιση της χημικής κατάστασής του, κατά την έννοια του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο β) σημείο i) της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα ⁽¹⁵²⁾, για την οποία απαιτείται δράση σύμφωνα με την οδηγία για τα υπόγεια ύδατα και την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Αυτό αποδεικνύει ότι η εφαρμογή της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη σε διαφορετικό επίπεδο από το σύνολο του υδατικού συστήματος δεν αποκλίνει από την προσέγγιση που υιοθετήθηκε για την εφαρμογή της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα και της οδηγίας για τα υπόγεια ύδατα.
152. Τούτου λεχθέντος, οι περιστάσεις ενός συγκεκριμένου ζημιογόνου γεγονότος ενδέχεται να καταστήσουν σκόπιμη την εφαρμογή της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη στο επίπεδο ολόκληρου του οριοθετημένου υδατικού συστήματος. Για παράδειγμα, η διαρροή τοξικών ουσιών μπορεί να επηρεάσει το σύνολο μιας ενιαίας λίμνης. Ένα σύστημα υπόγειων υδάτων μπορεί να λειτουργεί ως διακριτή υδρολογική μονάδα για τον σκοπό του καθορισμού της ποσοτικής κατάστασης και ενδέχεται τα στοιχεία που αφορούν την εν λόγω κατηγορία κατάστασης να πρέπει να αξιολογηθούν για ολόκληρο το σύστημα υπόγειων υδάτων. Επιπλέον, πολλές υφιστάμενες γνώσεις σχετικά με τα συγκεκριμένα ύδατα μπορεί να ανώνονται στο επίπεδο των οριοθετημένων υδατικών συστημάτων, δεδομένου ότι η παρακολούθηση βάσει της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα διεξάγεται σε σχέση με τα εν λόγω συστήματα.

⁽¹⁵¹⁾ Βλ. άρθρο 6 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα.

⁽¹⁵²⁾ Βλ. σκέψεις 115 και 116.

Εστίαση και διενέργεια της αξιολόγησης

153. Όπως και στην περίπτωση της ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, η σημασία των δυσμενών συνεπειών της ζημίας των υδάτων θα πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με την αρχική κατάσταση. Στον ορισμό της ζημίας των υδάτων δεν γίνεται ειδική μνεία στην έκφραση «αρχική κατάσταση». Ωστόσο, όπως φαίνεται στο πλαίσιο 4 ανωτέρω, ο ορισμός για την «αρχική κατάσταση» καλύπτει όλους τους φυσικούς πόρους και τις υπηρεσίες. Επιπλέον, η αρχική κατάσταση αναφέρεται στο παράρτημα II σημείο 1 στο πλαίσιο τόσο της ζημίας των υδάτων όσο και της ζημίας των προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων.
154. Από τον ορισμό για την «αρχική κατάσταση» προκύπτει ότι η αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει να αφορά την περιοχή ή τις περιοχές των υδάτων που επηρεάζονται δυσμενώς και ότι θα πρέπει να περιλαμβάνει σύγκριση της κατάστασης που επικρατούσε στην εν λόγω περιοχή ή στις εν λόγω περιοχές πριν και μετά το ζημιογόνο γεγονός.
155. Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα επιβάλλει την ταξινόμηση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων σε διαφορετικές κατηγορίες κατάστασης σύμφωνα με το παράρτημα V της ίδιας οδηγίας. Η ταξινόμηση αφορά τα στοιχεία κατάστασης που πρέπει να αποτελούν τη βάση τόσο για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης όσο και για τη μέτρηση των δυσμενών μεταβολών ή των πιθανών δυσμενών μεταβολών και της υποβάθμισης των υπηρεσιών σύμφωνα με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη. Συνεπώς, η ταξινόμηση που έχει ήδη πραγματοποιηθεί βάσει του παραρτήματος V της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα μπορεί να συμβάλει στον καθορισμό της περιοχής ή των περιοχών υδάτων που έχουν επηρεαστεί δυσμενώς από το ζημιογόνο γεγονός. Ωστόσο, οι «καλύτερες διαθέσιμες πληροφορίες» δεν συνδέονται αποκλειστικά με πληροφορίες που προκύπτουν από την εφαρμογή της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα.
156. Ως παράδειγμα για μια σχετική διαίρεση των επιφανειακών υδάτων, τους ποταμούς, αναφέρεται ότι οι κατηγορίες για την οικολογική κατάσταση είναι υψηλή, καλή, μέτρια, ελλιπής και κακή κατάσταση ⁽¹⁵³⁾.
157. Για ποταμούς που ταξινομούνται ως υψηλής, καλής και μέτριας οικολογικής κατάστασης, η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα παρέχει ένα λεπτομερές σύνολο περιγραφών που αντιστοιχούν σε πολλά διαφορετικά στοιχεία κατάστασης:
- Όσον αφορά τα βιολογικά ποιοτικά στοιχεία, περιγράφονται τα ακόλουθα στοιχεία: φυτοπλαγκτόν· μακρόφυτα και φυτοβένθος· πανίδα βενθικών ασπονδύλων· και ιχθυοπανίδα·
  - Όσον αφορά τα υδρομορφολογικά ποιοτικά στοιχεία, περιγράφονται τα ακόλουθα στοιχεία: υδρολογικό καθεστώς· συνέχεια του ποταμού· μορφολογικές συνθήκες·
  - Όσον αφορά τα φυσικοχημικά ποιοτικά στοιχεία, περιγράφονται τα ακόλουθα στοιχεία: γενικές συνθήκες· συγκεκριμένοι συνθετικοί ρύποι· συγκεκριμένοι μη συνθετικοί ρύποι.
158. Όσον αφορά τα υπόγεια ύδατα, για την έννοια αναφοράς της «ποσοτικής κατάστασης» εξετάζεται ένα και μόνο στοιχείο κατάστασης, συγκεκριμένα η «στάθμη υπόγειων υδάτων». Η λεπτομερής περιγραφή του εν λόγω στοιχείου είναι η ακόλουθη: «Η στάθμη των υπόγειων υδάτων στο υπόγειο υδατικό σύστημα εξασφαλίζει ότι ο διαθέσιμος πόρος υπόγειων υδάτων δεν εξαντλείται από το μακροπρόθεσμο ετήσιο μέσο όρο άντλησης. Κατά συνέπεια, η στάθμη των υπόγειων υδάτων δεν υπόκειται σε ανθρωπογενείς μεταβολές που θα οδηγούσαν:
- σε μη τήρηση των περιβαλλοντικών στόχων που ορίζονται στο άρθρο 4 για τα συνδεδεμένα επιφανειακά ύδατα,
  - σε σημαντική μείωση της κατάστασης των υδάτων αυτών,

⁽¹⁵³⁾ Βλ. παράρτημα V σημείο 1.2.1 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα.

- σε σημαντική βλάβη των χερσαίων οικοσυστημάτων τα οποία εξαρτώνται άμεσα από το σύστημα υπογείων υδάτων,
- και μπορεί να εμφανίζονται προσωρινά, ή συνεχώς σε χωρικός περιορισμένη περιοχή, μεταβολές της κατεύθυνσης της ροής λόγω μεταβολών της στάθμης, αλλά οι αντιστροφές αυτές δεν οδηγούν σε εισροή αλμυρού νερού ή άλλων υλών και δεν αποτελούν μόνιμη και σαφώς διαπιστωμένη ένδειξη τάσεων, οφειλόμενων σε ανθρωπογενή αίτια, αλλαγής της κατεύθυνσης της ροής ικανών να οδηγήσουν σε τέτοιες εισροές.»⁽¹⁵⁴⁾
159. Όσον αφορά την έννοια αναφοράς της χημικής κατάστασης των υπόγειων υδάτων, αναφέρονται δύο στοιχεία κατάστασης, συγκεκριμένα τα στοιχεία «γενικά» και «αγωγιμότητα», για τα οποία η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα παρέχει λεπτομερείς περιγραφές. Η περιγραφή για το στοιχείο κατάστασης «γενικά» έχει ως εξής: «Η χημική σύνθεση του συστήματος υπόγειων υδάτων είναι τέτοια ώστε οι συγκεντρώσεις των ρύπων:
- όπως καθορίζεται παρακάτω, δεν εμφανίζουν επιπτώσεις εισροής αλμυρού νερού ή άλλων υλών,
- δεν υπερβαίνουν τα πρότυπα ποιότητας που εφαρμόζονται βάσει άλλης σχετικής [ενωσιακής] νομοθεσίας σύμφωνα με το άρθρο 17,
- δεν είναι τέτοιες ώστε να οδηγήσουν σε μη επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων του άρθρου 4 για τα συνδεδεμένα επιφανειακά ύδατα, ούτε σε σημαντική επιδείνωση της οικολογικής ή χημικής ποιότητας των συστημάτων αυτών, ούτε σε σημαντική βλάβη των χερσαίων οικοσυστημάτων που εξαρτώνται άμεσα από το σύστημα υπογείων υδάτων.»
160. Όπως προκύπτει από το στοιχείο κατάστασης «γενικά» σε σχέση με τη χημική κατάσταση των υπόγειων υδάτων, η περιγραφή της καλής χημικής κατάστασης περιλαμβάνει περαιτέρω παραπομπές. Όπως έχει ήδη επισημανθεί ανωτέρω, γίνεται αναφορά σε ποιοτικά πρότυπα που ισχύουν βάσει άλλων νομοθετικών πράξεων σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα — και η οδηγία για τα υπόγεια ύδατα θέσπισε, αντίστοιχα, πρότυπα για τη νιτρορύπανση και τα φυτοφάρμακα, καθώς και την υποχρέωση των κρατών μελών να καθορίζουν ανώτερες αποδεκτές τιμές σε εθνικό επίπεδο για μια σειρά άλλων ρύπων που απαριθμούνται στο παράρτημα II μέρος Α της εν λόγω οδηγίας.
161. Όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία (και τα αντίστοιχα στοιχεία άλλων διαιρέσεων των υδάτων) είναι δυνητικά συναφή για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης και τη μέτρηση της δυσμενούς μεταβολής. Ο χαρακτήρας των ζημιωγόνων παραγόντων — δηλαδή αν έχουν προσθετικό, αφαιρετικό, εξορυκτικό ή καταστροφικό χαρακτήρα, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 18 ανωτέρω— θα πρέπει να υποδεικνύει το εύρος των στοιχείων κατάστασης που είναι πιθανό να έχουν σημασία.
162. Ο ποικίλος χαρακτήρας των εν λόγω στοιχείων κατάστασης, καθώς και οι πιθανές ποικίλες υπηρεσίες που παρέχει ένα υδατικό σύστημα, συνεπάγονται ένα ευρύ φάσμα τεχνικών και μεθοδολογιών για την εκτίμηση και τη μέτρηση τόσο της αρχικής κατάστασης όσο και των δυσμενών μεταβολών και υποβαθμίσεων. Είναι πιθανό να περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, χημικές αναλύσεις, αξιολόγηση οικοτόπων, μετρήσεις τοξικότητας και βιοδείκτες. Κατά την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι εργασίες που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί για την ταξινόμηση και την παρακολούθηση βάσει της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα. Όταν δεν υφίστανται δεδομένα παρακολούθησης για τους σκοπούς της εκτίμησης της αρχικής κατάστασης των περιοχών των υδάτων που έχουν επηρεαστεί δυσμενώς, μπορεί να είναι δυνατή η παρέκταση από τα δεδομένα που διατίθενται για άλλες παρόμοιες περιοχές υδάτων ή από γενικές πηγές αναφοράς.
163. Όσον αφορά την υποβάθμιση των συνδεδεμένων με φυσικό πόρο υπηρεσιών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι εν λόγω υπηρεσίες όταν είναι προφανές ότι ένα ζημιωγόνο γεγονός έχει επηρεάσει δυσμενώς, σε σημαντικό βαθμό, την κατάσταση ενός υδατικού συστήματος. Όταν, για παράδειγμα, ένα ζημιωγόνο γεγονός προκαλεί μόλυνση σε προστατευόμενη πηγή πόσιμου ύδατος επιφανείας σε λίμνη και ταυτόχρονα επηρεάζει δυσμενώς σε σημαντικό βαθμό την οικολογική ή χημική κατάσταση της λίμνης, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ζημίας των υδάτων σύμφωνα με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη. Στην περίπτωση αυτή, υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για το ίδιο ζημιωγόνο γεγονός, οι ζημιωγόνοι παράγοντες που προκαλούν την υποβάθμιση της υπηρεσίας και οι ζημιωγόνοι παράγοντες που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την κατάσταση δεν χρειάζεται να είναι πανομοιότυποι. Για παράδειγμα, σε περίπτωση που το ζημιωγόνο γεγονός συνίσταται σε διαρροή λυμάτων, οι ζημιωγόνοι παράγοντες που σχετίζονται με την υποβάθμιση της υπηρεσίας παροχής πόσιμου ύδατος μπορεί να συνίστανται στην εισροή μικροοργανισμών στην πηγή πόσιμου ύδατος, ενώ οι ζημιωγόνοι παράγοντες που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την κατάσταση μπορεί να συνίστανται στην εισροή θρεπτικών ουσιών.

⁽¹⁵⁴⁾ Βλ. παράρτημα V σημείο 2.1.2 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα.

164. Επιπλέον, η κάλυψη της υποβάθμισης των υπηρεσιών μπορεί να μην εξαρτάται αποκλειστικά από τον ορισμό της «ζημίας». Σημαντικοί μπορεί να είναι οι ειδικοί στόχοι που ορίζονται για τις προστατευόμενες περιοχές που περιλαμβάνονται στο μητρώο προστατευόμενων περιοχών στο πλαίσιο της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα. Οι ορισμοί της καλής ποσοτικής κατάστασης των υπόγειων υδάτων και της καλής χημικής κατάστασης των υπόγειων υδάτων σύμφωνα με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα περιλαμβάνουν σαφή αναφορά σε συνθήκες που αποσκοπούν στην αποτροπή της μη επίτευξης των περιβαλλοντικών στόχων για τα συναφή επιφανειακά ύδατα που ορίζονται στο άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας. Οι στόχοι αυτοί περιλαμβάνουν τους στόχους για τις προστατευόμενες περιοχές βάσει του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα. Όσον αφορά τη μόλυνση των υπόγειων υδάτων που επηρεάζει ενδεχομένως την ποιότητα του πόσιμου ύδατος, η οδηγία για τα υπόγεια ύδατα θεσπίζει επιπλέον την υποχρέωση αξιολόγησης της χημικής κατάστασης των υπόγειων υδάτων λαμβάνοντας υπόψη τον κίνδυνο για την ποιότητα του νερού που αντλείται για ανθρώπινη κατανάλωση ⁽¹⁵⁵⁾. Επιπλέον, το άρθρο 7 παράγραφος 3 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα ορίζει ότι τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την προσήκουσα προστασία των υδατικών συστημάτων που χρησιμοποιούνται για την άντληση πόσιμου ύδατος, με σκοπό να αποφευχθεί η υποβάθμιση της ποιότητάς τους, έτσι ώστε να μειωθεί το επίπεδο επεξεργασίας καθαρισμού που απαιτείται για την παραγωγή πόσιμου ύδατος. Στο πλαίσιο αυτό, λαμβανομένων υπόψη του ορισμού της «ζημίας» και των ειδικών στόχων και των πρόσθετων απαιτήσεων που ορίζονται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα και στην οδηγία για τα υπόγεια ύδατα με σκοπό τη διασφάλιση της καλής κατάστασης των υπόγειων υδατικών συστημάτων που χρησιμοποιούνται για την άντληση πόσιμου ύδατος, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι τα ζημιόγωνα γεγονότα που καταλήγουν στην ανάγκη καθαρισμού υψηλότερου επιπέδου για τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις της οδηγίας για το πόσιμο νερό ενδέχεται να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ζημίας των υδάτων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη ⁽¹⁵⁶⁾.
165. Ωστόσο, υπάρχουν όρια. Για παράδειγμα, είναι πιθανό ένα ζημιόγωνα γεγονός να προκαλέσει εισροή μικροοργανισμών σε περιοχή επιφανειακών υδάτων. Παρότι το γεγονός αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση υπηρεσίας παροχής πόσιμου νερού, το ζημιόγωνα γεγονός δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ζημίας των υδάτων, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί ότι θα επηρεάσει επίσης δυσμενώς ένα στοιχείο κατάστασης. Ωστόσο, η εν λόγω εισροή μικροοργανισμών μπορεί ορισμένες φορές να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ζημίας του εδάφους (βλέπε τμήμα των παρουσιών κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τη ζημία του εδάφους).
166. Κατά την εκτίμηση και τη μέτρηση της αρχικής κατάστασης και τυχόν μεταβολών και υποβαθμίσεων, μπορεί να είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη οι ζημιόγονοι παράγοντες που έχουν προκαλέσει επιπτώσεις για πολύ μεγάλη χρονική περίοδο. Για παράδειγμα, ο σημερινός φορέας εκμετάλλευσης επαγγελματικής δραστηριότητας η οποία συνίσταται στην απόρριψη ρύπων σε υδατικό σύστημα ενδέχεται να εκτελεί τη δραστηριότητα αυτή αδιαλείπτως κατά τη διάρκεια περιόδου που προηγείται της 30ής Απριλίου 2007 (βλ. παράγραφο 24 ανωτέρω). Κατά συνέπεια, ορισμένες ζημιές (με τη μορφή, για παράδειγμα, μολυσμένων ιζημάτων σε ποταμό) ενδέχεται να προηγούνται της ημερομηνίας εφαρμογής της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Ωστόσο, οι μεταγενέστερες ζημιές ενδέχεται να καλύπτονται ο φορέας εκμετάλλευσης μπορεί, για παράδειγμα, να μην έχει τηρήσει απαίτηση απόκτησης άδειας που ισχύει μετά την 30ή Απριλίου 2007. Σε τέτοιες περιπτώσεις, επιβάλλεται να γίνεται διάκριση μεταξύ της μεταγενέστερης ζημίας και της προγενέστερης ζημίας με σκοπό την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης και τη μέτρηση των δυσμενών μεταβολών και υποβαθμίσεων.

Καθορισμός της σημασίας

167. Για να είναι σημαντικές οι δυσμενείς συνέπειες, δεν είναι απαραίτητο να αφορούν όλα τα δυνατά συναφή στοιχεία κατάστασης. Πρέπει, ωστόσο, να αφορούν τουλάχιστον ένα ⁽¹⁵⁷⁾.
168. Για τους σκοπούς της λήψης προληπτικών μέτρων και μέτρων για την άμεση διαχείριση των ζημιόγων παραγόντων, θα πρέπει να καθορίζεται η σημασία σε περίπτωση που η αξιολόγηση καταλήγει —ή θα έπρεπε να καταλήξει— στην εύλογη πεποίθηση ότι, χωρίς τα εν λόγω μέτρα, θα προκύψουν δυσμενείς μεταβολές και σχετικές υποβαθμίσεις όπως αυτές που αναφέρονται στην παράγραφο 169 κατωτέρω.

⁽¹⁵⁵⁾ Βλ. άρθρο 4 παράγραφος 2 στοιχείο γ) σημεία ii) και iii) σε συνδυασμό με το παράρτημα III παράγραφος 4 της οδηγίας για τα υπόγεια ύδατα.

⁽¹⁵⁶⁾ Το άρθρο 4 παράγραφος 1 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα αναφέρεται σε τρεις κατηγορίες στόχων. Το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο α) αναφέρεται σε στόχους για τα επιφανειακά ύδατα· το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο β) αναφέρεται σε στόχους για τα υπόγεια ύδατα· και το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) αναφέρεται στις προστατευόμενες περιοχές. Οι στόχοι της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα περιλαμβάνουν την πρόληψη της υποβάθμισης της κατάστασης και την επίτευξη καλής κατάστασης των επιφανειακών και των υπόγειων υδάτων· καθώς και την επίτευξη συμμόρφωσης με το δίκαιο της Ένωσης όσον αφορά τις προστατευόμενες περιοχές (όταν τα υδατικά συστήματα αφορούν τις περιοχές αυτές). Στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα η κατάσταση ορίζεται με αναφορά σε ποιοτικά στοιχεία για τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα. Οι στόχοι του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) δεν αποτυπώνονται στον ορισμό της κατάστασης των επιφανειακών υδάτων· κανένα από τα στοιχεία δεν αναφέρεται στην εν λόγω διάταξη. Αντιθέτως, ωστόσο, οι στόχοι του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) απορρέουν εμμέσως από τον ορισμό της χημικής [και ποσοτικής] κατάστασης των υπόγειων υδάτων. Ειδικότερα, η χημική κατάσταση αφορά τη συμμόρφωση με τα ενωσιακά και εθνικά πρότυπα για τις χημικές ουσίες και τη διασφάλιση ότι η ρύπανση δεν είναι τέτοια ώστε να παρεμποδίσει την επίτευξη [όλων] των στόχων που ορίζονται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα όσον αφορά τα συνδεδεμένα επιφανειακά ύδατα. Επομένως, οι στόχοι του άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) σε σχέση με τις προστατευόμενες περιοχές καλύπτονται από τη χημική κατάσταση των υπόγειων υδάτων. Ως εκ τούτου, παρόλο που η οδηγία για τα υπόγεια ύδατα δεν διαλαμβάνει άμεσα τους μικροβιολογικούς ρύπους των υπόγειων υδάτων (δεν υφίστανται σχετικά ενωσιακά ή εθνικά πρότυπα), η μικροβιολογική ρύπανση καλύπτεται εφόσον παρεμποδίζει την επίτευξη των στόχων που ορίζει το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ). Στο πλαίσιο αυτό, έχουν σημασία οι προστατευόμενες περιοχές πόσιμου νερού. Οι προστατευόμενες περιοχές κολύμβησης μπορεί επίσης να είναι συναφείς.

⁽¹⁵⁷⁾ Τούτο συνάδει με την προσέγγιση που υιοθέτησε το Δικαστήριο όσον αφορά την ίδια την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, βλ. υπόθεση C-461/13.

169. Για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης, οι δυσμενείς μεταβολές είναι σημαντικές και προκύπτουν σχετικές υποβαθμίσεις αν, σε σχέση με την περιοχή ή τις περιοχές των επηρεαζόμενων υδατικών συστημάτων, έχουν ως αποτέλεσμα:
- Μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή απώλεια σε σχέση με στοιχείο κατάστασης η οποία είναι τέτοια που, όσον αφορά το εν λόγω στοιχείο κατάστασης, η περιοχή των υδάτων που επηρεάστηκε δεν εμφανίζει πλέον τα χαρακτηριστικά του στοιχείου κατάστασης που θα υπήρχαν στην εν λόγω περιοχή πριν από την επέλευση της δυσμενούς μεταβολής ή της υποβάθμισης. Αναφέροντας ως παράδειγμα μια έννοια αναφοράς και ένα στοιχείο κατάστασης, συγκεκριμένα την οικολογική κατάσταση και την ιχθυοπανίδα σε σχέση με έναν ποταμό, οι δυσμενείς συνέπειες θα είναι σημαντικές αν το ζημιογόνο γεγονός, όπως διαρροή τοξικών ουσιών, αφανίσει εξ ολοκλήρου τον πληθυσμό των ιχθύων στην πληγείσα περιοχή των υδάτων·
  - Μετρήσιμη υποβάθμιση όσον αφορά στοιχείο κατάστασης η οποία είναι τέτοια που, όσον αφορά το εν λόγω στοιχείο κατάστασης, η περιοχή των υδάτων που επηρεάστηκε δεν εμφανίζει πλέον τα χαρακτηριστικά του στοιχείου κατάστασης που θα υπήρχαν στην εν λόγω περιοχή πριν από την επέλευση της δυσμενούς μεταβολής ή της υποβάθμισης. Αναφέροντας ως παράδειγμα μια έννοια αναφοράς και ένα στοιχείο κατάστασης, συγκεκριμένα την οικολογική κατάσταση και την ιχθυοπανίδα σε σχέση με έναν ποταμό, οι δυσμενείς συνέπειες θα είναι σημαντικές αν το ζημιογόνο γεγονός προκαλέσει στη συγκεκριμένη περιοχή επίπεδο θνησιμότητας των ιχθύων που υπερβαίνει κατά τρόπο μετρήσιμο τα φυσιολογικά επίπεδα θνησιμότητας των ιχθύων (χωρίς να αφανίζεται εξ ολοκλήρου ο πληθυσμός των ιχθύων). Αναφέροντας ως παράδειγμα μια άλλη έννοια αναφοράς, συγκεκριμένα την ποσοτική κατάσταση, και ένα άλλο στοιχείο κατάστασης, συγκεκριμένα τη στάθμη των υπόγειων υδάτων σε σύστημα υπόγειων υδάτων, οι δυσμενείς συνέπειες θα είναι σημαντικές αν η στάθμη των υπόγειων υδάτων έχει μειωθεί ή μειώνεται κατά τρόπο μετρήσιμο σε βαθμό που υπερβαίνει κατά μετρήσιμο τρόπο τον διαθέσιμο πόρο υπόγειων υδάτων·
  - Μετρήσιμη υποβάθμιση των φυσικών υπηρεσιών που συνδέεται με τα στοιχεία κατάστασης που έχουν υποστεί απώλεια ή υποβάθμιση. Στο ίδιο παράδειγμα ιχθυοπανίδας σε ποταμό που αναφέρεται ανωτέρω, όταν ο ποταμός προστατεύεται για σκοπούς ερασιτεχνικής αλιείας, προκύπτει υποβάθμιση αν το ζημιογόνο γεγονός έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της διαθεσιμότητας ιχθύων για ερασιτεχνική αλιεία στην περιοχή των υδάτων·
  - Μετρήσιμη απόκλιση μεταξύ του χρόνου εμφάνισης των δυσμενών συνεπειών και του χρόνου αποκατάστασης της αρχικής κατάστασης όσον αφορά τα σχετικά στοιχεία κατάστασης. Στο ίδιο παράδειγμα ιχθυοπανίδας σε ποταμό, οι δυσμενείς συνέπειες είναι σημαντικές αν, παρά την εφαρμογή μέτρων αποκατάστασης, οι αρνητικές συνέπειες έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση του πληθυσμού των ιχθύων για περίοδο που υπερβαίνει κατά τρόπο μετρήσιμο τις περιόδους που αντιστοιχούν στον φυσικό ρυθμό διακύμανσης του πληθυσμού των ιχθύων. Μια τέτοια χρονική απόκλιση αντιπροσωπεύει προσωρινή απώλεια φυσικού πόρου και κάθε συναφούς υπηρεσίας και απαιτεί αντισταθμιστική αποκατάσταση⁽¹⁵⁸⁾. Η εν λόγω αντισταθμιστική αποκατάσταση πρέπει να παρέχεται για ολόκληρη την περίοδο αποκατάστασης. Επομένως, η περίοδος αυτή πρέπει να υπολογίζεται.
170. Όπως ήδη επισημάνθηκε, για να είναι σημαντικές οι δυσμενείς συνέπειες δεν είναι απαραίτητο να καταλήγουν σε μεταβολή της ταξινόμησης για τους σκοπούς της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα —παρόλο που η μεταβολή σε χαμηλότερη ταξινόμηση της κατάστασης αποτελεί παράδειγμα σημαντικής δυσμενούς συνέπειας. Κατ' αναλογία, στην υπόθεση C-461/13, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV κατά Bundesrepublik Deutschland*, η οποία αφορούσε την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η φράση «υποβάθμιση της καταστάσεως» συστήματος επιφανειακών υδάτων κατά το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο α) σημείο i) της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα έχει την έννοια ότι τέτοια υποβάθμιση υφίσταται όταν η κατάσταση τουλάχιστον ενός από τα ποιοτικά στοιχεία κατά την έννοια του παραρτήματος V της εν λόγω οδηγίας υποβαθμίζεται κατά μία κλάση, ακόμη και αν η υποβάθμιση αυτή δεν συνεπάγεται την επί τη χείρω τροποποίηση της ταξινόμησης του συστήματος επιφανειακών υδάτων στο σύνολό του⁽¹⁵⁹⁾. Πάντως, αν το οικείο ποιοτικό στοιχείο κατά την έννοια του παραρτήματος αυτού εντάσσεται ήδη στη χαμηλότερη κλάση, οποιαδήποτε υποβάθμιση του εν λόγω στοιχείου συνιστά «υποβάθμιση της καταστάσεως» συστήματος επιφανειακών υδάτων κατά την έννοια του προαναφερθέντος άρθρου 4 παράγραφος 1 στοιχείο α) σημείο i).⁽¹⁶⁰⁾
171. Όσον αφορά τη «ζημία των υδάτων», η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν προβλέπει ισοδύναμα των κριτηρίων που ορίζονται στο παράρτημα I για την αξιολόγηση και τον καθορισμό της σημασίας της «ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων». Ούτε θέτει την προαιρετική βάση που προβλέπεται στο εν λόγω παράρτημα για τον χαρακτηρισμό ορισμένων δυσμενών επιπτώσεων ως μη σημαντικών. Ωστόσο, το παράρτημα II σημείο 1.3.3. αναφέρει ότι οι αρμόδιες αρχές έχουν κάποια περιθώρια διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά την έκταση των μέτρων αποκατάστασης που απαιτούνται για μεμονωμένο ζημιογόνο γεγονός.
- Εξαιρέση**
172. Ο ορισμός της «ζημίας των υδάτων» εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής του τις δυσμενείς συνέπειες όταν εφαρμόζεται το άρθρο 4 παράγραφος 7 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα. Παρότι η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα έχει ως στόχο την επίτευξη καλής κατάστασης για όλα τα υδατικά συστήματα έως το 2015 (ή το 2027 σε περίπτωση εφαρμογής χρονικά περιορισμένων εξαιρέσεων), και επιπλέον απαγορεύει κάθε περαιτέρω υποβάθμιση των υδατικών συστημάτων, το άρθρο 4

⁽¹⁵⁸⁾ Παράρτημα II σημείο 1.1.3

⁽¹⁵⁹⁾ Βλ. σκέψεις 69 και 70.

⁽¹⁶⁰⁾ Βλ. επίσης παράγραφο 151 τελευταία περίπτωση.

παράγραφος 7 επιτρέπει την υποβάθμιση του οικείου υδατικού συστήματος λόγω νέων τροποποιήσεων/έργων, με την επιφύλαξη της τήρησης αυστηρών κριτηρίων που ορίζονται σε αυτό. Δεδομένου ότι η υποβάθμιση είναι αποδεκτή σε τέτοιες περιπτώσεις βάσει της οδηγίας-πλαisiού για τα ύδατα, η ζημία των υδάτων που προκύπτει από αυτήν δεν καλύπτεται από την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη. Ωστόσο, από την υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland – Landesverband Schleswig-Holstein*, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η εξαίρεση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται στενά ⁽¹⁶¹⁾.

173. Το άρθρο 4 παράγραφος 7 της οδηγίας-πλαisiού για τα ύδατα επιτάσσει να πληρούνται διάφορες προϋποθέσεις, συμπεριλαμβανομένης της λήψης όλων των πρακτικώς εφικτών μέτρων για τον μετριασμό των αρνητικών επιπτώσεων στην κατάσταση του υδατικού συστήματος ⁽¹⁶²⁾. Για να επωφεληθεί από την εξαίρεση του άρθρου 4 παράγραφος 7 στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, ο οικονομικός φορέας πρέπει, συνεπώς, να συμμορφώνεται με τυχόν προϋποθέσεις μετριασμού που συνοδεύουν τη συγκατάθεση βάσει του άρθρου 4 παράγραφος 7. Επιπλέον, ακόμη και σε περίπτωση χορήγησης συγκατάθεσης βάσει του άρθρου 4 παράγραφος 7, η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη εφαρμόζεται σε ζημία των υδάτων που οφείλεται σε μη συμμόρφωση με τις εν λόγω προϋποθέσεις ⁽¹⁶³⁾.
174. Στην υπόθεση C-529/15 *Folk* το Δικαστήριο εξέτασε το ενδεχόμενο εφαρμογής της εξαίρεσης του άρθρου 4 παράγραφος 7 στον ορισμό της «ζημίας των υδάτων». Έκρινε ότι «σε περίπτωση που η άδεια έχει χορηγηθεί κατ' εφαρμογήν εθνικών διατάξεων χωρίς να έχουν εξετασθεί οι προϋποθέσεις του άρθρου 4, παράγραφος 7, στοιχεία α' έως δ', της οδηγίας 2000/60/EK ..., το εθνικό δικαστήριο δεν υποχρεούται να ελέγξει το ίδιο αν πληρούνται οι προϋποθέσεις της ανωτέρω διατάξεως προκειμένου να κρίνει αν υφίσταται περιβαλλοντική ζημία υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/35, όπως έχει τροποποιηθεί με την οδηγία 2009/31». Στην εν λόγω υπόθεση τονίζεται περαιτέρω η ανάγκη αυστηρής εφαρμογής της εξαίρεσης. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή το δικαίωμα να απορρίψει την εξαίρεση εάν η αρχή που χορήγησε την άδεια δεν αποδειξει την πλήρη συμμόρφωση με τα αυστηρά κριτήρια που ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 7.

B) ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΥΔΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΑ Η ΟΔΗΓΙΑ-ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Ουσιαστικό και γεωγραφικό πεδίο των θαλάσσιων υδάτων

Πλαίσιο 12: Ορισμός των «θαλάσσιων υδάτων» στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική

Το άρθρο 3 σημείο 1 της οδηγίας-πλαisiού για τη θαλάσσια στρατηγική ορίζει ότι ως «θαλάσσια ύδατα» νοούνται:

- α) τα ύδατα, ο θαλάσσιος βυθός και το υπέδαφος στη θαλάσσια πλευρά της γραμμής βάσης από την οποία υπολογίζονται τα χωρικά ύδατα, έως τα όρια της περιοχής όπου ένα κράτος μέλος έχει ή/και ασκεί δικαιώματα βάσει δικαιοδοσίας, σύμφωνα με τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, εξαιρουμένων των υδάτων των παρακειμένων στις υπερπόντιες χώρες και εδάφη που αναφέρονται στο παράρτημα II της συνθήκης και στα Γαλλικά Υπερόντια Διαμερίσματα και Εδαφικές Ενότητες, και
- β) τα παράκτια ύδατα όπως καθορίζονται από την οδηγία 2000/60/EK, ο πυθμένας και το υπέδαφός του, στο βαθμό που ιδιαίτερες πτυχές της περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος δεν έχουν ήδη ρυθμισθεί από την εν λόγω οδηγία ή από άλλο κοινοτικό νομοθέτημα.»

175. Όπως φαίνεται, ο ορισμός για τα «θαλάσσια ύδατα» στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική επικαλύπτει τον ορισμό για τα «παράκτια ύδατα» στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, και η οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική εφαρμόζεται σε αυτά στον βαθμό που ιδιαίτερες πτυχές της περιβαλλοντικής κατάστασης των θαλάσσιων υδάτων δεν έχουν ήδη ρυθμισθεί από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα ή από άλλο ενωσιακό νομοθέτημα ⁽¹⁶⁴⁾. Επιπλέον, υπάρχει επικάλυψη με το πεδίο των «χωρικών υδάτων», όπως αναφέρεται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα. Η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται εντός των χωρικών υδάτων όταν η ζημία αφορά τη χημική κατάσταση.

Έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες

176. Η έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες στα «θαλάσσια ύδατα» είναι η «περιβαλλοντική κατάσταση» αυτών, όπως ορίζεται στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική —βλ. πλαίσιο 13 κατωτέρω. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, ο ορισμός για τα «θαλάσσια ύδατα» αποκλείει πτυχές της περιβαλλοντικής κατάστασης που έχουν ήδη ρυθμισθεί από την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα ή από άλλο ενωσιακό νομοθέτημα. Όσον αφορά τις άλλες ενωσιακές νομοθετικές πράξεις, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι οδηγίες για τη φύση (βλ. παράγραφο 95 ανωτέρω).

⁽¹⁶¹⁾ Βλ. σκέψεις 44 και 45.

⁽¹⁶²⁾ Βλ. άρθρο 4 παράγραφος 7 στοιχείο α) της οδηγίας-πλαisiού για τα ύδατα.

⁽¹⁶³⁾ Η προαναφερθείσα υπόθεση C-461/13 *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV κατά Bundesrepublik Deutschland* έχει επίσης σημασία για την ερμηνεία του άρθρου 4 παράγραφος 7 της οδηγίας-πλαisiού για τα ύδατα.

⁽¹⁶⁴⁾ Παλαιότερα, κοινοτικό νομοθέτημα.

Πλαίσιο 13: Ορισμός της «περιβαλλοντικής κατάστασης»

Το άρθρο 3 παράγραφος 4 της οδηγίας-πλαίσου για τη θάλασσα στρατηγική ορίζει ότι ως «περιβαλλοντική κατάσταση» νοείται:

«η συνολική κατάσταση του περιβάλλοντος στα θαλάσσια ύδατα, λαμβάνοντας υπόψη τη δομή, τη λειτουργία και τις διεργασίες των συστατικών των θαλάσσιων οικοσυστημάτων από κοινού με τους φυσικούς φυσιογραφικούς, γεωγραφικούς, βιολογικούς, γεωλογικούς και κλιματικούς παράγοντες, καθώς και τις φυσικές, ηχητικές και χημικές συνθήκες, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που οφείλονται σε ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα ή έξω από μια συγκεκριμένη περιοχή.»

177. Η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα ρυθμίζει ήδη τα ακόλουθα σε σχέση με τα παράκτια ύδατα: συγκεντρώσεις χημικών ουσιών· βιολογικά στοιχεία· υδρομορφολογικά στοιχεία που υποστηρίζουν τα βιολογικά στοιχεία· χημικά και φυσικοχημικά στοιχεία που υποστηρίζουν τα βιολογικά στοιχεία· γενικά στοιχεία· και συγκεκριμένους ρύπους. Επιπλέον, η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα ρυθμίζει τις συγκεντρώσεις χημικών ουσιών εντός των χωρικών υδάτων.
178. Οι οδηγίες για τη φύση ρυθμίζουν ήδη τους θαλάσσιους οικοτόπους και τα θαλάσσια είδη που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους. Επιπλέον, εφαρμόζονται στο θαλάσσιο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης και της υφαλοκρηπίδας όταν ένα κράτος μέλος ασκεί δικαιοδοσία (βλ. παράγραφο 95 ανωτέρω).

Αξιολόγηση των σημαντικών δυσμενών συνεπειών

Περιστάσεις

179. Όπως και με τα ύδατα που αφορά η οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, οι δυσμενείς συνέπειες για τους σκοπούς της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη θα έχουν σημασία μόνον εφόσον υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των συνεπειών αυτών και των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που περιγράφονται στο παράρτημα III της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Η φύση των δραστηριοτήτων αυτών θα πρέπει να υποδεικνύει την πιθανή φύση των ζημιογόνων παραγόντων που ενδέχεται να προκαλέσουν δυσμενείς συνέπειες στα θαλάσσια ύδατα και σχετική υποβάθμιση των υπηρεσιών.
180. Οι ακόλουθες δραστηριότητες που αναφέρονται στο παράρτημα III της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη ⁽¹⁶⁵⁾ είναι οι πλέον πιθανές να έχουν σημασία όσον αφορά τη ζημία των θαλάσσιων υδάτων:
- Βιομηχανικές δραστηριότητες βάσει του παραρτήματος III σημείο 1, δηλαδή λειτουργία εγκαταστάσεων που προϋποθέτουν άδεια, σύμφωνα με την οδηγία 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 1996, σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης ⁽¹⁶⁶⁾. Για παράδειγμα, η διύλιση πετρελαίου και αερίου σε λιμενικές περιοχές μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη ρύπανση των παράκτιων υδάτων·
  - Δραστηριότητες διαχείρισης αποβλήτων βάσει του παραρτήματος III σημείο 2, δηλαδή συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση και διάθεση των αποβλήτων και των επικινδύνων αποβλήτων που προϋποθέτουν άδεια ή καταχώριση σύμφωνα με την οδηγία 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου περί των στερεών αποβλήτων και της οδηγίας 91/689/ΕΟΚ του Συμβουλίου για τα επικίνδυνα απόβλητα ⁽¹⁶⁷⁾. Για παράδειγμα, η ζημία μπορεί να οφείλεται στην εκ προθέσεως απόρριψη αποβλήτων στη θάλασσα ή στην κακή διαχείριση χώρων υγειονομικής ταφής κατά μήκος της ακτής ⁽¹⁶⁸⁾·
  - Παραγωγή, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον, σύμφωνα με το παράρτημα III σημείο 7 στοιχείο α), επικινδύνων ουσιών, όπως ορίζονται στο άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας 67/548/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1967, περί προσεγγίσεως των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν στην ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικινδύνων ουσιών ⁽¹⁶⁹⁾. Για παράδειγμα, σε θαλάσσια ύδατα που υπάγονται στη δικαιοδοσία κράτους μέλους, ενδέχεται να υπάρξουν ατυχήματα και διαρροές στη θάλασσα λόγω

⁽¹⁶⁵⁾ Οι δραστηριότητες αυτές, όπως προαναφέρθηκε, είναι συνήθως όλες οι εγκεκριμένες δραστηριότητες.

⁽¹⁶⁶⁾ Αντικαταστάθηκε από την οδηγία περί βιομηχανικών εκπομπών.

⁽¹⁶⁷⁾ Συγχωνεύθηκε και αντικαταστάθηκε με την οδηγία 2008/98/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 2008, για τα απόβλητα και την κατάργηση ορισμένων οδηγιών (ΕΕ L 312 της 22.11.2008, σ. 3).

⁽¹⁶⁸⁾ Βλ. υπόθεση C-494/01, *Commission κατά Ireland*, σκέψη 84 για παράδειγμα επιβλαβούς χώρου απόρριψης αποβλήτων σε παράκτια τοποθεσία.

⁽¹⁶⁹⁾ Αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1272/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, για την ταξινόμηση, την επισήμανση και τη συσκευασία των ουσιών και των μειγμάτων, την τροποποίηση και την κατάργηση των οδηγιών 67/548/ΕΟΚ και 1999/45/ΕΚ και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1907/2006 (ΕΕ L 353 της 31.12.2008, σ. 1).

υπεράκτιων εργασιών πετρελαίου και φυσικού αερίου (δηλαδή δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης). Αξίζει να σημειωθεί ότι η οδηγία 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2013, για την ασφάλεια των υπεράκτιων εργασιών πετρελαίου και φυσικού αερίου και την τροποποίηση της οδηγίας 2004/35/ΕΚ⁽¹⁷⁰⁾ (οδηγία για την ασφάλεια των υπεράκτιων εργασιών) περιλαμβάνει επιπλέον ορισμένες ειδικές διατάξεις και ορισμούς, ειδικότερα στο άρθρο 2 σημεία 5, 11, 15, 16 και στο άρθρο 7. Ως εκ τούτου, την ευθύνη στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν την έχει ο «φορέας εκμετάλλευσης» αλλά ο «κάτοχος άδειας» για υπεράκτια δραστηριότητα εξερεύνησης ή παραγωγής που προκαλεί την περιβαλλοντική ζημία·

- Ναυτιλιακές δραστηριότητες βάσει του παραρτήματος III σημείο 8, δηλαδή θαλάσσιες μεταφορές που αφορούν τις ελάχιστες προδιαγραφές που απαιτούνται για τα πλοία τα οποία κατευθύνονται σε ή αποπλέουν από κοινοτικούς λιμένες μεταφέροντας επικίνδυνα ή ρυπογόνα εμπορεύματα, όπως ορίζονται στην οδηγία 93/75/ΕΟΚ του Συμβουλίου⁽¹⁷¹⁾. Οι θαλάσσιες μεταφορές είναι πιθανό να περιλαμβάνουν τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων εμπορευμάτων σε εμπορευματοκιβώτια και η απώλεια εμπορευματοκιβωτίων στη θάλασσα μπορεί να συνιστά ζημιολόγο γεγονός·
- Διασυνοριακή αποστολή αποβλήτων εντός, προς ή έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση βάσει του παραρτήματος III σημείο 12 (για την οποία απαιτείται άδεια ή η οποία απαγορεύεται κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 259/93 του Συμβουλίου⁽¹⁷²⁾). Για παράδειγμα, υπάρχει το ενδεχόμενο απώλειας των αποβλήτων στη θάλασσα κατά τη διάρκεια της μεταφοράς τους.

181. Ο πίνακας 2β «Χρήσεις και ανθρώπινες δραστηριότητες στο θαλάσσιο περιβάλλον ή με επιρροή επί αυτού» της οδηγίας 2017/845/ΕΕ⁽¹⁷³⁾ της Επιτροπής περιέχει σχετικές ενδείξεις όσον αφορά δραστηριότητες που ενδέχεται να προκαλέσουν ζημία των θαλάσσιων υδάτων, παρότι για την εφαρμογή της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη λαμβάνονται υπόψη μόνο οι επαγγελματικές δραστηριότητες που παρατίθενται επίσης στο παράρτημα III της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.
182. Όσον αφορά τη ζημία των θαλάσσιων υδάτων είναι σκόπιμο να αναφερθούν οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 4 παράγραφος 2 και στο άρθρο 4 παράγραφος 3 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 2, η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν εφαρμόζεται όταν επικείμενη απειλή ζημίας ή πραγματική ζημία των θαλάσσιων υδάτων προκύπτει λόγω συμβάντος, η ευθύνη ή η αποζημίωση για το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής οιασδήποτε από τις διεθνείς συμβάσεις που απαριθμούνται στο παράρτημα IV⁽¹⁷⁴⁾. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 3 δεν θίγεται το δικαίωμα του φορέα εκμετάλλευσης να περιορίσει την ευθύνη του σύμφωνα με τις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας με τις οποίες εφαρμόζονται ορισμένες διεθνείς συμβάσεις⁽¹⁷⁵⁾.

Διενέργεια της αξιολόγησης

183. Όπως και στην περίπτωση της ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, καθώς και της ζημίας σε συγκεκριμένα ύδατα βάσει της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα, η σημασία των δυσμενών συνεπειών θα πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με την αρχική κατάσταση. Όπως προαναφέρθηκε, ο ορισμός για την «αρχική κατάσταση» καλύπτει όλους τους φυσικούς πόρους και τις υπηρεσίες. Επιπλέον, η αρχική κατάσταση αναφέρεται στο παράρτημα II σημείο 1 στο πλαίσιο τόσο της ζημίας των υδάτων όσο και της ζημίας των προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων.
184. Από τον ορισμό για την «αρχική κατάσταση» προκύπτει ότι η αξιολόγηση των σημαντικών δυσμενών συνεπειών θα πρέπει να αφορά την περιοχή ή τις περιοχές των θαλάσσιων υδάτων που επηρεάζονται δυσμενώς και ότι θα πρέπει να περιλαμβάνει σύγκριση της κατάστασης που επικρατούσε στην εν λόγω περιοχή ή στις εν λόγω περιοχές πριν και μετά το ζημιολόγο γεγονός. Για την αξιολόγησή τους θα πρέπει να χρησιμοποιούνται οι καλύτερες διαθέσιμες πληροφορίες.

⁽¹⁷⁰⁾ ΕΕ L 178 της 28.6.2013, σ. 66.

⁽¹⁷¹⁾ Αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2002/59/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2002, για τη δημιουργία κοινοτικού συστήματος παρακολούθησης της κυκλοφορίας των πλοίων και ενημέρωσης και την κατάργηση της οδηγίας 93/75/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 208 της 5.8.2002, σ. 10).

⁽¹⁷²⁾ Αντικαταστάθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2006, για τις μεταφορές αποβλήτων (ΕΕ L 190 της 12.7.2006, σ. 1).

⁽¹⁷³⁾ Οδηγία (ΕΕ) 2017/845 της Επιτροπής, της 17ης Μαΐου 2017, για την τροποποίηση της οδηγίας 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά τους ενδεικτικούς καταλόγους στοιχείων που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την εκπόνηση των θαλάσσιων στρατηγικών (ΕΕ L 125 της 18.5.2017, σ. 27).

⁽¹⁷⁴⁾ Οι σχετικές συμβάσεις είναι οι εξής: διεθνής σύμβαση του 1992 αναφορικά με την αστική ευθύνη για ζημίες ρύπανσης από πετρέλαιο· διεθνής σύμβαση του 1992 για τη σύσταση Διεθνούς Ταμείου για την αποκατάσταση ζημιών από τη ρύπανση πετρελαίου· διεθνής σύμβαση του 2001 για την αστική ευθύνη για ζημία ρύπανσης από πετρέλαιο κίνησης· διεθνής σύμβαση του 1996/2010 για την αστική ευθύνη και αποζημίωση για ζημία σε σχέση με τη θάλασσα μεταφορά επικινδύνων και επιβλαβών ουσιών (δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ).

⁽¹⁷⁵⁾ Σύμβαση του 1976 για τον περιορισμό της ευθύνης για ναυτικές απαιτήσεις (LLMC)· Σύμβαση του Στρασβούργου του 1988 για τον περιορισμό της ευθύνης στην εσωτερική ναυσιπλοία (CLNI).

185. Οι δυσμενείς συνέπειες περιλαμβάνουν δυσμενή μεταβολή των θαλάσσιων υδάτων. Επίσης είναι πιθανό να υπάρχει συναφής υποβάθμιση των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν τα εν λόγω ύδατα σε σχέση με την αρχική κατάσταση. Όσον αφορά άλλες κατηγορίες φυσικών πόρων, τα θαλάσσια ύδατα παρέχουν υπηρεσίες στους φυσικούς οικοτόπους και στα προστατευόμενα είδη που απαντώνται σε αυτούς, όπως παλιρροϊκές ροές στην περίπτωση ορισμένων παράκτιων οικοτόπων ή πηγές τροφής στην περίπτωση θαλάσσιων θηλαστικών ή θαλάσσιων πτηνών. Οι εν λόγω υπηρεσίες δεν περιορίζονται σε προστατευόμενες θαλάσσιες περιοχές (ΠΘΠ), όπως οι τόποι Natura 2000 που έχουν χαρακτηριστεί βάσει των οδηγιών για τη φύση, αλλά έχουν ιδιαίτερη σημασία για αυτές, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες αυτές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων διατήρησης των τοποθεσιών. Η έννοια των υπηρεσιών εκτείνεται επίσης στις υπηρεσίες προς τους ανθρώπους. Για παράδειγμα, τα θαλάσσια ύδατα παρέχουν ιχθύς και άλλα είδη διατροφής προς όφελος των ανθρώπων. Ως άλλο παράδειγμα, παρέχουν επίσης δυνατότητες ερασιτεχνικής παρατήρησης φαλανών.
186. Έχοντας υπόψη την έννοια αναφοράς «περιβαλλοντική κατάσταση», είναι σκόπιμο να ληφθούν υπόψη οι εργασίες που προβλέπονται στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική ως αφετηρία για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης και τυχόν σχετικών μεταβολών ή συναφούς υποβάθμισης.
187. Το άρθρο 8 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική προβλέπει την αρχική αξιολόγηση των θαλάσσιων υδάτων από τα κράτη μέλη για τους σκοπούς της προετοιμασίας θαλάσσιων στρατηγικών στο πλαίσιο της εν λόγω οδηγίας. Το άρθρο 17 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική προβλέπει την επανεξέταση των εν λόγω αρχικών αξιολογήσεων κάθε έξι έτη. Χάριν ευκολίας, οι εν λόγω αξιολογήσεις αναφέρονται στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές ως «αξιολογήσεις της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική» ή «αξιολογήσεις ΟΠΘΣ» με σκοπό τη διάκρισή τους από την αξιολόγηση των σημαντικών δυσμενών συνεπειών βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.
188. Η οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική χρησιμοποιεί την έννοια της «καλής περιβαλλοντικής κατάστασης» —βλ. πλαίσιο 14 κατωτέρω.

Πλαίσιο 14: Ορισμός για την «καλή περιβαλλοντική κατάσταση» στο άρθρο 3 σημείο 5 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική:

«5. Ως “καλή περιβαλλοντική κατάσταση” νοείται η περιβαλλοντική κατάσταση των θαλασσιών υδάτων στην οποία τα ύδατα αυτά παρέχουν οικολογικά ποικίλους και δυναμικούς ωκεανούς και θάλασσες που είναι καθαρές, υγιείς και παραγωγικές στα πλαίσια των εγγενών συνθηκών τους, και όπου η χρήση του θαλάσσιου περιβάλλοντος βρίσκεται σε επίπεδο αιφορίας, διασφαλίζοντας έτσι τις δυνατότητες για χρήσεις και δραστηριότητες από τις σημερινές και τις μελλοντικές γενεές, ήτοι:

- α) δομή, λειτουργίες και διεργασίες των συστατικών των θαλάσσιων οικοσυστημάτων, από κοινού με τους συνδεδεμένους φυσιογραφικούς, γεωγραφικούς, γεωλογικούς και κλιματικούς παράγοντες, που επιτρέπουν στα εν λόγω οικοσυστήματα να λειτουργούν πλήρως και να διατηρούν την ανθεκτικότητά τους απέναντι στην ανθρωπογενή κλιματική αλλαγή. Τα θαλάσσια είδη και ενδιαιτήματα προστατεύονται, η ανθρωπογενής υποβάθμιση της βιοποικιλότητας προλαμβάνεται και τα διάφορα βιολογικά στοιχεία λειτουργούν σε ισορροπία·
- β) υδρομορφολογικές, φυσικές και χημικές ιδιότητες των οικοσυστημάτων, συμπεριλαμβανομένων των ιδιοτήτων εκείνων που προκύπτουν από ανθρώπινες δραστηριότητες στη συγκεκριμένη περιοχή, που υποστηρίζουν τα ανωτέρω οικοσυστήματα. Οι ανθρωπογενείς εναποθέσεις ουσιών και ενέργειας, περιλαμβανομένου του θορύβου, στο θαλάσσιο περιβάλλον δεν προκαλούν ρύπανση.

Η καλή περιβαλλοντική κατάσταση προσδιορίζεται στο επίπεδο της θαλάσσιας περιοχής ή υποπεριοχής σύμφωνα με το άρθρο 4, με βάση τα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής του παραρτήματος Ι. Για να επιτευχθεί ο στόχος της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης εφαρμόζεται μια ευέλικτη διαχείριση με βάση την προσέγγιση ανά οικοσύστημα.»

189. Σε σχέση με την αρχική αξιολόγηση ΟΠΘΣ, το άρθρο 9 παράγραφος 1 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική επιβάλλει στα κράτη μέλη να αποφασίζουν, σε κάθε θαλάσσια περιοχή ή υποπεριοχή, μια δέσμη χαρακτηριστικών της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης, βάσει των έντεκα παραμέτρων ποιοτικής περιγραφής που αναφέρονται στο παράρτημα Ι. Οι εν λόγω παράμετροι περιγράφονται στο πλαίσιο 15 κατωτέρω. Οι θαλάσσιες περιοχές ⁽¹⁷⁶⁾ και υποπεριοχές ⁽¹⁷⁷⁾ που αναφέρονται στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2.

⁽¹⁷⁶⁾ Βαλτική Θάλασσα· Βορειοανατολικός Ατλαντικός Ωκεανός· Μεσόγειος Θάλασσα· Μαύρη θάλασσα.

⁽¹⁷⁷⁾ Στον Βορειοανατολικό Ατλαντικό: η ευρύτερη Βόρεια Θάλασσα, συμπεριλαμβανομένου του Kattegat και του διαύλου της Μάγχης· η Κελτική Θάλασσα· ο Βοσκαϊκός Κόλπος και οι ιβηρικές ακτές· ο Ατλαντικός, η Μακαρονησιακή βιογεωγραφική περιοχή, που ορίζεται από τα θαλάσσια ύδατα που περιβάλλουν τις Αζόρες Νήσους και τη Μαδέρα καθώς και τις Κανάριες Νήσους.
Στη Μεσόγειο Θάλασσα: η Δυτική Μεσόγειος· η Αδριατική· το Ιόνιο Πέλαγος και η Κεντρική Μεσόγειος· το Αιγαίο Πέλαγος - Ανατολική Μεσόγειος.

Πλαίσιο 15: Χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής για τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης

1. Η βιοποικιλότητα διατηρείται. Η ποιότητα και η συχνότητα των ενδιατημάτων και η κατανομή και αφθονία των ειδών είναι σύμφωνες με τις ισχύουσες φυσιογραφικές, γεωγραφικές και κλιματικές συνθήκες.
2. Η εισαγωγή μη αυτόχθονων ειδών από τις ανθρώπινες δραστηριότητες είναι σε επίπεδα που δεν αλλοιώνουν δυσμενώς τα οικοσυστήματα.
3. Οι πληθυσμοί όλων των εμπορικά εκμεταλλεύσιμων ιχθύων, των μαλακίων και των οστρακοδέρμων βρίσκονται σε ασφαλή όρια από βιολογική άποψη, παρουσιάζοντας μια κατανομή του πληθυσμού ανά ηλικία και ανά μέγεθος που δείχνει την καλή κατάσταση του αποθέματος.
4. Όλα τα στοιχεία των δικτύων θαλάσσιας τροφής, στο βαθμό που είναι γνωστά, υπάρχουν σε συνθήκες φυσιολογικής αφθονίας και ποικιλίας και σε επίπεδα ικανά να εξασφαλίσουν τη μακροπρόθεσμη αφθονία των ειδών και τη διατήρηση της πλήρους αναπαραγωγικής ικανότητάς τους.
5. Ελαχιστοποιείται ο ανθρωπογενής ευτροφισμός και ιδίως οι δυσμενείς επιπτώσεις του, όπως απώλειες στη βιοποικιλότητα, υποβάθμιση του οικοσυστήματος, εξάπλωση επιβλαβών φυκών και έλλειψη οξυγόνου στο βυθό των θαλασσών.
6. Η ακεραιότητα του θαλάσσιου βυθού είναι τέτοια ώστε να διασφαλίζονται η δομή και οι λειτουργίες των οικοσυστημάτων ενώ, ιδίως, τα βενθικά οικοσυστήματα δεν επηρεάζονται αρνητικά.
7. Η μόνιμη αλλοίωση των υδρογραφικών συνθηκών δεν επηρεάζει δυσμενώς τα θαλάσσια οικοσυστήματα.
8. Οι συγκεντρώσεις των ρυπογόνων ουσιών βρίσκονται σε επίπεδα που δεν προκαλούν αποτελέσματα ρύπανσης.
9. Οι ρυπογόνες ουσίες σε ψάρια και άλλα θαλασσινά για ανθρώπινη κατανάλωση δεν υπερβαίνουν τα επίπεδα που θεσπίζονται από την κοινοτική νομοθεσία ή άλλα αντίστοιχα πρότυπα.
10. Οι ιδιότητες και ποσότητες των απορριμμάτων στη θάλασσα δεν προκαλούν βλάβη στο παραθαλάσσιο και θαλάσσιο περιβάλλον.
11. Η εισαγωγή ενέργειας, καθώς και υποθαλάσσιου θορύβου βρίσκονται σε επίπεδα που δεν επηρεάζουν δυσμενώς το θαλάσσιο περιβάλλον.

190. Η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση ⁽¹⁷⁸⁾ σχετικά με κριτήρια και μεθοδολογικά πρότυπα για καθένα από τα έντεκα χαρακτηριστικά περιγραφής για τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης από τα κράτη μέλη ⁽¹⁷⁹⁾. Για τον προσδιορισμό και την επίτευξη καλής περιβαλλοντικής κατάστασης έχουν σημασία όλα τα ακόλουθα: «στοιχεία κριτηρίων» ⁽¹⁸⁰⁾· οριακές τιμές ⁽¹⁸¹⁾ για κάθε κριτήριο ⁽¹⁸²⁾· επίπεδα ποιότητας ⁽¹⁸³⁾· ο βαθμός στον οποίο έχουν επιτευχθεί και πρέπει να επιτευχθούν οι οριακές τιμές ⁽¹⁸⁴⁾· και ενδεικτικοί κατάλογοι χαρακτηριστικών, πιέσεων και επιπτώσεων ⁽¹⁸⁵⁾. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ τους είναι επίσης σημαντική ⁽¹⁸⁶⁾.

⁽¹⁷⁸⁾ Απόφαση (ΕΕ) 2017/848 της Επιτροπής, της 17ης Μαΐου 2017, για τη θέσπιση κριτηρίων και μεθοδολογικών προτύπων για την καλή περιβαλλοντική κατάσταση των θαλάσσιων υδάτων καθώς και προδιαγραφών και τυποποιημένων μεθόδων για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση, και για την κατάργηση της απόφασης 2010/477/ΕΕ (ΕΕ L 125 της 18.5.2017, σ. 43).

⁽¹⁷⁹⁾ Στην απόφαση ορίζεται, για κάθε χαρακτηριστικό περιγραφής, ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να εκφράζεται ο βαθμός επίτευξης καλής περιβαλλοντικής κατάστασης για κάθε περιοχή, οικότοπο ή πληθυσμό. Βλ. τα μεθοδολογικά πρότυπα που απαριθμούνται στο παράρτημα της απόφασης.

⁽¹⁸⁰⁾ Τα στοιχεία αυτά ορίζονται στο άρθρο 2 σημείο 4 της απόφασης (ΕΕ) 2017/848 ως «τα συστατικά στοιχεία ενός οικοσυστήματος, συγκεκριμένα τα βιολογικά του στοιχεία (είδη, οικότοποι και οι κοινότητες τους) ή πτυχές των πιέσεων στο θαλάσσιο περιβάλλον (βιολογικές, φυσικές, ουσίες, απορρίμματα και ενέργεια), που αξιολογούνται με βάση το κάθε κριτήριο».

⁽¹⁸¹⁾ Η «οριακή τιμή» ορίζεται στο άρθρο 2 σημείο 5 της απόφασης (ΕΕ) 2017/848 ως «η τιμή ή το εύρος τιμών που επιτρέπουν την αξιολόγηση του ποιοτικού επιπέδου που επιτυγχάνεται για ένα συγκεκριμένο κριτήριο, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην εκτίμηση του βαθμού επίτευξης καλής περιβαλλοντικής κατάστασης».

⁽¹⁸²⁾ Βλ. άρθρο 4 της απόφασης (ΕΕ) 2017/848. Οι οριακές τιμές πρέπει να καθορίζονται σε επίπεδο Ένωσης ή περιοχής ή υποπεριοχής. Επί του παρόντος, δεν έχουν καθοριστεί οριακές τιμές για όλα τα κριτήρια, αλλά βρίσκονται υπό ανάπτυξη. Ένα παράδειγμα είναι ο αριθμός ορισμένων απορριμμάτων ανά τετραγωνικό μέτρο. Όσον αφορά τους παράγοντες μόλυνσης, η οριακή τιμή είναι το ποιοτικό περιβαλλοντικό πρότυπο που ορίζεται στην οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα, εφόσον ισχύει.

⁽¹⁸³⁾ Το άρθρο 4 παράγραφος 1 στοιχείο γ) της απόφασης (ΕΕ) 2017/848 ορίζει ότι οι οριακές τιμές, κατά περίπτωση, διακρίνουν το επίπεδο ποιότητας που εκφράζει τη σημασία μιας δυσμενούς επίδρασης για ένα κριτήριο και θα πρέπει να ορίζονται σε σχέση με μια συνθήκη αναφοράς. Στο πλαίσιο αυτό, η αιτιολογική σκέψη 13 της απόφασης ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι: «Οι οριακές τιμές θα πρέπει να αντανακλούν, κατά περίπτωση, το επίπεδο ποιότητας που εκφράζει τη σημασία μιας δυσμενούς επίδρασης για ένα κριτήριο και θα πρέπει να ορίζονται σε σχέση με μια συνθήκη αναφοράς.» Επισημαίνεται ότι ο όρος της «δυσμενούς επίδρασης» χρησιμοποιείται στην απόφαση (ΕΕ) 2017/848 ανεξάρτητα από τη φράση «επηρεάζει δυσμενώς, σε σημαντικό βαθμό» που αναφέρεται στον ορισμό για τη «ζημία των υδάτων».

⁽¹⁸⁴⁾ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 14 και 15 της απόφασης (ΕΕ) 2017/848. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 1 παράγραφος 3 της οδηγίας-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική, η συνολική πίεση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων θα πρέπει να παραμένει σε επίπεδα που είναι συμβατά με την επίτευξη καλής περιβαλλοντικής κατάστασης, διασφαλίζοντας ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η ικανότητα των θαλάσσιων οικοσυστημάτων να αντιδρούν στις ανθρωπογενείς αλλαγές· και ότι αυτό μπορεί να συνεπάγεται ότι, κατά περίπτωση, οι οριακές τιμές για ορισμένες πιέσεις και τις περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις δεν επιτυγχάνονται απαραίτητα σε όλες τις περιοχές των θαλάσσιων υδάτων των κρατών μελών, εφόσον κάτι τέτοιο δεν θέτει σε κίνδυνο την επίτευξη των στόχων της οδηγίας-πλαϊσίου για τη θαλάσσια στρατηγική, ενώ ταυτόχρονα επιτρέπουν και την αιεφόρο χρήση των θαλάσσιων αγαθών και υπηρεσιών.

⁽¹⁸⁵⁾ Οι κατάλογοι αυτοί παρατίθενται στο παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας-πλαϊσίου για τη θαλάσσια στρατηγική.

⁽¹⁸⁶⁾ Οι διασυνδέσεις μεταξύ των διαφόρων αυτών πτυχών του προσδιορισμού της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης εξηγούνται σε έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής. Βλ. SWD(2020) 62, συνοδευτικό έγγραφο της οδηγίας-πλαϊσίου για τη θαλάσσια στρατηγική σχετικά με τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης και τη σύνδεσή της με τις αξιολογήσεις και τον καθορισμό περιβαλλοντικών στόχων.

191. Όλα τα ανωτέρω διαμορφώνουν ένα πλαίσιο για την αξιολόγηση της ζημίας των θαλάσσιων υδάτων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.
192. Σε σύγκριση με τις αξιολογήσεις ΟΠΘΣ, η αξιολόγηση της ζημίας των θαλάσσιων υδάτων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη προϋποθέτει πιο συγκεκριμένη διαδικασία, η οποία καθορίζεται από την ανάγκη προσδιορισμού της αρχικής κατάστασης της περιοχής των θαλάσσιων υδάτων που επηρεάζονται από το ζημιογόνο γεγονός, καθώς και των μεταβολών στην περιβαλλοντική κατάσταση της περιοχής των θαλάσσιων υδάτων που επηρεάζονται και τυχόν υποβάθμισης των υπηρεσιών που παρέχει η εν λόγω περιοχή. Τούτου λεχθέντος, οι αξιολογήσεις ΟΠΘΣ αφορούν την περιβαλλοντική κατάσταση των ευρύτερων θαλάσσιων υδάτων στα οποία βρίσκονται τα θαλάσσια ύδατα που πλήττονται από τη ζημία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι αξιολογήσεις ΟΠΘΣ θα πρέπει να παρέχουν πληροφορίες που είναι συναφείς για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης. Επιπλέον, οι αξιολογήσεις ΟΠΘΣ και τα κριτήρια και τα μεθοδολογικά πρότυπα τα οποία η οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική επιβάλλει να χρησιμοποιούνται προκειμένου να προσδιοριστούν τα χαρακτηριστικά της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης διευκολύνουν την αξιολόγηση των δυσμενών μεταβολών και των υποβαθμίσεων βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη. Ο λόγος είναι ότι καθιστούν δυνατή την καλύτερη κατανόηση των συστατικών στοιχείων της περιβαλλοντικής κατάστασης που έχουν σχέση με την εν λόγω αξιολόγηση, καθώς και την καλύτερη κατανόηση των μεταβολών και των υποβαθμίσεων που ενδέχεται να έχουν σημασία.
193. Η αξιολόγηση ενός μεμονωμένου ζημιογόνου γεγονότος στα θαλάσσια ύδατα θα πρέπει, συνεπώς, να βασίζεται στον ορισμό για την «καλή περιβαλλοντική κατάσταση» του άρθρου 3 σημείο 5 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική, στα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής για τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης, στα κριτήρια και τα μεθοδολογικά πρότυπα για τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης σύμφωνα με την απόφαση (ΕΕ) 2017/848, και στα χαρακτηριστικά της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης που αποφασίζονται από τα κράτη μέλη σύμφωνα με το άρθρο 9 παράγραφος 1 της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική και επικαιροποιούνται μέσω του άρθρου 17 της ίδιας οδηγίας. Η αξιολόγηση στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη θα πρέπει επίσης να βασίζεται στους ενδεικτικούς καταλόγους χαρακτηριστικών, πιέσεων και επιπτώσεων της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική.
194. Όσον αφορά την «περιβαλλοντική κατάσταση», όλα τα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής για τον προσδιορισμό της καλής περιβαλλοντικής κατάστασης είναι δυναμικά συναφή για την εκτίμηση της αρχικής κατάστασης και τη μέτρηση της δυσμενούς μεταβολής ή υποβάθμισης των φυσικών υπηρεσιών. Όταν τα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής είναι συναφή, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι παράμετροι που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, δηλαδή τα κριτήρια, τα μεθοδολογικά πρότυπα, τα αποφασισμένα χαρακτηριστικά καλής περιβαλλοντικής κατάστασης και οι ενδεικτικοί κατάλογοι χαρακτηριστικών, πιέσεων και επιπτώσεων.
195. Η ζημία θα πρέπει ενδεχομένως να διαπιστώνεται με βάση περισσότερα από ένα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής⁽¹⁸⁷⁾. Από την άλλη πλευρά, για τον προσδιορισμό της ζημίας των θαλάσσιων υδάτων αρκεί ένα μόνο από τα χαρακτηριστικά ποιοτικής περιγραφής της περιοχής της ζημίας να υποδηλώνει δυσμενή συνέπεια.
196. Στην πράξη, δεν είναι πιθανό να έχουν όλα τα χαρακτηριστικά περιγραφής την ίδια συνάφεια για την αξιολόγηση περίπτωσης ζημίας στα θαλάσσια ύδατα σύμφωνα με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη. Όσον αφορά τις επαγγελματικές δραστηριότητες του παραρτήματος III της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη και τους ζημιογόνους παράγοντες που είναι πιθανό να έχουν σχέση με ζημιογόνα γεγονότα που συνδέονται με αυτές, τα ακόλουθα χαρακτηριστικά περιγραφής που απαριθμούνται στο πλαίσιο 15 ανωτέρω είναι πιθανό να έχουν μεγαλύτερη συνάφεια σε σύγκριση με τα άλλα: 1, 5, 8, 10 και 11.

Προσδιορισμός των σημαντικών δυσμενών συνεπειών

197. Η κλίμακα τόσο της αξιολόγησης όσο και του προσδιορισμού των σημαντικών δυσμενών συνεπειών στα θαλάσσια ύδατα στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη θα πρέπει να διακρίνεται από την κλίμακα της αξιολόγησης ΟΠΘΣ. Η οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη βασίζεται στο περιεχόμενο της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική, ενώ αμφότερες χρησιμοποιούν ορισμένους κοινούς όρους και έννοιες και επιδιώκουν την επίτευξη παρόμοιων στόχων. Για παράδειγμα, το άρθρο 1 παράγραφος 2 στοιχείο α) της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική ορίζει ότι αναπτύσσονται και εφαρμόζονται στρατηγικές για τη θάλασσα λαμβάνοντας μέτρα τα οποία εξασφαλίζουν την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, προλαμβάνουν την επιδείνωσή του ή, όταν αυτό είναι δυνατόν, αποκαθιστούν τα θαλάσσια οικοσυστήματα, σε περιοχές όπου αυτά έχουν υποστεί αρνητικές επιδράσεις. Ωστόσο, η κλίμακα στην οποία προβλέπεται η παρέμβαση στο πλαίσιο κάθε οδηγίας δεν είναι ίδια. Ειδικότερα, η κλίμακα της αξιολόγησης και του προσδιορισμού βάσει της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη θα πρέπει να περιοριστεί προκειμένου να μετρώνται ουσιαστικά οι σημαντικές επιπτώσεις ενός ζημιογόνου γεγονότος σε σχέση με την αρχική κατάσταση, και με αυτόν τον τρόπο να εξυπηρετούνται οι στόχοι της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

⁽¹⁸⁷⁾ Βλ. επίσης το άρθρο 8 παράγραφος 1 στοιχείο β) σημείο ii) της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική.

198. Στο πλαίσιο αυτό, η σημασία των δυσμενών συνεπειών στην κατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος πρέπει να προσδιορίζεται με βάση την αρχική κατάσταση και συναφή μετρήσιμα δεδομένα για τις δυσμενείς μεταβολές και τις σχετικές υποβαθμίσεις. Για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης, οι δυσμενείς μεταβολές είναι σημαντικές όταν, όσον αφορά την περιοχή ή τις περιοχές θαλάσσιων υδάτων που επηρεάζονται, έχουν ως αποτέλεσμα μετρήσιμη μόνιμη ή προσωρινή απώλεια όσον αφορά την κατάσταση χαρακτηριστικού ποιοτικής περιγραφής σε συνδυασμό με τον ενδεικτικό κατάλογο χαρακτηριστικών, πιέσεων και επιπτώσεων, λαμβανομένων υπόψη των «στοιχείων κριτηρίων» και της «οριακής τιμής», όπως προβλέπεται στην οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική, με αποτέλεσμα η επηρεαζόμενη περιοχή θαλάσσιων υδάτων να μην συμμορφώνεται πλέον με την περιβαλλοντική κατάσταση που θα επικρατούσε στην εν λόγω περιοχή πριν επέλθει η δυσμενής μεταβολή. Ένα χαρακτηριστικό ποιοτικής περιγραφής είναι, για παράδειγμα, η συγκέντρωση υδρογονανθράκων που εκλύονται σε περιοχή θαλάσσιων υδάτων λόγω ατυχήματος σε υπεράκτια πετρελαιοπηγή, επηρεάζοντας δυσμενώς έναν φυσικό οικότοπο στη συγκεκριμένη περιοχή υδάτων. Το παράδειγμα αυτό ισχύει επίσης για τη μετρήσιμη απόκλιση μεταξύ του χρόνου εμφάνισης των δυσμενών συνεπειών και του χρόνου αποκατάστασης της αρχικής κατάστασης όσον αφορά το σχετικό χαρακτηριστικό ποιοτικής περιγραφής.
199. Για να είναι σημαντικές οι δυσμενείς συνέπειες σύμφωνα με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη, δεν είναι απαραίτητο, κατά μείζονα λόγο, να προκαλούν μεταβολή της περιβαλλοντικής κατάστασης για τους σκοπούς της οδηγίας-πλαισίου για τη θαλάσσια στρατηγική —παρότι η μεταβολή από την καλή περιβαλλοντική κατάσταση σε περιβαλλοντική κατάσταση που δεν χαρακτηρίζεται καλή αποτελεί παράδειγμα σημαντικής δυσμενούς συνέπειας. Επιπλέον, τα θαλάσσια ύδατα, όπως αξιολογούνται στο πλαίσιο αξιολόγησης ΟΠΘΣ, δεν είναι αναγκαίο να βρίσκονται σε καλή περιβαλλοντική κατάσταση: πράγματι, η αξιολόγηση ΟΠΘΣ μπορεί να δείχνει ότι βρίσκονταν ήδη σε κατάσταση που δεν ήταν καλή όταν συνέβη το ζημιόγONO γεγονός. Η περαιτέρω υποβάθμιση της εν λόγω κατάστασης μπορεί επίσης να θεωρηθεί σημαντική δυσμενής συνέπεια για τους σκοπούς της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.
200. Τέλος, κάθε αξιολόγηση και προσδιορισμός των σημαντικών δυσμενών συνεπειών στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη αν το ζημιόγONO γεγονός επηρεάζει προστατευόμενες θαλάσσιες περιοχές (ΠΘΠ). Και τούτο διότι για τις ΠΘΠ ισχύουν αυστηρότερες απαιτήσεις διατήρησης της βιοποικιλότητας απ' ό,τι για άλλα θαλάσσια ύδατα.

7. «ΖΗΜΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ»

201. Ο ορισμός για τη «ζημία του εδάφους» είναι απλούστερος από τους ορισμούς για τη «ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» και τη «ζημία των υδάτων». Σε αντίθεση με τον τελευταίο, δεν περιέχει ρητές αναφορές σε άλλες περιβαλλοντικές νομοθετικές πράξεις της Ένωσης ούτε παραπομπές σε περαιτέρω ορισμούς που αφορούν το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του ούτε ειδικές εξαιρέσεις που παραπέμπουν σε άλλες νομοθετικές πράξεις. Ως εκ τούτου, είναι λιγότερα τα στοιχεία που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για την ανάπτυξη κοινής ερμηνείας.
202. Ωστόσο, ο ορισμός περιορίζεται στον «σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία». Επισημαίνεται ότι ορισμένα κράτη μέλη χρησιμοποιούν ευρύτερο ορισμό, ο οποίος περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τον κίνδυνο για το περιβάλλον ή τον κίνδυνο παραβίασης οριακών τιμών για ορισμένους ρύπους. Στις περιπτώσεις αυτές, τα οικεία κράτη μέλη δύνανται να διατηρήσουν την αυστηρότερη νομοθεσία τους για την προστασία του εδάφους, αλλά πρέπει επίσης να πληρούν, τουλάχιστον, τις απαιτήσεις της οδηγίας όσον αφορά τη ζημία του εδάφους.

Ουσιαστικό και γεωγραφικό πεδίο του εδάφους

203. Η οδηγία δεν περιέχει ορισμό του «εδάφους». Ωστόσο, οι αναφορές του ορισμού για τη «ζημία του εδάφους» στις εκφράσεις «εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος» σημαίνουν ότι το πεδίο δεν καλύπτει μόνο την επιφάνεια του εδάφους αλλά και το υπέδαφος. Ως εκ τούτου, περιλαμβάνεται και το χώμα. Αυτό επιβεβαιώνεται από την αναφορά στο έδαφος στο παράρτημα II σημείο 2 πρώτο εδάφιο, που αφορά την αποκατάσταση της ρύπανσης του εδάφους.
204. Μια διάκριση με πιθανή συνάφεια αφορά τον ορισμό για τα «υπόγεια ύδατα» που αναφέρεται στο πλαίσιο 10 ανωτέρω. Η ρύπανση του εδάφους και η ρύπανση των υπόγειων υδάτων μπορεί συχνά να συμπίπτουν και ένα ζημιόγONO γεγονός να προκαλεί ταυτόχρονα ζημία του εδάφους και ζημία των υδάτων.

205. Οι όροι της οδηγίας που προσδιορίζουν τη σημασία των προστατευόμενων ειδών, των φυσικών οικοτόπων και των υδάτων περιλαμβάνουν στο σύνολό τους γεωγραφικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τη γεωγραφική εφαρμογή της «ζημίας προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» και της «ζημίας των υδάτων». Αντιθέτως, για το «έδαφος» δεν υπάρχουν υποκατηγορίες που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Το πεδίο εφαρμογής του ορισμού είναι ομοιόμορφο για όλα τα εδάφη που βρίσκονται στην επικράτεια των κρατών μελών.

Έννοια αναφοράς για τις δυσμενείς συνέπειες

206. Η έννοια αναφοράς για τη ζημία του εδάφους είναι η ανθρώπινη υγεία (και όχι η ζημία του περιβάλλοντος, βλέπε, ωστόσο, παράγραφος 202 ανωτέρω). Οι δυσμενείς συνέπειες καλύπτονται μόνον όταν η ρύπανση του εδάφους μπορεί να βλάψει την ανθρώπινη υγεία.

207. Η «ανθρώπινη υγεία» δεν ορίζεται στην οδηγία. Τα συμφραζόμενα υποδηλώνουν ότι καλύπτει τη σωματική ευεξία στον βαθμό που μπορεί να πληγεί από την έκθεση στους ρύπους που περιλαμβάνονται στον ορισμό. Οι εν λόγω ρύποι περιλαμβάνουν τις τοξίνες και παθογόνους οργανισμούς.

Η αξιολόγηση της σημασίας

Περιστάσεις

208. Η αναφορά στη «ρύπανση του εδάφους» σηματοδοτεί τη διάκριση σε σχέση με τους ορισμούς για τη «ζημία προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων» και τη «ζημία των υδάτων». Η συμπεριληψη της περιορίζει το πιθανό φάσμα ζημιολογών παραγόντων που θα ενεργοποιήσουν την ευθύνη για ζημία του εδάφους. Δεν υφίσταται παρόμοιος περιορισμός όσον αφορά τις άλλες μορφές ζημιών φυσικών πόρων.

209. Η «ρύπανση του εδάφους» δεν ορίζεται ρητώς, αλλά στον ορισμό της «ζημίας του εδάφους» αναφέρεται ως αποτέλεσμα της «άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών».

210. Στο παράρτημα II σημείο 2 γίνεται αναφορά σε «ρύπους». Αυτή η χρήση του όρου «ρύπανση» και η σύνδεση με την ανθρώπινη υγεία υποδηλώνουν ότι για να προκληθεί ζημία του εδάφους δεν πρέπει να υπάρχει μόνο η παρουσία «ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών και μικροοργανισμών» με εγγενείς ιδιότητες που μπορεί να είναι άμεσα ή έμμεσα επικίνδυνες, αλλά πρέπει επίσης να υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για την ανθρώπινη υγεία. Η σοβαρότητα του κινδύνου αξιολογείται με βάση τους γνωστούς κινδύνους και το επίπεδο έκθεσης του ανθρώπου σε ορισμένους ρύπους. Λαμβανομένου υπόψη του καταλόγου των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που παρατίθεται στο παράρτημα III της οδηγίας, ενδέχεται να είναι συναφή όλα τα ακόλουθα:

- ουσίες που εκ φύσεως απαντώνται στη φύση, όπως βαρέα μέταλλα και θρεπτικές ουσίες,
- ουσίες που εκ φύσεως απαντώνται στη φύση, αλλά οι οποίες ενδέχεται να έχουν υποστεί κάποια μορφή επεξεργασίας, όπως στην περίπτωση των προϊόντων πετρελαίου,
- καθαρά τεχνητές ουσίες και παρασκευάσματα, όπως τα παραγόμενα χημικά προϊόντα,
- οργανισμοί ή μικροοργανισμοί που εκ φύσεως απαντώνται στη φύση, συμπεριλαμβανομένων των παθογόνων που προσβάλλουν τον άνθρωπο, όπως η σαλμονέλα ή τα κολοβακτηρίδια,
- γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί.

211. Η φύση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο παράρτημα III μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση των περιστάσεων υπό τις οποίες είναι δυνατό να προκληθεί ρύπανση του εδάφους. Αναφέροντας ενδεικτικά ορισμένα παραδείγματα, οι δραστηριότητες υποδεικνύουν ότι μπορεί να προκληθεί ρύπανση κατά την εξόρυξη, την επεξεργασία ή την παραγωγή, την κτηνοτροφική παραγωγή, τη χρήση φυτοφαρμάκων, τη μεταφορά αποβλήτων και χημικών ουσιών και την επεξεργασία των αποβλήτων. Η ρύπανση μπορεί να προκύψει αφότου η επαγγελματική δραστηριότητα έχει προχωρήσει πέραν της οικονομικής ή της ενεργού φάσης και έχει εισέλθει στη φάση της μετέπειτα διαχείρισης. Για παράδειγμα, οι κανονιστικές απαιτήσεις που συνδέονται με τη διαχείριση των χώρων υγειονομικής ταφής και των εγκαταστάσεων εξορυκτικών αποβλήτων επεκτείνονται στους όρους που ισχύουν μετά το κλείσιμο.

212. Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο προκύπτει η ρύπανση, η αναφορά στο αποτέλεσμα «της ... εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος» υποδηλώνει ευρύ φάσμα πιθανοτήτων, μεταξύ των οποίων οι ακόλουθες:
- Η ρύπανση μπορεί να προκύψει από ουσίες που βρίσκονται επιτόπου. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί όταν από μεταλλευτική ή εξορυκτική δραστηριότητα συγκεντρώνονται στην επιφάνεια του εδάφους βαρέα μέταλλα που απαντώνται κάτω από την επιφάνεια και παραμένουν εκεί με επισφαλή τρόπο.
  - Η ρύπανση μπορεί να προκληθεί από μεμονωμένο ατύχημα ή συμβάν, για παράδειγμα σε σχέση με τη μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης επικίνδυνων ουσιών με αγωγούς ή σε σχέση με οδικές μεταφορές επικίνδυνων ή ρυπογόνων εμπορευμάτων ⁽¹⁸⁸⁾.
  - Η ρύπανση μπορεί να προκληθεί από συνεχή γνωστή ή άγνωστη αιτία (για παράδειγμα, συνεχής διαρροή επικίνδυνων ουσιών από ρήξη αγωγού).
213. Οι περιστάσεις υπό τις οποίες προκαλείται ζημία του εδάφους μπορεί να συνεπάγονται ότι οι φορείς εκμετάλλευσης οφείλουν να εκπληρώσουν παράλληλες υποχρεώσεις για την πρόληψη και την αποκατάσταση δυσμενών συνεπειών βάσει άλλης ενωσιακής νομοθεσίας, καθώς και να ενημερώσουν τις αρμόδιες αρχές. Οι διατάξεις της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές έχουν ιδιαίτερη σημασία ⁽¹⁸⁹⁾. Ωστόσο, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι οι εν λόγω παράλληλες υποχρεώσεις δεν αντιμετωπίζονται ως υποκατάστατο των υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη, δεδομένου ότι δεν είναι κατ' ανάγκη ταυτόσημες ως προς το πεδίο εφαρμογής, τον σκοπό και τα αποτελέσματα.

Εστίαση και διενέργεια της αξιολόγησης

214. Η αξιολόγηση της σημασίας της ζημίας του εδάφους αφορά τον κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία. Πρόκειται για την αξιολόγηση της σοβαρότητας του εν λόγω κινδύνου.
215. Παρότι ο ίδιος ο ορισμός για τη «ζημία του εδάφους» δεν ορίζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αξιολογείται ο κίνδυνος, το παράρτημα II σημείο 2 της οδηγίας για την αποκατάσταση της ρύπανσης του εδάφους παρέχει σαφείς ενδείξεις σχετικά με το τι πρέπει να καλύπτει η αξιολόγηση του κινδύνου σε περιπτώσεις όπου έχει ήδη προκύψει ρύπανση του εδάφους.

Πλαίσιο 16: Κείμενο του παραρτήματος II σημείο 2 της οδηγίας για την αποκατάσταση της ρύπανσης του εδάφους

«Λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλισθεί, τουλάχιστον, ότι οι συγκεκριμένοι ρύποι απομακρύνονται, ελέγχονται, περιορίζονται ή μειώνονται, ούτως ώστε το έδαφος που ρυπάνθηκε, λαμβανομένης υπόψη της τρέχουσας χρήσης του ή της εγκεκριμένης μελλοντικής χρήσης του κατά τη στιγμή που επήλθε η ζημία, να μην δημιουργεί πλέον σημαντικό κίνδυνο αρνητικών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία. Η παρουσία των κινδύνων αυτών εκτιμάται με διαδικασίες αξιολόγησης κινδύνου που λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά και τη λειτουργία του εδάφους, τον τύπο και τη συγκέντρωση των επιβλαβών ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών, τον κίνδυνο και την πιθανότητα διασποράς τους. Η χρήση διαπιστώνεται με βάση τις ρυθμίσεις για τη χρήση της γης ή άλλες σχετικές ρυθμίσεις που ίσχυαν, ενδεχομένως, όταν επήλθε η ρύπανση.

Εάν αλλάξει η χρήση του εδάφους, λαμβάνονται όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να προληφθεί κάθε κίνδυνος αρνητικών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία.

Εάν δεν υπάρχουν ρυθμίσεις για τη χρήση του εδάφους, ή άλλες σχετικές ρυθμίσεις, η φύση της σχετικής περιοχής, όπου συνέβη η ζημία, καθορίζει τη χρήση της συγκεκριμένης περιοχής, λαμβανομένης υπόψη της προβλεπόμενης ανάπτυξης της.

Εξετάζεται η δυνατότητα φυσικής ανάκαμψης, δηλαδή μιας επιλογής που δεν απαιτεί άμεση ανθρώπινη επέμβαση κατά τη διαδικασία αποκατάστασης.»

216. Παρότι ο ορισμός για την «αρχική κατάσταση» αφορά όλους τους φυσικούς πόρους και τις υπηρεσίες τους, η συμβολή του στην αξιολόγηση της σοβαρότητας του κινδύνου για την ανθρώπινη υγεία είναι περιορισμένη. Όταν υπάρχει επικείμενη απειλή ζημίας του εδάφους, αλλά δεν έχει επέλθει ακόμη ρύπανση του εδάφους, η αρχική κατάσταση μπορεί να έχει σημασία για τη μέτρηση των κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία που θα μπορούσαν να προκύψουν χωρίς τη λήψη προληπτικών μέτρων. Όταν η ρύπανση βρίσκεται σε εξέλιξη, η αρχική κατάσταση μπορεί ομοίως να έχει σημασία για τη μέτρηση των κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία που θα μπορούσαν να προκύψουν αν δεν υπάρξει άμεση διαχείριση των παραγόντων που προκαλούν τη ρύπανση. Ωστόσο, όσον αφορά την αποκατάσταση της ζημίας του εδάφους, σκοπός της

⁽¹⁸⁸⁾ Βλ. παράρτημα III σημείο 7 στοιχείο α) και παράρτημα III σημείο 8.

⁽¹⁸⁹⁾ Για παράδειγμα: το άρθρο 7 της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές υποχρεώνει τους φορείς εκμετάλλευσης να ενημερώνουν τις αρμόδιες αρχές σχετικά με συμβάντα και ατυχήματα και να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα· το άρθρο 8 της ίδιας οδηγίας υποχρεώνει τους φορείς εκμετάλλευσης να ενημερώνουν τις αρχές σε περίπτωση μη συμμόρφωσης και να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα, προβλέποντας παράλληλα πιθανή αναστολή της επιχειρησιακής δραστηριότητας.

οδηγίας είναι η εξάλειψη κάθε σοβαρού κινδύνου για την ανθρώπινη υγεία και όχι η αποκατάσταση του εδάφους στην κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν από τη ρύπανση. Η αποκατάσταση αυτή μπορεί, ασφαλώς, να είναι κατάλληλη ή αναγκαία σε ορισμένες περιπτώσεις για την αντιμετώπιση του κινδύνου για την ανθρώπινη υγεία. Οι ρύποι μπορούν να απομακρύνονται, να ελέγχονται, να περιορίζονται ή να μειώνονται με τεχνικές αποκατάστασης, όπως η εκσκαφή, η επιτόπια ή μη επιτόπια κατεργασία του εδάφους ή η βιοαποκατάσταση, και μέτρα ελέγχου και ανάσχεσης, όπως η απόφραξη, η κατασκευή φραγαμάτων ή η περίφραξη. Επισημαίνεται ότι η οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές επιβάλλει στους φορείς εκμετάλλευσης των αδειοδοτημένων εγκαταστάσεων να συντάσσουν βασική έκθεση ⁽¹⁹⁰⁾. Εκτός από τον ρόλο της στο πλαίσιο της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές, η εν λόγω βασική έκθεση μπορεί να παράσχει πολύτιμες πληροφορίες για την αντιμετώπιση της ζημίας του εδάφους στο πλαίσιο της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

217. Όπως προκύπτει από το παράρτημα II σημείο 2 της οδηγίας, βασική παράμετρος είναι η τρέχουσα ή η εγκεκριμένη μελλοντική χρήση του συγκεκριμένου εδάφους τη στιγμή της ζημίας, δεδομένου ότι αυτή θα επηρεάσει την πιθανή έκθεση του ανθρώπου στους σχετικούς ρύπους. Η διάσταση του χρόνου είναι σημαντική. Για παράδειγμα, η ζημία του εδάφους μπορεί να αφορά έδαφος που δεν χρησιμοποιείται επί του παρόντος για κατοίκηση από ανθρώπους αλλά έχει εγκριθεί για μελλοντική κατοίκηση. Κατά την αξιολόγηση της σημασίας θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η εγκεκριμένη μελλοντική χρήση του εδάφους. Στο παράρτημα II σημείο 2 αναφέρεται ότι η χρήση πρέπει να διαπιστώνεται με βάση τις υφιστάμενες ρυθμίσεις για τη χρήση της γης ή άλλες σχετικές ρυθμίσεις, εφόσον υπάρχουν.
218. Είναι σημαντικό να σημειωθεί η αναφορά που γίνεται στην αλλαγή της χρήσης του εδάφους στο παράρτημα II σημείο 2 δεύτερο εδάφιο. Η αλλαγή αυτή δεν έχει χρονική δέσμευση. Εξακολουθεί να έχει σημασία μετά τη διενέργεια της αρχικής αξιολόγησης του κινδύνου. Είναι δυνατό, για παράδειγμα, κατά τον χρόνο αξιολόγησης του κινδύνου, οι τρέχουσες και οι εγκεκριμένες μελλοντικές χρήσεις του εδάφους να συνεπάγονται περιορισμένη έκθεση του ανθρώπου στους σχετικούς ρύπους, αλλά η χρήση του εδάφους να αλλάξει, σε μεταγενέστερη χρονική στιγμή, κατά τρόπο που να αυξηθεί το επίπεδο έκθεσης του ανθρώπου και, ως εκ τούτου, ο κίνδυνος για την ανθρώπινη υγεία. Για παράδειγμα, είναι δυνατό να χορηγηθεί έγκριση για οικιστική ανάπτυξη σε βιομηχανικές εκτάσεις εκτός χρήσης που είχαν μολυνθεί στο παρελθόν από επαγγελματική δραστηριότητα του παραρτήματος III. Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη τυχόν δυσμενείς συνέπειες που προκύπτουν από τη ρύπανση όταν αποφασίζουν αλλαγή της χρήσης του εδάφους, προκειμένου να αποτρέπεται η αύξηση της έκθεσης και του κινδύνου για την ανθρώπινη υγεία. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποκλειστεί η επικαιροποίηση της αξιολόγησης του κινδύνου στο πλαίσιο των αναγκαίων μέτρων αποκατάστασης ⁽¹⁹¹⁾. Συνιστάται να γίνεται σχετική γνωστοποίηση στις αρχές που είναι αρμόδιες για την έγκριση αλλαγών χρήσης του εδάφους σε σχέση με εδάφη που έχουν ρυπανθεί.
219. Το παράρτημα II σημείο 2 αναφέρεται στη χρήση διαδικασιών αξιολόγησης κινδύνου και αναφέρεται σε ορισμένα θέματα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όσον αφορά την παρουσία του κινδύνου:
- Τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία του εδάφους. Τα χαρακτηριστικά του εδάφους είναι πιθανό να επηρεάζουν τον κίνδυνο. Για παράδειγμα, τα πορώδη εδάφη μπορεί να είναι πιθανότερο να μεταφέρουν παθογόνους οργανισμούς που υπάρχουν στα λύματα σε υπόγεια ή επιφανειακά ύδατα. Το έδαφος μπορεί να χρησιμεύει ή να προορίζεται για σχετικές λειτουργίες. Στην περίπτωση επιμέρους κατάλληλου συστήματος επεξεργασίας λυμάτων, για παράδειγμα, το έδαφος μπορεί να προορίζεται για τον καθαρισμό των απορριψίμων λυμάτων —δηλαδή για να καταστούν αβλαβείς οι ρύποι που περιέχουν— πριν φτάσουν σε υδατικό σύστημα. Στην περίπτωση χώρου υγειονομικής ταφής ή άλλου χώρου διάθεσης αποβλήτων, το επιφανειακό έδαφος μπορεί να χρησιμεύει για τη σφράγιση απορριμμάτων στο υπέδαφος και τη μείωση του κινδύνου διασποράς τους.
  - Ο τύπος και η συγκέντρωση των επιβλαβών ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών. Η παρούσα αναφορά αφορά τους συγκεκριμένους ρύπους που εμφανίζονται στο έδαφος που ρυπάνθηκε. Είναι αναγκαίο να αναγνωρίζεται όχι μόνο το είδος τους, αλλά και οι συγκεκριμένοι κίνδυνοι που ενέχουν. Ο κίνδυνος τοξικότητας που συνδέεται με βαρέα μέταλλα είναι πολύ διαφορετικός από τον κίνδυνο λοιμώδους νόσου που συνδέεται με παθογόνο οργανισμό. Επιπλέον, ο κίνδυνος πρέπει να εξετάζεται με βάση τις πιθανές διαφορετικές οδούς έκθεσης, για παράδειγμα, δερματική επαφή, πρόσληψη μέσω επαφής από το χέρι στο στόμα και κατανάλωση μολυσμένων τροφίμων ή νερού. Όσον αφορά τα τρόφιμα και το νερό, μπορεί να υπάρχουν εφαρμοστέα πρότυπα που είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση των κινδύνων, για παράδειγμα, τα υποχρεωτικά πρότυπα για το πόσιμο νερό που προβλέπονται στην οδηγία για το πόσιμο νερό ⁽¹⁹²⁾. Επιπλέον, δεν υπάρχουν εξαιρέσεις για κατηγορίες προσώπων: πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο η έκθεση των εργαζομένων στο έδαφος που ρυπάνθηκε, αλλά και η έκθεση των γειτόνων και του ευρέος κοινού.

⁽¹⁹⁰⁾ Άρθρο 22, οδηγία περί βιομηχανικών εκπομπών. Η Επιτροπή έχει καταρτίσει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη σύνταξη της βασικής έκθεσης. Βλ. κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τις βασικές εκθέσεις βάσει του άρθρου 22 παράγραφος 2 της οδηγίας 2010/75/ΕΕ περί βιομηχανικών εκπομπών, 2014/C 136/03.

⁽¹⁹¹⁾ Άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο β) της οδηγίας.

⁽¹⁹²⁾ Οδηγία 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 3ης Νοεμβρίου 1998, σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης (ΕΕ L 330 της 5.12.1998, σ. 32).

— Ο κίνδυνος και η πιθανότητα διασποράς τους. Διασπορά μπορεί να προκύψει μέσω του ίδιου του εδάφους, όπως όταν εισέρχονται ρύποι στην τροφική αλυσίδα μέσω της καλλιέργειας φυτών ή της εκτροφής ζώων στο έδαφος που ρυπανθήκε. Η διασπορά μπορεί επίσης να περιλαμβάνει και άλλο στοιχείο του περιβάλλοντος, δηλαδή τον αέρα ή το νερό. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν φυσάει τοξική σκόνη από έδαφος που ρυπανθήκε, διέρχεται από τον αέρα και εναποτίθεται σε γειτονικές κατοικίες ανθρώπων ή σε γεωργικές εκτάσεις (δημιουργώντας και πάλι πιθανότητα έκθεσης του ανθρώπου μέσω της τροφικής αλυσίδας). Συμβαίνει επίσης, για παράδειγμα, όταν παθογόνοι οργανισμοί που απαντώνται σε σύστημα επεξεργασίας λυμάτων διέρχονται από το έδαφος στα υπόγεια ύδατα και καταλήγουν σε φρέαρ που χρησιμοποιείται για την άντληση νερού για ανθρώπινη κατανάλωση.

220. Οι κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον (UNEP) σχετικά με τη διαχείριση τοποθεσιών που έχουν μολυνθεί από υδράργυρο ⁽¹⁹³⁾ καταδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι αξιολογήσεις κινδύνου για έναν ρύπο, τον τρόπο με τον οποίο διενεργούνται γενικά οι αξιολογήσεις κινδύνου και τον τρόπο λήψης αποφάσεων ⁽¹⁹⁴⁾. Διάφορα κράτη μέλη χρησιμοποιούν δικές τους τιμές και διαδικασίες ελέγχου του εδάφους, μεθοδολογίες και μοντέλα ⁽¹⁹⁵⁾ αξιολόγησης κινδύνου, που εμφανίζουν αποκλίσεις μεταξύ τους λόγω γεωγραφικών, κοινωνικοπολιτιστικών, κανονιστικών, πολιτικών ή επιστημονικών διαφορών ⁽¹⁹⁶⁾.

Καθορισμός της σημασίας

221. Το επίκεντρο του καθορισμού είναι ο κίνδυνος για την ανθρώπινη υγεία τον οποίο ενέχουν τα εδάφη που έχουν ρυπανθεί ή, για τους σκοπούς της λήψης προληπτικών μέτρων και μέτρων για την άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων, τα εδάφη που απειλούνται με ρύπανση ή αυξημένη ρύπανση.

222. Για τους σκοπούς της λήψης προληπτικών μέτρων και μέτρων για την άμεση διαχείριση των ζημιωγόνων παραγόντων, ο κίνδυνος δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία είναι σημαντικός σε περίπτωση που υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την απουσία μετρήσιμης πιθανότητας ότι μια επικείμενη απειλή ή ζημιωγόνοι παράγοντες ενδέχεται να προκαλέσουν την άμεση ή έμμεση έκθεση του ανθρώπου σε ρύπους σε βαθμό επιβλαβή για την υγεία του, λαμβανομένης υπόψη της τρέχουσας ή της εγκεκριμένης μελλοντικής χρήσης του εδάφους.

223. Ομοίως, για τους σκοπούς της λήψης μέτρων αποκατάστασης, ο κίνδυνος δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία είναι σημαντικός σε περίπτωση που υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την απουσία μετρήσιμης πιθανότητας άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών, με αποτέλεσμα την άμεση ή έμμεση έκθεση του ανθρώπου στους ρύπους σε βαθμό επιβλαβή για την υγεία του, λαμβανομένης υπόψη της τρέχουσας ή της εγκεκριμένης μελλοντικής χρήσης του εδάφους.

⁽¹⁹³⁾ UNEP/MC/COP.3/8/Rev.1

⁽¹⁹⁴⁾ Η αξιολόγηση του κινδύνου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συμβάλει στον καθορισμό των στόχων αποκατάστασης ή διαχείρισης μιας τοποθεσίας, όπως:

- α) για την επίτευξη των μέγιστων αποδεκτών ορίων που καθορίζονται από την εθνική ή την τοπική νομοθεσία ή από τις αρμόδιες αρχές ή
- β) για την επίτευξη συγκεκριμένων ορίων με βάση τον κίνδυνο που καθορίζονται για την τοποθεσία βάσει της αξιολόγησης. Για τη στήριξη της αιτιολογημένης λήψης αποφάσεων με βάση τον κίνδυνο και της βιώσιμης διαχείρισης κινδύνων, η ειδική ανά τοποθεσία αξιολόγηση που βασίζεται σε σαφώς καθορισμένη CSM (δηλαδή σύνδεση πηγής–διαδρομής–αποδέκτη) και λαμβάνει υπόψη τις τοπικές συνθήκες και τις βασικές τιμές μπορεί να θεωρηθεί βασικό εργαλείο για τον προσδιορισμό της ανάγκης ανάληψης δράσεων διαχείρισης κινδύνου.

Η αξιολόγηση κινδύνου διενεργείται κατά κανόνα σε τέσσερα σαφώς καθορισμένα στάδια με συγκεκριμένους στόχους προκειμένου να προσδιοριστούν οι κίνδυνοι, οι σχέσεις δόσης και κινδύνου και να μετρηθεί το μέγεθος της έκθεσης με σκοπό τον προσδιορισμό του επιπέδου κινδύνου και των εκτιμώμενων επιπτώσεων στους αποδέκτες που εκτίθενται στον κίνδυνο:

- α) Προσδιορισμός και χαρακτηρισμός του πεδίου εφαρμογής (για παράδειγμα, έκταση της ρύπανσης, εγγύτητα σε ανθρώπινους πληθυσμούς, βάθος στα υπόγεια ύδατα, εγγύτητα με επιφανειακά ύδατα ή ευαίσθητους οικοτόπους): Η αξιολόγηση κινδύνου μπορεί να έχει ως στόχο τις επιπτώσεις των ρύπων στην υγεία του ανθρώπου, στα χερσαία ζώα και στους υδρόβιους ζώντες οργανισμούς. Συχνά αποτελεί προτεραιότητα η ανθρώπινη υγεία. Το πεδίο εφαρμογής της αξιολόγησης κινδύνου καθορίζεται από τις ειδικές ανάγκες κάθε τοποθεσίας.
- β) Ανάλυση του επιπέδου κινδύνου και τοξικότητας: Οι κίνδυνοι ορισμένων ρύπων αναγνωρίζονται ευρέως και διατίθενται εκτενείς επιστημονικές πληροφορίες σχετικά με τις επιπτώσεις τους.
- γ) Ανάλυση της έκθεσης: Στόχος είναι η εκτίμηση του ποσοστού επαφής μεταξύ των εντοπισμένων ρύπων και του ανθρώπου ή του περιβάλλοντος. Η ανάλυση βασίζεται στην περιγραφή πραγματικών και πιθανών σεναρίων έκθεσης, καθώς και στον χαρακτηρισμό της φύσης και στην έκταση της ρύπανσης. Μπορεί να περιλαμβάνει μετρήσεις της έκθεσης, όπως δοκιμές σε αποθέματα υδάτων, τοπικά καλλιεργημένα τρόφιμα, θαλασσινά και σε δείγμα του τριχοτού της κεφαλής και ούρα ανθρώπων. Οι μετρήσεις των επιπέδων ρύπων σε ιζήματα και σε ιχθύς και άλλους ζώντες οργανισμούς μπορούν να εντοπίσουν πιθανές οικολογικές επιπτώσεις.
- δ) Ανάλυση κινδύνου: Τα αποτελέσματα των προηγούμενων σταδίων συνδυάζονται για την αντικειμενική εκτίμηση της πιθανότητας δυσμενών συνεπειών στα προστατευόμενα στοιχεία υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες που επικρατούν στην τοποθεσία. Μετά την αξιολόγηση τοποθεσίας που έχει ρυπανθεί, λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με τα καταλληλότερα μέσα διαχείρισης των κινδύνων που παρουσιάζει η τοποθεσία. Οι αποφάσεις αυτές μπορούν να λαμβάνονται σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, από ιδιοκτήτες γης ή άλλους φορείς. Ο στόχος της διαχείρισης των κινδύνων θα πρέπει να συμφωνείται πριν από την ανάληψη δράσης και να συνάδει με τον στόχο της προστασίας της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος από τις ανθρωπογενείς εκπομπές και την απελευθέρωση ρύπων. Οι απαιτήσεις για τη διαχείριση τοποθεσιών που έχουν ρυπανθεί μπορούν να ορίζονται σε εθνική ή τοπική νομοθεσία και πολιτικές.

⁽¹⁹⁵⁾ Βλ., για παράδειγμα, το μοντέλο S-Risk που χρησιμοποιείται στη Φλάνδρα: www.s-risk.be

⁽¹⁹⁶⁾ ΚΚΕρ (2007). Derivation methods of soil screening values in Europe. A review and evaluation of national procedures towards harmonization (Μέθοδοι υπολογισμού των τιμών ελέγχου του εδάφους στην Ευρώπη. Επανεξέταση και αξιολόγηση των εθνικών διαδικασιών προς την κατεύθυνση της εναρμόνισης): https://esdac.jrc.ec.europa.eu/ESDB_Archive/eusoils_docs/other/EUR22805.pdf

224. Για τον καθορισμό της σημασίας δεν απαιτείται να έχει εκδηλωθεί ο κίνδυνος σε πραγματική βλάβη. Δεν χρειάζεται να αποδειχθεί η πραγματική βλάβη για την ανθρώπινη υγεία για να εφαρμοστεί ο ορισμός της ζημίας του εδάφους· επίσης, δεν χρειάζεται να αποδειχθεί ότι, λόγω της διασποράς, ο κίνδυνος έχει ήδη εκδηλωθεί με ρύπανση άλλου στοιχείου του περιβάλλοντος, όπως το νερό. Ως εκ τούτου, όταν ένα επιμέρους σύστημα επεξεργασίας λυμάτων ενέχει, λόγω ελαττωματικού σχεδιασμού, τοποθεσίας ή λειτουργίας, μετρήσιμο κίνδυνο να εισέλθουν από το έδαφος παθογόνοι οργανισμοί που προσβάλλουν τον άνθρωπο για να καταλήξουν σε πηγή πόσιμου νερού που έχει ήδη ρυπανθεί, εφαρμόζεται ο ορισμός της ζημίας του εδάφους χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί ότι το ελαττωματικό σύστημα επεξεργασίας προκάλεσε την πραγματική ρύπανση του φρέατος.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

225. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές εφιστούν την προσοχή στο φάσμα των δυσμενών συνεπειών που περιλαμβάνει ο ορισμός της περιβαλλοντικής ζημίας. Το φάσμα αυτό, σε συνδυασμό με το φάσμα των επαγγελματικών δραστηριοτήτων και των ζημιολόγων παραγόντων που μπορεί να συνδέονται με δυσμενείς συνέπειες, συνεπάγεται ότι οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει συχνά να έχουν πρόσβαση σε εξειδικευμένες γνώσεις, συμπεριλαμβανομένης της γνώμης εμπειρογνομόνων, προκειμένου να αξιολογούν τη σημασία των δυσμενών συνεπειών. Στον βαθμό που οι σχετικές εξειδικευμένες γνώσεις διανέμονται μεταξύ διαφόρων διοικητικών αρχών και κέντρων γνώσεων (όπως συμβαίνει συχνά), είναι σημαντικό να υπάρχει αποτελεσματική διυτηρεσιακή συνεργασία.

226. Επιπλέον, οι κατευθυντήριες γραμμές υπογραμμίζουν την έκταση των νομικών, τεχνικών και επιστημονικών παραμέτρων που είναι πιθανό να λαμβάνονται υπόψη όταν οι αρμόδιες αρχές αξιολογούν τη σημασία των δυσμενών συνεπειών ή όταν διασφαλίζουν, με οποιονδήποτε τρόπο, την εκπλήρωση των καθηκόντων που αποσκοπούν στην πρόληψη δυσμενών συνεπειών, την άμεση διαχείριση ζημιολόγων παραγόντων ή τη λήψη μέτρων αποκατάστασης. Στα μέσα με τα οποία οι αρμόδιες αρχές και τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να αντιμετωπίσουν τις σχετικές προκλήσεις συγκαταλέγεται η κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Για να συνδράμει τα κράτη μέλη, η Επιτροπή διαθέτει εκπαιδευτικό υλικό και το επανεξετάζει (https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/eld_training.htm), μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα των εξελίξεων στη νομολογία του Δικαστηρίου (https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/el/). Για τον ίδιο σκοπό, η Επιτροπή στήριξε τις εργασίες του δικτύου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εφαρμογή και την επιβολή του δικαίου του περιβάλλοντος (IMPEL) σχετικά με τις πρακτικές πτυχές της εφαρμογής της οδηγίας (<https://www.impel.eu/projects/financial-provision-what-works-when/>).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατάλογος των αποφάσεων του Δικαστηρίου που αναφέρονται στις κατευθυντήριες γραμμές

- Υπόθεση C-157/89, Επιτροπή κατά Ιταλίας, EU:C:1990:385
- Υπόθεση C-3/96, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών, EU:C:1998:238
- Υπόθεση C-392/96, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, EU:C:1999:431
- Υπόθεση C-374/98, Επιτροπή κατά Γαλλίας, EU:C:2000:670
- Υπόθεση C-494/01, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, EU:C:2005:250
- Υπόθεση C-209/02, Επιτροπή κατά Αυστρίας, EU:C:2004:61
- C-378/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA και λοιποί*, EU:C:2010:126
- Υπόθεση C-258/11, *Sweetman*, EU:C:2013:220
- Υπόθεση C-461/13 *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV κατά Bundesrepublik Deutschland*, EU:C:2015:433
- Υπόθεση C-534/13, *Fira Group κ.λπ.*, EU:C:2015:140
- Υπόθεση C-104/15, Επιτροπή κατά Ρουμανίας, EU:C:2016:581
- Υπόθεση C-529/15, *Folk*, EU:C:2017:419
- Υπόθεση C-129/16, *Túrkevei Tejtermelő Kft.*, EU:C:2017:547
- C-411/17, *Inter-environnement Wallonie*, EU:C:2019:622
- C-535/18, *IL κ.λπ. κατά Land Nordrhein-Westfalen*, EU:C:2020:391
- Υπόθεση C-15/19, *AMA*, EU:C:2020:371
- Υπόθεση C-297/19, *Naturschutzbund Deutschland — Landesverband Schleswig-Holstein eV*, EU:C:2020 :533
- Υπόθεση C-477/19, *IE κατά Magistrat der Stadt Wien*, EU:C:2021:517
-